

múzeumcafé

múzeumcafé
86

86

múzeumcafé 86

2021/6. november–december

KÖRKÉRDÉS

Foster Hannah Daisy

RÖPKÉPTELEN DINOSZÁURUSZ VAGY ADAPTÍV MADÁR?

NM forgatókönyv-fejlesztő csoport

GYŰJTEMÉNY ÉS KIÁLLÍTÁS

Sedlmayr Krisztina

MEGÉRKEZTÜNK! TÁRGYTÖRTÉNETEK A NÉPRAJZI MÚZEUM

GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Tumpek Eta

ÁLLOMÁNYVÉDELMI SZEMPONTOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A NÉPRAJZI MÚZEUM MŰTÁRGYAINAK KÖLTÖZTETÉSE SORÁN

Odler Zsolt

NÉPRAJZI TARTALMAK DIGITÁLIS FEJLESZTÉSE

SZÉKELYFÖLDÖN

Berényi Mariann

TERVEZÉS, KÖLTÖZÉS, MŰKÖDÉS – HÁROM DOLOG,

AMI KÜLÖN-KÜLÖN IS ELÉG EGY MÚZEUMNAK!

– KEMECSEI LAJOS

Karácsony Ágnes

„AZ ÉPÍTÉSZET KÖLTÉSZET – KÜLDETÉSSEL”

– FERENCZ MARCEL

Gréczy Emőke

„HA A GYŰJTEMÉNYT NEM GYARAPÍTJUK,

A MÚZEUM NEM FOG FEJLŐDNI”

– BERCZKI IBOLYA

Ára: 1490 forint

ISSN 1789-3291

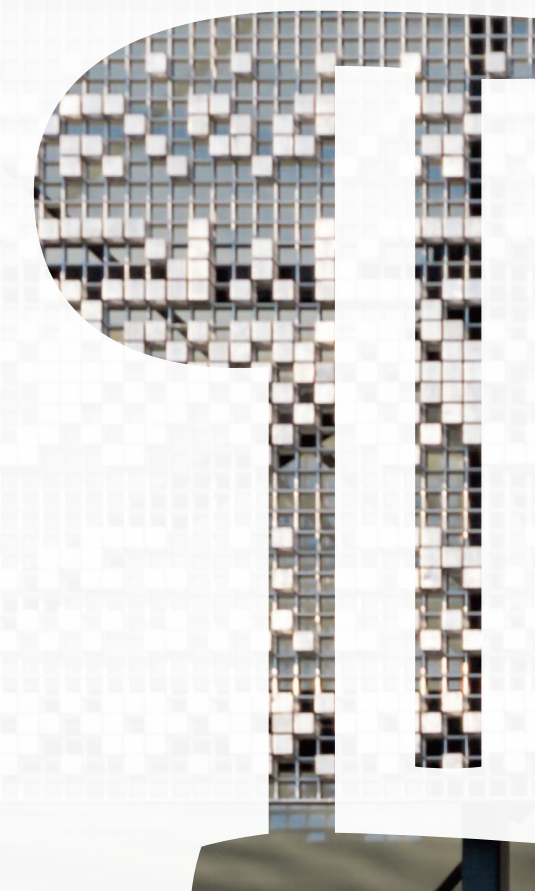

9 771789 329002

múzeumcafé

86

múzeumcafé 86

néprajzi
kortárs etnográfia

múzeumcafé
86

néprajzi
kortárs etnográfia

MÚZEUM KÉSZÜL

IAz ember mindig óvatos, amikor legekről, rekordokról próbál írni. Ezúttal mégis megkockáztatom, hogy a magyar múzeumtörténet legnagyobb műtárgyköltöztetési akciója zajlik ezekben hetekben: raktárakból, korábban bezárt kiállítóterekből indult el a Néprajzi Múzeum gyűjteménye, hogy létezése során először véglegesnek tűnő otthonában helyezkedjen el, a Szabolcs utcai Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központban és a hamarosan elkészülő Dózsa György úti múzeumépületben. Majdnem hasonló méretben a Magyar Természettudományi Múzeum költözött a kilencvenes évek közepén, de mire a hátramaradt osztályok és gyűjtemények is belakhatták volna a Ludovika épületét, a letelepedettek sorsa is bizonytalanná vált. Korábban a lényegesen kisebb Vendéglátóipari Múzeumnak kétszer is csomagolnia kellett, a Műszaki és Közlekedési Múzeum is jelenleg otthont teremt, de nem minden filiáléja költözik, nem mozdul meg gyűjteményének minden egyes darabja. Csomagolás és térfoglalás számos közgyűjteményt érintett a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas években, de közel sem olyan léptékben, ahogy ezt a Néprajzi Múzeum átéli. Ami most történik, nem pusztán egy intézmény életében egyedülálló: a hazai múzeumi rendszerben senkinek sincs tapasztalata arról, hogyan kell az egyik legnagyobb országos múzeumot A-ból és B-ből C-be és D-be költöztetni. Elsősorban gyűjteményről, nem pedig kiállításról beszélünk, az új Néprajzi Múzeum a „gyűjteményi tudásra” és a „gyűjteményi szemléletre” épül, nem hisz abban, hogy az extra múzeumépület, amely (nemzetközi) tapasztalatok szerint akár önmagában is lenyűgöző lehet, megspórolhatja a tárgyakban való gondolkodást, a gyűjtemény kritikáját. Ami – a tervezettek szerint márciustól látogatókat fogad – évtizedekre meghatározza majd az intézmény identitását, dacára az általában a muzeológiát érintő, egyre rövidebb ütemben történő szemléletváltásoknak. A tét nem kevesebb, mint megtervezni és megvalósítani, hogyan lesz egy hagyományos, a népi kultúra gyűjtésére épülő múzeumból a jelenre kihívásaira reflektáló kortárs társadalmi múzeum.

Gréczi Emőke

tartalom

- 7 *hírek* (Magyar Katalin)
- 17 *körkérdés*
19 KÖRKÉRDÉS
- 49 *néprajzi*
51 Foster Hannah Daisy
RÖPKÉPTELEN DINOSZSAURUSZ VAGY ADAPTÍV MADÁR?
81 NM forgatókönyv-fejlesztő csoport
GYŰJTEMÉNY ÉS KIÁLLÍTÁS
119 Sedlmayr Krisztina
MEGÉRKEZTÜNK! TÁRGYTÖRTÉNETEK A NÉPRAJZI MÚZEUM
GYŰJTEMÉNYÉBŐL
131 Tumpek Eta
ÁLLOMÁNYVÉDELMI SZEMPONTOK ÉRVÉNYESÜLÉSE
A NÉPRAJZI MÚZEUM MŰTÁRGYAINAK KÖLTÖZTETÉSE SORÁN
161 Odler Zsolt
NÉPRAJZI TARTALMAK DIGITÁLIS FEJLESZTÉSE
SZÉKELYFÖLDÖN
- 179 *múzeumőr*
181 Berényi Mariann
TERVEZÉS, KÖLTÖZÉS, MŰKÖDÉS – HÁROM DOLOG,
AMI KÜLÖN-KÜLÖN IS ELÉG EGY MÚZEUMNAK!
– KEMECSI LAJOS
207 Karácsony Ágnes
„AZ ÉPÍTÉSZET KÖLTÉSZE – KÜLDETÉSSEL”
– FERENCZ MARCEL
227 Gréczi Emőke
„HA A GYŰJTEMÉNYT NEM GYARAPÍTJUK,
A MÚZEUM NEM FOG FEJLŐDNI”
– BERECSKI IBOLYA

hírek

A Néprajzi Múzeum új arculata. Tervezők: Demeczky Nóra, Dér Enikő, Kátay Hunor, Kovács Szilárd és Németh Sebestyén

MEGÚJULT A NÉPRAJZI MÚZEUM ARCULATA

¶ Az új arculat kialakításánál a cél a néprajz kulturális sokszínűségéhez illeszthető, az intézmény magyar és nemzetközi tárgygyűjteményének szerteágazó motívumvilágára reflektáló vizuális identitás megalkotása volt. A megújulás elengedhetetlen szempontja, hogy az arculat képes legyen a jelen és a jövő digitális környezetében is megállni a helyét, és képviselni tudja az intézményt a nemzetközi szinten is. Az embléma mintarendszere a négy égtáj irányából olvad össze egy vizuális jellé, ezzel utalva a változatos, minden földrészt magába foglaló gyűjteményre és a múzeum nyitottságára. Kör alakjával és vizuális gazdagságával reflektál az intézmény múltbeli arculatára, ez esetben azonban három különböző jelből egy összetett jel született. Az embléma reszponzívan, háromféle léptékben használható, a különböző médiumokon mégis ugyanazt a vizuális benyomást nyújtja, valamint mintázatából kiemelhető négy alapelemből egy egyszerűen variálható mintakészlet hozható létre, amely a különböző arculati és kommunikációs felületeken biztosítja az intézmény vizuális identitásának felismerhetőségét.

ELHUNYT KILIÁN ISTVÁN

¶ Az irodalomtudományok doktora, nyugalmazott egyetemi tanár 89 éves volt. 1957-től

1972-ig Miskolcon dolgozott, előbb a Földes Ferenc Gimnázium tanáraként, majd a Herman Ottó Múzeum muzeológusaként és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei titkáraként. 1972-ben Debrecenbe került, a Déri Múzeum irodalmi muzeológusa lett, s itt volt először egyetemi óraadó is. Innét hívta Budapestre az MTA Irodalomtudományi Intézete, és onnantól a kutatásnak és az oktatásnak szentelte életét. A Déri Múzeum szeretettel és hálával emlékezik rá: a múzeum Irodalmi Gyűjteménye 1973-tól létezik teljes értékű nyilvántartási egységként, miután Kilián István elvégezte az addig felgyűlt irodalmi anyag rendezését. Ebből az irodalmi anyagból jött létre a Debreceni Irodalmi Múzeum, amely bemutatja azokat a kapcsolatokat, amelyek a Tiszántúl szellemi központját évszázadokon keresztül a magyar irodalom fejlődéséhez fűzték. (MC)

A PULSZKY TÁRSASÁG KITÜNTETETTJEI

¶ A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület kismúzeumi tagozata szakmai konferenciáján adta át a Poroszlai-díjat, a halasi Thorma János Múzeumnak.

¶ A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület húsz pályázó közül választotta ki Az év kiállítása 2021 díjra legérdemesebbeket: négymillió forint alatti bekerülési költségű kiállítás kategóriában a szentendrei

Szabadtéri Néprajzi Múzeum *Vagonlakók – Trianon árvái* című állandó kiállítása, a négy-
millió forint feletti bekerülési költségű ki-
állítás kategóriában pedig a bükkábrányi
Jószerecsse Háza *A vándorló bánya titkai* című
állandó kiállítása kapta az elismerést. Virtuá-
lis kiállítás kategóriában az egri Dobó István
Vármúzeum *Egri borkóstoló – A szőlőművelés
öröksége* című virtuális kiállítása részesült
az elismerésben.

¶ A harmincadik születésnapját ünneplő Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület közgyűlésén került sor a társaság elismeréseinek átadására. Idén – tekintettel a kerek évfordulóra – több díj talált gazdára. A Pulszky Ferenc-díjat Hortiné Bathó Edit, a Jász Múzeum (Jászberény) igazgatója és Walterné Müller Judit, a pécsi Janus Pannonius Múzeum történésze vehetett át. Pulszky Károlydíjban részesült Hajagos Csaba, a Kecskeméti Katona József Múzeum történelmi-néprajzi osztályvezetője, Németh Szandra történész, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjteményi osztályvezetője és Huszár Mihály, a Marcali Múzeum szakmai igazgatóhelyettese. Éri István-díjat kapott Deme Péter tiszteletbeli elnök és Kurta Mihály, a Múzeumdragógiai Tagozat alapítója és korábbi vezetője. (MC)

DÍJAZOTT MUZEOLÓGUSOK ÉS MÚZEUMOK

¶ A Magyarországi Tájházak Szövetsége éves szakmai konferenciáján adta át Az Év Tájháza díjat, amely először került a határon túlra: az elismerést a 2013 óta működő Nagyberegi Tájház érdemelte ki.

¶ Kecskeméti Tibor, a Magyar Természettudományi Múzeum egykori főigazgató-he-

lyettese a Magyarhoni Földtani Társulattól munkássága elismeréséül Dudich Endre-emlékérmét, valamint Kubinyi Ágoston-emlékérmét kapott.

¶ A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat a járvány miatt két év díjait adta át: Rómer-éremben részesült Tari Edit régész, Kuzsinszky Bálint-emlékérmét vehetett át Rosta Szabolcs, a kecskeméti Katona József Múzeum igazgatója és Havasi Bálint, a Göcseji Múzeum igazgatóhelyettese, régésze. Ipolyi-éremmel tüntették ki Százados László (Magyar Nemzeti Galéria) és Bodnár Szilvia (Szépművészeti Múzeum) művészettörténészeket, Pasteiner-érmét kapott Bubryák Orsolya és Jernyei Kiss János művészettörténész.

¶ Múzeumpedagógiai Életműdíjban részesült Lengyelne Kurucz Katalin, a BTM Aquincumi Múzeum Közönségkapcsolati és Múzeumpedagógiai Csoportjának vezetője.

¶ Múzeumpedagógiai Nívódíjban részesültek a Budapesti Történelmi Múzeum – Budapest Galéria, a tatai Kuny Domokos Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum programjai. Különdíjat kapott a BTM Aquincumi Múzeum és Régészeti Park, a szolnoki Damjanich János Múzeum és a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum programja.

¶ Családbarát Múzeum elismerésben részesült a Dobó István Vármúzeum, a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei – Pannonia Reformata Múzeum, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Georgikon Majortörténelmi Kiállítóhely, a Nagykőrösi Arany János Kulturális Központ, Könyvtár és Muzeális Gyűjtemény, valamint az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark.

¶ Unger Emil-jutaloméremmel tüntette ki a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Elnöksége Szemán Attila történészt, numizmatikust, a Soproni Múzeum Központi Bányászati Múzeumának főmuzeológusát.

¶ Székesfehérvár Városa Schmidl Ferenc Építészeti Díjat adományozott a Robert Gutowski Architects számára a Püspöki Palota szomszédságában, a középkori városfal és bástya romjai felett megépült levéltári, könyvtári, fogadó- és kiállítótéri funkciókkal rendelkező Egyházmegyei Látogatóközpont megtervezéséért.

¶ Pro Architectura díjat kapott Vasáros Zsolt, a Liget Budapest Projekt részeként létrejött Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központért. Életművéért ismerték el Bugár-Mészáros Károly György egykori miniszteri biztost, a Magyar Építészeti Múzeum igazgatóját. (MC)

GYARAPODÓ KÖZGYŰJTEMÉNYEINK

¶ Szávost Katalin Ferenczy Noémi-díjas és Gábor-díjas keramikusművész az életművét magas szinten reprezentáló, 81 tételből (117 darabból) álló műtárgygyűjtemést adományozott a Kecskeméti Katona József Múzeumnak.

¶ Az ország legfontosabb szamizdatgyűjteménye került a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum birtokába: a múzeum jelentős anyagot vásárolt, és az állományába került a Petőfi Irodalmi Múzeum szamizdatgyűjteményének egy része. A különleges iratanyagot 2023-ban interaktív kiállításon ismerheti meg a nagyközönség.

¶ Ünnepelesen átadták a szombathelyi Smidt Múzeumban a gyűjteményükben őrzött, Ráskay Lea kézírásával 1520 körül írt levelet

a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár számára. Az ötszáz éves levelet Bocskay Ilona, a Nyulak-szigeteki (ma Margitsziget) domonkos apácakolostor priorisszája íratta unokaöccsének, Bocskay Istvánnak, aki néhány évvel később a mohácsi csatában lelte halálát.

¶ Egy Stowasser márkájú basszustárogató (amiből csak kettő van a világon) és egy Sáránszky-hegedű megvásárlásával gyarapította a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zene-tudományi Intézetének Zenetörténeti Múzeumát a Magyar Tudományos Akadémia. A különleges hangszerek a múzeum állandó kiállításában kapnak helyet.

¶ Baji Miklós Zoltán intermedialis művész három – Munkácsy Mihályt, Schéner Mihályt és Gubis Mihályt megtestesítő – téglaszobra a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum tetőzetén kapott helyet. A három alkotás elhelyezése még Ando György múzeumigazgató gondolata volt, aki sajnos a végeredményt már nem láthatta.

¶ Több száz különleges pipa érkezett Németországból az Ossko család ajándékaként a Magyar Nemzeti Múzeumba. A múzeum korábban már vásárolt háromszáz darabot ebből a gyűjteményből.

¶ Egy 17. századi oszmán-török arany ötvös-tárggyal gyarapodott a Magyar Nemzeti Múzeum fegyvergyűjteménye: az arany tetőlemező sodronyos vassapkát, amelyet Esztergom környékén találtak egykor, 22 millió forintért vásárolta meg a múzeum.

¶ A 13. század óta a magyar nemesi családok közé tartozó Konkoly-Thege család teljes levéltárát a Magyar Nemzeti Levéltárnak ajándékozta. A páratlan gyűjtemény körülbelül 850 eredeti, egymással szorosan összefüggő,

a família történetét mintegy nyolc évszázadon át dokumentáló iratból áll, az anyag legértékesebb részét a mohácsi csatát megelőző idők hat darab eredeti, 14–15. századi okmányai jelentik.

¶ Reneszánsz kori utazóláda került a gyulai várba: az egykor Hubay Miklós Kossuth-díjas drámaíró tulajdonában lévő, intarziás, komoly zárszerkezettel és több titkos rekeszsel rendelkező, mintegy 170 centiméter hosszú, 70 centiméter magas alkalmatosság valószínűleg a 17. században készült Németországban. A ládát a Petőfi Irodalmi Múzeumban helyezte letétbe az író örökségét gondozó alapítvány.

¶ Megérkezett a Magyar Nemzeti Múzeumba André Kertész több mint ezer fényképe, a gyűjteményt a magyar állam vásárolta meg. A képekből várhatóan 2022-ben nyílik kiállítás. (MC)

CORVINÁK A PERMAFROST ALATT

¶ Magyarország először helyezett el digitalizált kultúrtörténeti dokumentumokat az Északi-sarkvidéki Világarchívum (Arctic World Archive) Spitzbergákon található tárolójában. Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) gyűjteményéből összeállított válogatást a háromszáz méteres mélységben található trezorban helyezték el. Az archívumba Mátyás király Corvinái mellett Széchényi Ferenc és Apponyi Sándor térképgyűjteményéből származó különleges darabok, valamint az OSZK-ban őrzött, 20. század eleji grafikus plakátok digitális másolatai is bekerültek. A digitális állományokat és a hozzájuk tartozó leíró adatokat (metaadatokat) lézerral másolják át a filmszalagokra, az így összegyűlt fél terabájtnyi (több

mint tizennégyezer darab) felvétel hat filmtekerésre fért el. (MULT-KOR.HU)

MÚZEUMOK

A FENNTARTHATÓSÁGÉRT

¶ A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület és annak Múzeumandragógiai Tagozata műhelymunkával segíti elő, hogy a hazai múzeumok méltón és eredményesebben vehessenek részt az emberiség előtt álló egyik legnagyobb kihívás megoldásában. A workshop sorozat előadások és műhelymunka keretében segíti a résztvevőket, hogy eljuszanak az ENSZ által kitűzött fenntartható fejlődési célok megismerésétől a konkrét, a saját munkájukra vonatkozó cselekvési tervek megalkotásáig. A munkát az NKA támogatja. (MAGYARMUZEUMOK.HU)

MEGNYÍLT A SZABADKŐMŰVES MÚZEUM

¶ Nagyváradon, az 1876-ban alapított László király páholy 1901-ben épült klasszicista otthonában megnyitották a romániai szabadkőművesség „templomát”, amelyet csaknem hatmillió lejes (432 millió forint) uniós támogatással újjátartott fel az önkormányzat. A kiállított anyagot a Romániai Nemzeti Nagypáholy, a Nemzeti Levéltár, Nemzeti Könyvtár és névtelen adományozók biztosították. Még a román nyelvű sajtótermékek is nehezményezték, hogy a kiállított anyag egyáltalán nem foglalkozik a nagyváradi szabadkőművességgel – sem a Pece-parti páholyról, sem annak jeles tagjairól, például Ady Endréről nem emlékeznek meg –, a fotók, oklevelek, szertartáskönyvek, jelek, szertartási kellékek, portrék a romániai szabadkőművességet

mutatják be. Hiányoznak a többnyelvű feliratok is. A László király páholy működésének bemutatására egy külön projekt keretében kerül majd sor. (ERDON.RO)

MI LESZ A BEREGVIDÉKI MÚZEUMMAL?

¶ A Beregvidéki Múzeum Beregszászon, az egykori Bethlen-kastély nem túl jó állapotú épületében található, amelyet az erdélyi fejedelem 1629-ben építtetett. A több mint hét-ezer tárgyból álló gyűjtemény bemutatja az egykori Bereg vármegye és az itt élő népek – magyarok, ruszinok és más nemzetiségek – történetét. A múzeum január eleje óta zárva van, mivel az épületben működő szakközépiskola nem hosszabbította meg a bérleti szerződést. (KISZO.NET)

ONLINE MAGYAR KLASSZIKUSOK

¶ Új szolgáltatással bővült a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA), ezentúl a legjelentősebb klasszikus magyar szépirodalmi alkotások is ingyenesen hozzáférhetővé válnak a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) digitális könyvtárában. A honlapon eddig 140 kortárs, illetve elhunyt, de még szerzői jogvédelem alá eső író, költő életművét érthették el az olvasók, ám a PIM és az Osiris Kiadó együttműködésének eredményeként csaknem 250 kötet válik elérhetővé a digitális könyvtárban: többek között II. Rákóczi Ferenc, Arany János és Kosztolányi Dezső művei. (MTI)

TIKTOKON A PIM

¶ Petőfi Sándor gatyába' táncol a Petőfi Irodalmi Múzeum TikTok-profilján. A tiszteletlennek tűnő, humoros animációs sorozat

múzeum-pedagógiai célokat szolgál: az internetes platformon sok időt töltő tinikhez igyekszik közelebb hozni a múzeumot és névadóját. A rövid, jópofa, laza, csattanóra épülő kis szösszeneteket Felvidéki Miklós rajzolta meg. A múzeum csapata jól ismerte fel a mobil videomegosztó sajátos műfaji követelményeit (elborzasztó kísérleteket látni éppen elég), s ezzel az Uffizi, a Prado, a Rijksmuseum, a Met, a Black Country Living Museum nyomdokán bekerült abba a nem túl népes múzeumi csapatba, mely a 2020-as pandémia óta sikeresen kísérletezik e felületen. (MC)

MÚZEUMI ÉRTÉKESÍTÉSEK

¶ A British Museum egy új francia startup, a La Collection segítségével árulja Hokusai munkáinak NFT-jeit, köztük a The Great Wave Off Kanagawa (1831) című filmet. Az eladás a British Museum japán művész munkáit bemutató kiállításával összhangban történik, részben a világvárvány hatásainak kompenzálása miatt, de a múzeum ezáltal új, fiatalabb közönséget is el akar érni. A Nagy Hullámból csak két NFT-t kínálnak, és ezek „ultraritkának” számítanak, a többi alkotás ezer és tízezer példányban is elérhető lesz. Kínált már NFT-t a manchesteri Whitworth Galéria, a szentpétervári Ermitázs Múzeum és az Uffizi Galéria is.

¶ A The Metropolitan Museum of Art (Met) 219 fénykép értékesítésével próbálja enyhíteni a járvány okozta 150 milliós dolláros bevételkiesését. Legfontosabb tételekként Roy Lichtenstein, Frank Stella és Robert Frank műveit, valamint polgárháborús fotók sokaságát adja el. A Met a Christie's aukciósházat bízta meg az események lebonyolításával, egymillió

dollár körüli értéket remélve az árverésekből. A Met más, sokkal fontosabb alkotások eladását is tervezi, köztük Pablo Picasso 1909-ben készült szobrát, amely szerelmét, Fernandé Olivier-t ábrázolja. (ARTNEWS.COM)

MEGNYÍLT A MUNCH MÚZEUM

¶ Norvégia egyik leghíresebb művésze Oslo városára hagyott alkotásait jobban szerette volna inkább kontextusban láttatni, mint önálló darabokként; ez a kívánsága halála után 77 évvel teljesült: a több mint 26 ezer műalkotás egy fedél alá költözött. A MUNCH a világ egyik legnagyobb múzeuma, amelyet egyetlen művésznek szenteltek. A szokatlan formájú, felül megdőlt 13 emeletes épületet a madridi Estudio Herreros tervezte. A művész leghíresebb képéből, a több verzióban megfestett *Sikolyból* több áll az új múzeum rendelkezésére, de egyszerre csak egyet mutatnak be közülük, mivel nagyon sérülékenyek. (THE NEW YORK TIMES)

RESTAURÁLJÁK A SÁNDOR-PALOTÁT

¶ 2011-ben az orosz állam úgy döntött, hogy a cári szecessziós stílusban berendezett, a második világháború és az azt követő szovjet időszak során nagyrészt megsemmisült cári rezidenciáját újjáépíti, és múzeumot hoz létre körülötte a Szentpéterváron kívüli Carszkoje Szeloban (ma Puskinváros). A kormány végül több mint 28 millió dollárt áldozott a projektre, 12 millió dollár pedig a múzeumtól és magánadományokból származik. A palota működött már árveházként, nyaralóként, német főhadiszállásként, használta a haditengerészet, mielőtt megkezdődött a rekonstrukció.

A felújítás második szakasza a tervek szerint 2023-ra fejeződik be. (TNYT)

MEGNYÍLT A ZÜRICHI KUNSTHAUS

¶ A hatalmas új kocka, amelyet David Chipperfield brit építész tervezett, több mint kétszeresére növeli a zürichi múzeum kiállítóterét. A múzeum azonban nehéz örökséget tudhat magáénak, hiszen műtárgyainak egy része (203 alkotás) Emil Georg Bührle svájci iparosé volt, aki többek között fegyvereket adott el a náci Németországnak, de életének egyéb momentumai is jócskán árnyékot vetnek a múzeumra, többek között menekült zsidóktól vásárolt remekműveket, áron alul. A kiállítás kritikusai szerint a látogatók nem kapnak tájékoztatást a műalkotások – és egykori tulajdonosaik – múltjáról. (TNYT)

RESTITÚCIÓS HÍREK

¶ Különleges ceremónia keretében szolgáltatott vissza Franciaország 26, a gyarmatosítás idején ellopott értéktárgyat a nyugat-afrikai Beninnek. A műtárgyakat 1892-ben vitték el a francia gyarmatosítók eredeti helyükről. Ez volt az első hivatalos alkalom, amikor Franciaország eleget tett 2017-es ígéretének. A francia állam a múzeumépítéshez 35 millió eurós támogatást is ad Beninnek, ahol a tárgyakat végleg el fogják helyezni. A Cambridge-i Egyetem is visszaadta Nigériának azt a bronz kakasszobrot, amelyet a 19. században vittek magukkal az egykori Benini Királyságból a brit gyarmati haderők, több száz más műkinccsel együtt. Francia művészettörténészek becslése szerint Afrika kulturális örökségének körülbelül kilencven százaléka Európában van.

¶ Az Egyesült Államok visszaadta azt a három-ezer-ötszáz éves kőtáblát Iraknak, ami a világ legrégebből fennmaradt irodalmi szövegének, a Gilgames-eposznek részletét tartalmazza. A kőtábla egy kiskereskedelmi lánc, a Hobby Lobby Stores Inc. tulajdonában volt, amíg el nem kobozták tőlük, miután kiderült, hogy törvénytelenül került az országba. Irak további 17 ezer műemléket kapott vissza, amiket az utóbbi évtizedekben lophattak el onnan.

¶ Elefántcsontpart régóta keresett műalkotása-
i és egyéb értékes tárgyakat – köztük a „beszélő dobot” – kap vissza Franciaországtól.

¶ Majdnem nyolcvan év után visszakerült a közép-csehországi Konopiště kastélyba az az értékes 16. századi reneszánsz pajzs, amelyet a náciok vittek el a kastély fegyvergyűjteményéből a második világháború idején. A háború utáni időszakban az értékes tárgy a Philadelphai Művészeti Múzeum gyűjteményébe került, ahol hosszú kutatás után egy cseh történész találta meg.

¶ A norvégiai számik (lappok) visszakerék egy szakrális dobukat, melyet 1691-ben, egy boszorkányperben kobzott egy tőlük Dánia, s most a nemzeti múzeumban található. (MC)

MÚZEUMI AKADÁLYMENTESÍTÉS

¶ Hangos tárlatvezetéssel járhatják végig a jövőben a látássérültek a szegedi Móra Ferenc Múzeum állandó kiállításait. A szolgáltatáshoz mindössze egy saját mobiltelefonra van szükség, amire a megfelelő applikációt kell csak letölteni. Az érdeklődők a *Móra Rengeteg – A zöld Móra* című irodalmi és a *Folyókn és földje* természettudományi állandó kiállításokban, továbbá a Vár és Kőtarban megtekinthető

Utazz a múltba című helytörténeti állandó kiállításon vehetik igénybe a szolgáltatást. (MC)

MEGÚJULÓ MUZEÁLIS LÉTESÍTMÉNYEK

¶ Felavatták a füzerradványi Károlyi-kastélyt, amelynek építészeti és funkcionális megújítása 2018 óta zajlik. A projekt több mint 3,1 milliárd forintból valósult meg, s már látogatható az épület, az 1930-as évek kastélyszállójának hangulatát megidéző interaktív kiállítás és az együttes hatalmas parkja.

¶ Bemutatták a székesfehérvári Szent István Király Múzeum 5,1 milliárd forintos állami támogatásból megújuló és bővülő Rendház-épületét. A beruházás jól halad, az épületben elkészültek a kivitelezők, már a vitrinek is érkeznek a jövő évi nagy Árpád-ház-kiállítás értékes műtárgyaihoz.

¶ A Szépművészeti Múzeum szobormásolataival megnyílt a teljeskörűen felújított és kibővített komáromi Csillagerőd. Az épületben a Szépművészeti Múzeum hányatott sorsú gipszmásolati gyűjteményének csaknem háromszáz darabja talált otthonra, az antikvitás korától a reneszánszig megidézve az európai szobrászat legkiemelkedőbb alkotásait. Az anyag nagy része több mint hét évtizede raktárba került, illetve szétszóródott az országban, és számos mű súlyosan sérült. Ez a tarthatatlan helyzet oldódott meg a mostani fejlesztéssel.

¶ Múzeumpedagógiai foglalkozásoknak, rendezvény történelem tanóráknak is helyszíne lehet a Bihari Múzeum megújult, akadálymentesített épületében megnyílt új tárlata. A kiállítás *A táj és az ember. Herpálytól a faluvárosig* címet viseli. (MC)

körkérdés

KÖRKÉRDÉS

Miként látja saját intézményén keresztül a néprajztudomány és a kulturális antropológia mai társadalmi és tudományos szerepét és lehetőségeit? Hova pozicionálja mindebben a néprajzi muzeológiát, és milyen szerepet érezne ideálisnak a megújuló és új épületbe költöző Néprajzi Múzeumnak?

BALOGH BALÁZS IGAZGATÓ,

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

NÉPRAJZTUDOMÁNYI INTÉZET

TAz egyes tudományszakok állandó megújulásának szükségessége alapigazság, amely fokozottan érvényes a néprajztudományra is. Az európai társadalmak változásából, a parasztság egyre gyorsabb ütemű megszűnéséből, az akkultúrációból, valamint a modernizációból és globalizációból következő társadalmi átformálódás szükségszerűen elméleti szemléletváltásra, módszertani megújulásra készíti tudományszakunkat, hogy az új társadalmi folyamatokat, jelenségeket is értelmezni tudja. A paraszti kultúra átalakulása, illetve folklorisztikus felfedezése és szimbolizációja; a korábbi társadalomszerveződési minták átrajzolódása, a falusi és kisvárosi életmód, a foglalkoztatottság, a helyi közösségek megváltozása; a szubkultúrák megjelenése, egészében véve a rendszerváltozás óta lezajlott három évtized dinamikus gazdasági, társadalmi és etnikai változásai és konfliktusai új problémákat vetnek föl, és az egyre megújuló kihívások megválaszolásában a néprajztudomány továbbra is megmaradt mértékadó, véleményformáló diszciplínának.

¶ A hagyomány apáról fiúra szállásának megszűnésével a (nemzeti, regionális, etnikai, kisebbségi, helyi) kultúra örökítésének szervezett formái kulcsfontosságú jelentőségűvé válnak.

¶ A néprajztudomány alkalmazhatóságának egyik legfontosabb bizonyítéka, hogy vezető szerepet játszik a kulturális örökség meghatározásában, az erre épülő identitások különböző szintjeinek (a helyitől a nemzetiig) kialakításában. Növekszik a felelősségünk, hogy a néprajztudomány kiadványaival és szakértői munkájával segítse az önkormányzatokat, a hazai nemzetiségi közösségeket, és az oktatást az óvodai neveléstől a felsőfokú képzésig.

A hagyomány apáról fiúra szállásának megszűnésével a (nemzeti, regionális, etnikai, kisebbségi, helyi) kultúra örökítésének szervezett formái kulcsfontosságú jelentőségűvé válnak.

- ¶ Kicsit egyszerűbben fogalmazva, a néprajz – hasonlóan több más bölcsészettudományhoz – nemzeti tudomány. Ha a nemzeti tudományok nem foglalkoznak a magyar történelemmel, művészettel, irodalommal, hagyománnyal, akkor ki fog? És itt van a fő különbség: a természettudományok univerzalitásának szembenállása a nemzeti tudományokkal. A természettudományok megállapításai függetlenek a nemzetiségektől, a vallásoktól, az ideológiáktól. Nincs unitárius kémia vagy japán fizika. A matematika szabályai, a biológia törvényszerűségei Kínától az Egyesült Államokig ugyanazok. A természettudományos kutatások eredményei az egész világon használhatók, alkalmazhatók, de tudomásul kell venni, hogy ionokból és részecskegyorsításból sohasem lesz nemzettudat. Magyarországon a nemzeti tudományok művelése döntően nekünk a feladatunk, magyaroknak, így járulván hozzá a világ kultúrájának részletező feltárásához, megismeréséhez és hagyományainak fenntartásához.
- ¶ Első munkahelyem a Néprajzi Múzeum volt, ahol az 1980-as évek végétől az 1990-es évek második feléig dolgoztam, ezért egykori kurátorként a múzeumot „belülről” is ismerem. Meggyőződésem, hogy a múzeumban folyó kutatómunkának a saját gyűjtemények feldolgozására kell elsősorban összpontosítania. Ezt az elvi alapállást csak megerősíti, a felelősséget pedig növeli, hogy a Néprajzi Múzeumnak páratlanul értékes gyűjteményei vannak. A feldolgozó, elemző kutatómunkával karöltve, az új, célzottan a néprajzi muzeológia sajátos szempontjait figyelembe vevő épületben pedig a leendő kiállításoknak is hangsúlyosan a saját anyag bemutatásán kell majd alapulniuk. Az Európai Unióban ugyanis a nemzeti kultúra ápolása nyilvánvalóan továbbra is az egyes országok feladata marad, a közgyűjtemények pedig éppen e tevékenységük által járulhatnak hozzá a nemzeti önazonosság megőrzéséhez és megerősítéséhez. Fontos, hogy a kutatómunka és a marketingtevékenység kényes egyensúlya se bomoljon meg, a helyes arányok megtalálásában a fenntartó minisztériumnak és a múzeumvezetőknek is óriási a felelősségük. A készülő nagyszabású magyar állandó kiállítás mellett érdemes számba venni a gyűjteményekben rejlő lehetőségeket abból a szempontból is, hogy melyek lehetnek azok az anyagok, amelyek korszerű eszközökkel bemutatva a külföldi látogatók érdeklődésére is számíthatnak, és nemzetközi figyelmet is kelthetnek.

BORSOS BALÁZS IGAZGATÓHELYETTES,

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT NÉPRAJZTUDOMÁNYI INTÉZET,
AZ MTA LEVELEZŐ TAGJA

INéhány évvel ezelőtt egy jeles történelmi esemény kerek évfordulójának megünneplésével kapcsolatban egy okos ember a következő elvárást fogalmazta meg: legyen fenszi, trendi és szexi. Noha nem tartom szerencsésnek külhoni eredetű divatszavakkal leírni bármi komolyan vehető és veendő dolgot Magyarországon, ez a felvetés azóta sem megy ki a fejemből: vajon mit akart az illető e három kifejezéssel megfogalmazni? Most talán lehetőség nyílik ennek értelmezésére, hiszen egy történelmi esemény ünneplése párhuzamba állítható egy néprajzi múzeum felépítésével: mindkettő fontos tétel az egészséges nemzettudat és nemzeti identitás felépítése és megerősítése során. Ha a divatszavak mögé nézünk: egy 21. századi néprajzi múzeumnak fontos feladata, hogy felkeltse és fenntartsa a nagyközönség érdeklődését a népi és populáris kultúra iránt (fenszi), hogy közvetítse a legkorszerűbb tudományos ismereteket (trendi), és végül hogy ne csupán a látogatók tudatos énjének szóljon, hanem hasson az érzelmekre is, és legyen esztétikai értelemben is megragadó (szexi). Ha az emlegetett illető rossz szavakkal ugyan, de az itt kifejtettekre gondolt, egyet is lehet érteni vele.

ITudományos intézeti kutatóként, aki soha nem dolgozott múzeumban, és múzeumi tárgyak vizsgálatával is csupán érintőlegesen foglalkozott, a fenti hármas követelmény közül leginkább a „trendi” szó által képviselt korszerű tudományos ismeretekről szeretnék kissé részletesebben szólni, hangsúlyozva, hogy a trendin nem a divatost értem. A divatosság kényszere még a tudományos kutatást sem hagyja érintetlenül, de az épp aktuális divatok követése gyakran nem válik a minőség javára. Különös aktualitást ad gondolataimnak, hogy nemrég egy újonnan kinevezett múzeumi vezető beiktatási beszédében a tisztán tudományos szempontokat érvényesítő kutatóintézeteket szembeállította a múzeumokkal, amelyeknek a tudományosan nem igazolható „történetek jelenvalóságát is figyelembe kell venni”. Ez a semleges megfogalmazás nem igazít el abban, mit is kellene értenünk figyelembevételén. Mert ha ezeket a történeteket nem olyan kontextusban mutatják be, amely a tudományosan igazolható és nem igazolható közt szigorú határt von, akkor a múzeum éppen legfontosabb

Ha ezeket a történeteket nem olyan kontextusban mutatják be, amely a tudományosan igazolható és nem igazolható közt szigorú határt von, akkor a múzeum éppen legfontosabb feladatát, a korrekt ismeretátadást nem tölti be.

feladatát, a korrekt ismeretátadást nem tölti be. A Néprajzi Múzeumnak szerencsére sokkal kevesebb mítosszal kell szembenéznie a magyar népi kultúra kapcsán, mint egy régészeti és történeti anyagot bemutató múzeumnak, ám a népi tudást és alkotást illetően is fogalmazódtak már meg nehezen igazolható teóriák (például a kazettás mennyezetek festményeinek vagy a hímzések motívumkincseinek szimbolikája). Természetesen az is igaz, hogy amit ma tudományosan igazoltnak tekintünk, az új eredmények fényében megkérdőjeleződhet, s amit ma csak teóriának tartunk, holnap, az akkori tudományos ismeretek birtokában már tényként kezelhetünk. Ám le kell szögeznünk: a mindenkori tudományos hitelességből nemcsak egy kutatóintézet, hanem egy múzeum sem engedhet. És meggyőződésem, hogy a mai világban, ahol nemcsak a focihoz és a járványtanhoz, hanem a néprajzhoz is – a saját megítélésük szerint – többen és jobban értenek, mint az arra hivatottak, ez a legfontosabb feladata a Néprajzi Múzeumnak. Akár új épületben, akár a régiben, akár a magyarok, akár a világ bármely szegletében élők népi kultúráját tekintjük: Fél Edit és Hofer Tamás híres gyűjtésének parafrázisával élve korrekt paraszttal korrekt muzeológussoknak kell foglalkozniuk.¹

CSERI MIKLÓS FŐIGAZGATÓ,

SZABADTÉRI NÉPRAJZI MÚZEUM

I Szilárd meggyőződésem, hogy a Néprajzi Múzeum új épületbe költözése, illetve a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély-projektje, valamint az ehhez kapcsolódó szakmai, tudományos és infrastrukturális fejlesztések, illetve produktumok évtizedek után a néprajzi muzeológiát a magyar muzeológiai paletta élvonalába repítik. S ha hozzáveszem a vidéki néprajzi muzeológiai hálózat sokkal lassabb, de szívós „térfoglalását”, akkor – azt gondolom – ez az optimista felhang nem alaptalan. Azt tapasztaljuk, hogy a magyar társadalom egyre bővülő szegmenszei igénylik a néprajzi muzeológia és a kulturális antropológia szaktudományok kutatási eredményeit ebben az elbizonytalanodó, sokszor értékválsággal küzdő mai társadalmunkban. A központi és vidéki néprajzi gyűjteményekben felhalmozott tárgyi és szellemi tudás a hazai kulturális örökség olyan kincseit és létfontosságú elemeit őrzi, s mindezek érthető módon történő interpretálásával sokat segíthetünk a mai kor embere életminőségének javításában.

I A leíró típusú, komoly filológiai és összehasonlító történeti kutatásokon alapuló produktumok mellett egyre erőteljesebbek a változások vizsgálatával foglalkozó kutatások, és a kutatók progresszívabb része konklúzióinak megvonásakor a mai kor kihívásaival történő összevetést sem hanyagolja el. Ezáltal ezek

a tudományos eredmények kézzelfogható segítséget adhatnak olyan, a jelen emberét globálisan gyötrő kérdésekre, mint például ökoszemlélet, kulturális diverzitás, identitáskeresés, nyelvi, nemzeti, kulturális nemzetépítés, gender- és családügyi kérdések, a kisebbségekkel való foglalkozás, tolerancia stb. Meggyőződésem, hogy ez az irányultság segítheti majd a néprajztudomány és a kulturális antropológia eddigi tudományfelfogásának és módszertanának megújulását és átvezetését a 21. század tudományos értékrendjébe. Ehhez szükséges, hogy a hagyományos paraszti kultúra mellett a 20. századi változásokat, a közelmúlt és napjaink vidéki Magyarországot is vizsgáljuk, ennek tárgyi kultúráját és a tárgyak mögötti történeteit is gyűjtsük, feldolgozzuk.

¶ Saját intézményem, a Skanzen példáját legjobban ismerve, de széles körű országos kitekintésű adatokkal is rendelkezve azt tapasztalom, hogy a néprajzi muzeológiának ki kell lépnie akár a tárgycentrikus, akár az úgynevezett népművészeti meghatározottságú szemléletből, és egyre jobban kell fókuszálnia az ismeretek minél tágabb körű átörökítésére. Rendkívül színvonalas tudományos kutatásokon, konferenciákon, időszaki és állandó kiállításokon keresztül fel kell tárnunk a paraszti világ tudáskincséből azokat az elemeket, amelyeknek átvétele bizonyos módosításokkal, illetve beépítése a mindennapok működésébe segíti és támogatja a kor emberét nemcsak a kulturális rekreációban, de a válaszadásban is a fentebb említett globális és lokális jellegű kihívásokra. Tehát korszerű feltárás, adekvát interpretáció és különböző műveltségi és kulturális szinteken történő átörökítés vagy ha tetszik, visszatartás. Ezek lehetnek a néprajzi muzeológia jövő fő célkitűzései. Szerintem!

¶ A néprajzi és kulturális antropológiai muzeológia oktatása kulcskérdés, hiszen a fentebb említett célkitűzések csak korszerű ismeretekkel kiképzett munkatársakkal valósíthatók meg. Budapest, Debrecen, Pécs, Szeged és Miskolc tanszékei mellett még Kolozsvárott lehet néprajzos vagy kulturális antropológiai diplomát szerezni. Ezen egyetemi tanszékek kiváló elméleti tudással, jól felkészült oktatói gárdával rendelkeznek, de – ahogy ezt egy korábbi MTA Néprajzi Bizottsága által szervezett konferencián is Kemecsi Lajos főigazgató úrral közösen jeleztük –, a gyakorlati felkészítésen volna mit javítani. A friss diplomások – akik egyébként a terület felvevőkapacitásához képest nagyobb számban szereznek diplomát – szakirányú elhelyezkedésük után még évekig alkalmatlankomoly muzeológiai munka (gyűjteményezés, gyűjteményfeldolgozás, kiállításépítés, kiállításrendezés, monografikus feldolgozás, oktatási programok kidolgozása stb.) elvégzésére. A gyakorlatot helyben kell megszerezniük, aminek nehézségei ugyanakkor komoly fluktuációt is eredményezhetnek, főleg, hogyha ez alulfinanszírozottsággal párosul. E probléma orvoslására alapította

Hibásnak érzem tudományszakunkat is, hogy nem elég határozottsággal, nem eléggé transzparens módon képviseli az érdekeit, hogy a társadalom számára nem elég dinamizmussal és erővel artikulálja ezeket az eredményeket.

meg a Debreceni Egyetem 2019 májusában kihelyezett tanszékét a szentendrei Skanzenben, melynek neve Alkalmazott Muzeológiai Tanulmányok Tanszék, s MA diploma megszerzésének keretei között a négy félév során a magyar muzeológiai paletta mind a hét tudományszakában komoly elméleti és gyakorlati képzést kapnak, felkészítve őket az effektív munkába való becsatlóskor az akklimatizációs időszak lerövidítésére. A 120 kreditre két tanulmányi év során egy félévnyi időszakot az adott szakág általunk legkorszerűbbnek tartott műhelyben töltenek majd el gyakorlati munkával.

- ¶ Az előző pontokban kifejtett megállapításokat azonban legnagyobb sajnálatomra árnyalja az a helyzet, hogy a rendszerváltás óta a különböző kormányzatok nem támaszkodtak a magyar néprajztudomány és kulturális antropológia – nemzetközi szinten egyébként vitathatatlan – eredményeire. Akár a társadalom, akár az agrárium vagy a kulturális élet, a szociális terület, a kisebbségvédelem, az egyházi és vallási ügyek, a környezetvédelem területein sokszor olyan döntések születtek – pártállástól függetlenül –, amelyek nem vagy alig veszik figyelembe tudományszakunk tapasztalatait, eredményeit. Ennek részben lehet oka az, hogy a politika más érdekek által determinált „arroganciája” nem váltja aprópénzre a néprajzi tudást és eredményeket, illetve csak akkor használja fel, ha az egyéb érdekeinek megfelel vagy a kommunikációjához passzol. Másrészt viszont hibásnak érzem tudományszakunkat is, hogy nem elég határozottsággal, nem eléggé transzparens módon képviseli az érdekeit, hogy a társadalom számára nem elég dinamizmussal és erővel artikulálja ezeket az eredményeket. Nagyobb öntudatra, korszerűbb kommunikációra, jobb láttatásra és láthatóságra van szükség. Tudományszakunknak keresnie kell a társadalommal való párbeszédet, kutatnia azokat az égető kérdéseket, amelyek a társadalmat foglalkoztatják, és ezekre jól kommunikálhatóan adekvát válaszokat, esetleg tanácsokat kell tudni adnia. Ez segíti a néprajzi múzeumokat abban, hogy igazán társadalmi, részvételi múzeummá váljanak.
- ¶ Azt gondolom, hogy a fent említett nagy fejlesztések révén, illetve hogy a két központi néprajzi intézmény, a Skanzen és a Néprajzi Múzeum kultúrstratégiai intézménnyé vált a muzeológiai, illetve néphagyomány, népművészet területén, lehetőséget biztosít számukra, hogy az eddiginél sokkal nagyobb ráhatással

és rálátással s ami fontos, nagyobb hatáskokkal irányítsa a magyar néprajzi és kulturális antropológiai muzeológia fejlődését, munkáját, s ezt az egész magyarságra kitekintve végezze, amelynek segítségével komoly eredményeket érhet el a teljes magyarság körében az épített, tárgyi és szellemi kulturális örökség elemeinek és tudásának megőrzésében, átörökítésében és a szükséges visszatanításában. Az infrastruktúrális fejlesztés, illetve a kultúrstratégiai létből fakadó pénzügyi-gazdasági konszolidáció olyan hatásmechanizmusokat indíthat el, amelyeknek eredményei közelesen látszani fognak mind a vidéki, mind pedig a Kárpát-medencei magyar néprajzi muzeológia területén.

KEMECSI LAJOS FŐIGAZGATÓ,

NÉPRAJZI MÚZEUM

TA fölített kérdésre kézenfekvő válaszként idézek egy részletet a Néprajzi Múzeum közösségi munka eredményeként megfogalmazott küldetésnyilatkozatából: „...A néprajztudomány, az európai etnológia, a kulturális antropológia első számú magyarországi intézménye, múzeumtudományi műhelye. Gyűjteményének és tudáskészletének köszönhetően a Múzeum más tudományok és a művészet számára is kiindulópontot jelent a kulturális emlékezet, a kulturális sokszínűség és a változó identitások megértéséhez, elfogadásához és tiszteletéhez...” Természetes, hogy egy múzeumi küldetésnyilatkozat tömör műfaji jellemzőivel csak azt tudja érzékeltetni, hogy mennyire meghatározó az intézmény számára a kulturális antropológiai és néprajzi szerepvállalás.

¶ Válaszom további elemeként utalok arra, hogy az új főépületben készülõ állandó gyűjteményi kiállításunk múzeumtudományi perspektívából vizsgálja a néprajzi tárgy, a kollekción, az intézmény és a társadalom komplex kapcsolatrendszerét. Olyan sűrűsödési pontokat keres és mutat be – történeti perspektívában, kritikai és önreflexív beszédmódban –, amelyek a múzeum sajátos néprajzi gyűjteményét, illetve a néprajztudomány/kulturális antropológia néhány meghatározó időszakát, ezek múzeumi vetületét tematizálják.

¶ A világ néprajzi, antropológiai múzeumai, szabadtéri néprajzi kiállításai az utóbbi néhány évtizedben jelentős változásokon mentek keresztül. Széles körű kritika ért számos intézményt történelmük, céljaik és küldetésük miatt. A felerősödő kritikai hangok a néprajzi múzeumok megmerevedett működési modelljével összefüggésben esetenként erőteljesen megfogalmazott kérdéseket vetettek fel. William Sturtevant, a Smithsonian Institution munkatársa így tette fel a kérdést: *Szüksége van-e az antropológiának múzeumokra?* Sturtevant odáig jutott provokatív szándékú felvetésében, hogy szerinte a néprajzi múzeumok olyan

megkövesedett intézmények, amelyeknek olyan rossz híruk van, mint egy bordélyháznak!

- ¶ Az antropológia és a múzeum innovatív észrevételeken és kölcsönhatásokon alapuló megújuló kapcsolata az utóbbi évtizedekben épült föl. Az új múzeumi modell, amely a tárgyak társadalmi életére is tekintettel volt, elterjedt napjainkra Európában. A metodikai megújulás igénye a klasszikus „*Sachkulturforschung*” múzeumi intézményi körben zajló programjait is alakította az utóbbi évtizedben. A néprajzi múzeumok egyre inkább, egyre tudatosabban törekedtek arra, hogy a tárgyakat „forrásnak” tekintsék, ne csupán raktári és kiállítási tárgynak. A kritika hatására a néprajzi-etnológiai-antropológiai múzeumok politikai és identitásviták terepeivé váltak. Számos intézmény vizsgálta fölül saját múltját, korábbi gyűjteményi, kiállítási és közönségkapcsolati stratégiáját, alakította át küldetésnyilatkozatát, programstruktúráját. Az útkeresés okai sokrétűek, irányai nem választhatók el az egyes országok történelmétől, etnikai összetételétől, nemzet- és kultúrpolitikájától, de ugyanúgy hatással vannak rájuk a globális társadalmi változások és a múzeumi világ új módszertani megközelítései is. Érzékelhetővé vált egy nagyfokú elbizonytalanodás – elsősorban a nyugat-európai etnográfiai/antropológiai intézmények körében. Olvasható volt olyan szándékoltan provokatív megfogalmazás is, mely szerint a néprajzi múzeum „halott”, illetve, hogy „kannibálként működik”. Túlélte önnön hasznosságát, és nem képes betölteni történeti feladatát.² Olyan vélemény is felbukkant a diskurzus során, hogy „fel kellene gyűjtani a néprajzi múzeumokat”.³
- ¶ Tudományos projekt is szerveződött az átalakulási folyamatok elemzésére *Ethnography Museums and World Cultures* címmel. Tíz európai néprajzi múzeum vett részt ebben a kiterjedt kutatásban, hangsúlyosan azzal a szándékkal, hogy fogalmazzák újra küldetésüket, vállalásaikat. A kutatás különösen izgalmas kérdéseket is felvállalt: Mit jelentenek a hosszú ideje működő épületek szempontjából az új épületek, a költözések? Mit vállalnak föl a múzeumok az új állandó kiállítások küldetéseként? Az aktuális projektek vajon a néprajzi múzeumoknak a kortárs társadalomban betöltött szerepének újragondolásáról tanúskodnak? Mennyire fontos az etnográfia elemző szerepe kortárs világunkban? Milyen körülmények alakították és befolyásolják az etnográfiai/antropológiai múzeumok munkáját? Hogyan változott az etnográfiai múzeumi tevékenység az évek során?
- ¶ A megújulás szükségességét fölismerő intézmények új kiállítási formákat és új stratégiákat (új kiállítások, interaktív megoldások, kutatási projektek) alakítottak ki. Az elmúlt néhány évtizedben a néprajzi múzeumok újradefiniálták magukat. Néhány intézményt bezártak, átterveztek, átrendezték állandó tárlatait.

Sturtevan odáig jutott provokatív szándékú felvetésében, hogy szerinte a néprajzi múzeumok olyan megkövesedett intézmények, amelyeknek olyan rossz hírük van, mint egy bordélyháznak!

Így például a londoni *Museum of Mankind*ot 1997-ben bezárták, Leidenben vagy Bécsben (új neve *Weltmuseum*) az etnológiai (*Völkerkunde*) múzeumok rekonstrukción mentek keresztül, és új állandó kiállításaiak készültek. Az ember múzeumai közül a párizsi *Musée de l'Homme* költözésekor új nevet is kapott. Szintén párizsi példa az épület külső jegyeit és a küldetés változását önreflexíven értékelő *Museum of Immigration* (korábbi neve: *Colonial Museum*) átalakításának folyamata. Néhány múzeum megtartotta nevében a néprajzi megnevezést, újabbban azonban több intézmény a világkultúra múzeuma nevet vette fel.

¶ Az utóbbi harminc esztendő a hazai néprajztudomány és kulturális antropológia történetének rendkívül fordulatos időszaka. Ez nyilvánvaló módon közvetlenül leképeződik az önmagát társadalmi múzeumként meghatározó Néprajzi Múzeum tudományos tevékenységében is. A társadalmi múzeum (*écomusée*) fogalma az európai, frankofón muzeológiában kristályosodott ki az elmúlt három évtizedben. Újdonsága leginkább abban az általános orientációban mutatkozik meg, ami érzékenységet, elkötelezettséget jelent a társadalom széles rétegeinek mindennapi élete, kultúrája, a folyamatos társadalmi változások, az új jelenségek, a jelenbeli aktuális társadalmi kérdések iránt. A társadalmi múzeum nyilvánvaló módon épít a történetiségre és él annak konkrét múzeummodszertani eszközeivel. Az etnográfia muzeológiai értelemben a művészeti, a történeti muzeológia és tárgyközpontú projektek erőteljesen formálják a jelenben is. Ismeretes nemzetközi területen az etnográfiai-etnológiai tárgyakkal összefüggésben az a „veszély”, hogy az intézményeknek a látványosságra törekvés, látogatócsalogató megoldásai miatt a látványos tárgyak kiválogatása, hatásadás módja erősödik. További veszélyt hordoz a globalizálódó és multikulturálissá váló világ elvárásainak félreértelmezett intézményi reakciójaként a történetileg kialakult gyűjtemények összeegyeztethetlenségét hangsúlyozó, azok esetleges átalakítása, felbomlása felé mutató folyamat. A néprajzi múzeumok és közönségük viszonyának értő és érzékeny elemzése oldhatja föl ezeket a veszélyeket. A világturizmus és a helyi közösségek kettős érdeklődése a néprajzi-etnológiai gyűjteményekkel foglalkozó múzeumok esetében rendkívül sokrétű és irányú módszertant tesz lehetségessé. Fontos azt tudni, mit várnak el a múzeumtól az azzal kapcsolatba kerülők turistaként, kutatóként,

forrásközösségként, állami vagy önkormányzati fenntartóként. A néprajzi múzeumoknak ki kell tudni elégíteni ezen csoportok igényeit, megőrizve identitásuk, tudományos szerepük, küldetésük komplex és érzékeny egyensúlyát. Ezekben látom jelenleg a Néprajzi Múzeum számára a legnagyobb lehetőséget és kihívást is egyben!

KEMÉNYFI RÓBERT DÉKÁN,

DEBRECENI TUDOMÁNYEGYETEM BTK

IAz utóbbi évtizedekben, jóllehet lassú folyamatként, ám egyre markánsabban jelenik meg a bölcsészettudományi területeken is a társadalmi felelősségvállalás kérdése. Nevezetesen az a felvetés lép az előtérbe, hogy pontosan miért is tart el az adófizető állampolgári közösség bölcsészeti képzési helyeket, illetve finanszíroz ilyen jellegű alap kutatásokat? Arról van tehát szó, hogy napjainkban már a bölcsészeti, gyakran a „nemzeti identitás szempontjából fontos”, nehezen támadható magyarázati rendszer mögé bújtatott kutatásokkal kapcsolatban is egyre gyakrabban merül fel a humán erőforrások szükségességének mértéke és egyben a gazdálkodás felelősségének kérdése. Azaz a társadalmi hasznosság nehezen megválaszolható, ám szerintem igen nemes gondja kell hogy átjárja a szakemberek tevékenységét. Ebben a társadalmi attitűdben nem csupán a l' art pour l' art, azaz a zárt falak között megbúvó kutatói öncélúság számonkérése érhető nyomon, hanem annak az egyszerű ténynek a tudatosulása, hogy a kutatásfinanszírozás keretei is radikálisan megváltoztak az elmúlt években. Nem egyéni célok kis összegű támogatási lehetőségeiről szól napjaink tudománytámogatása a bölcsészeti területeken sem, hanem sok száz millió forintos, csak számos kutatót magában foglaló teamek által, igen feszes időkeretekben és kvantitatív módon számonkérhető, nemzetközi, sőt a humánterülettől alapvetően idegen eredmények (digitális adatbázis-építések) felmutatásával megvalósuló nagy volumenű programokról. Jelen lapszám témájához ennek a fényében tehát a kérdés most: „*Mi végre is néprajz a 21. század első évtizedeiben?*”

IE radikális kérdés egy olyan tudomány alapvető létére irányul, amely alól a huszadik század második felének mélyreható társadalmi folyamatai felszámolták az egykori érdeklődési és kutatási tárgyát. Hiszen a polgárosodás folyamata, majd a huszadik század közepétől a napjainkig tartó komplex társadalmi, kulturális, gazdasági változások teljesen és véglegesen megszüntették éppen azt a társadalmi réteget, amelynek vizsgálatára a tudomány kétszáz éve létrejött: a tradicionális műveltséggel rendelkező parasztságot. Mi a szerepe tehát egy komplex „posztparaszti” társadalomban e tudománynak? Mit tud válaszolni a néprajz

e végleg lezárult átalakulás eredményeként kialakult helyzetben a „terméketlenség vádjára”?

- ¶ A legutóbbi néhány évben e kérdés már nem csupán a változás szükségességét folyamatosan hangoztató, mindenkori fiatal kultúrakutatók gondja, hanem a válaszok kidolgozásának igénye egyre markánsabb felismerés és teher a teljes néprajzi közösség számára is. Nevezetesen a néprajztudomány fő tematikai súlypontjainak kijelölése, illetve társadalmi szerepének megfogalmazása, majd határozott képvisellete, a társtudományokhoz való viszony definiálása, a rokon diszciplínák hálózatában a néprajz sajátos kutatási területei markáns meghatározásának feladatai tornyosulnak a néprajzi szakma előtt. (Ez a felismerés juttatta el a kutatói közösséget addig az éppén a legutóbbi években megszervezett konferenciasorozatig, amely a diszciplína mai helyzetét mérte fel.)
- ¶ Az elmúlt két évtizedben a néprajz lehetséges társadalmi szerepvállalási irányai-
ból karakteresebben lépett előtérbe, és erősödött a néprajz *alkalmazott* tudományi jellege a rurális kulturális örökség védelmének és megőrzésének területén. Ebbe a tematikai mezőbe nem csupán az épített, az úgynevezett tárgyi, hanem a szellemi örökség rétegeinek lokális közösségszervező „revival-aktivitása” is beletartozik. Az „újraateremtés” értő, szakmai aktusa, a néprajzi elméleti háttértudás az, amely legitimálja, megteremti a néprajz társadalmi szerepét a helyi közösségekben. Saját tereptapasztalatom is, hogy az egy-egy kulturális jelenséggel kapcsolatos komoly magyarázati minták felvázolása, nemzetközi szakirodalmi apparátusra támaszkodó értelmezése az adott kultuszt gyakorló közösség számára kiemelten fontos. A lokális kulturális képzelet alakításában (akár újrahangolásában) értékteremtő ereje van a tudomány felelősségteljes és magas színvonalú fellépésének, például akár a tudományosan értelmezhetetlen úgynevezett „magyar értékek” kusza szövete és a komoly elméleti és módszertani készlettel megközelített kulturális örökség fogalmának szétválasztásában a helyi közösségek mindennapjaiban. Sőt miért ne léphetnénk tovább bátrabban: a felkészült néprajz – önmagában természetesen nem, de – akár a lokális sajátosságok, helyi társadalmi folyamatok tudatosításával, elemzésével a gazdasági kitérési pontok felismertetésében is eredményes közreműködő lehet

A szétesett népi műveltség olyan gyakorlati módokat kínál örökségként napjaink környezetkímélő beélési módjaira, amelyek akár a környezeti beépítésre, hulladékgazdálkodásra, vízfelhasználásra adnak mintát.

e keretekben. Ám ez igaz viszonyosan is. A népi természetismeret egykori formái lépnek napjainkban a klimatikus változások miatt fokozatosan az előtérbe. A szaktudomány a huszadik század második felében ismerte fel elemi erővel a népi természetismeret karakteres jegyeit, a paraszti üzem önfenntartásban betöltött szerepét, amely jellegzetességek tulajdonképpen nem más jelentenek napjaink szóhasználatában, mint „fenntartható környezetgazdálkodást”. A szétesett népi műveltség olyan gyakorlati módokat kínál örökségként napjaink környezetkímélő beélési módjaira, amelyek akár a környezeti beépítésre, hulladékgyűjtésre, vízfelhasználásra adnak mintát. A néprajz alkalmazott tudományi kihívása ezen formák értő közvetítése az egyes szakterületek felé.

¶ Hasonló alkalmazott tudományi státusa és ma már égető szerepe van (lenne) a néprajznak a lokális együttélések találkozási helyeinek segítő, szakértői értelmezésében az önkormányzatok számára. A kisebbségi kultúrák elmélyült ismeretével, a folyamatos jelenlét stabilitásával a közösségszerveződések sajátosságainak, kulturális lenyomatainak elemzésével lehet(ne) jelen a néprajztudomány. Olyan tudással, amelyet sem a szociológia, sem a szociálpolitika, sem más szakterület nem tud a lokális vezetők számára közvetíteni. Ám részben az önkormányzatok anyagi lehetőségei, illetve fontosabb: eleve az igény fel nem ismerése, részben pedig a felsőoktatási néprajzi képzés tartalma még markánsan nem mozdult el ebbe az egyre szorítóbban fontos irányba, ám kisebbségismereti tantárgyak (például romológia, etnicitás, együttélési modellek) már megjelentek a képzési hálóokban.

¶ A hagyományörzés alkalmi, színes fesztiváljai mellett a folyamatos „néprajzi jelenlét” leglátványosabb lenyomatát és a szakma gyakorlati, a társadalmi közösség által leginkább elfogadott és legitim művelését a vidéki épített örökség mesterséges szigetei, a szabadtéri néprajzi múzeumok, faluparkok és a szerves, helyben megélt múltjukon tájházakká váló épületek, udvarok jelentik. Majd most ismét, a Néprajzi Múzeum új épülete, kiállítási terének méretei, az indulás erős gazdasági alapjai pozicionálhatják újra a néprajztudomány helyzetét. Megkapta azt a kivételes lehetőséget részben a teljes szakma, részben a néprajzosok múzeumi szakemberközössége, hogy felmutassa azt, mit gondol múzeumról, muzeológiáról, néprajztudományról. Mit gondol – többek között – a népi kultúráról, mit gondol európai kulturális kontextusokról, paraszti múltról és ezzel természetszerűleg párhuzamosan a bemutatás, a megmutatkozás metodikai lehetőségeiről: hogyan közvetíti tárgyat a jelen magyar nemzeti közössége számára, illetve hogyan emeli mindezt érthető kulturális folyamatokká a múzeumba majd feltehetően tömegesen látogató nem magyar ajkú látogatók számára. A professzionalizáció lényegi sajátossága az adott intézménybe

vetett közbizalom. A közösség rábízta az egyes szakmák képzését az adott intézményekre, amely iskolákban végzetteket, e közbizalom alapján a társadalom – természetes módon – okleveles, legitim tudáshordozóként fogad el. Ebből a bizalomból következik, hogy szakmai közösségeket eltartó intézeteknek óriási a társadalmi felelősségük magának a „néprajzi” képzeletnek az alakításában. Másként fogalmazva arról van szó, hogy a néprajzi muzeológiának meg kell fogalmaznia az őt fenntartó társadalom számára – jelen esetben most – kiállításokba, installációkba, virtuális megmutatkozásokba (etc.) foglalva azokat a mintákat, fel kell vázolnia azokat a kereteket, amelyekben a nemzeti közösség napjainkban *érvényesen* gondolkodhat a népi kultúráról, a paraszti múlt ma is élő lenyomatairól. Olyan múzeumról van tehát szó, amely a tradicionális kultúrakutatás legjobb hagyományaira támaszkodva, korszerű tudásként, *vállaltan* néprajzi oldalról mutatja be a vidék műveltségének komplex szövetét, illetve néprajzi szempontból beszél a parasztság társadalomtörténetéről, így fejt fel az egyes rétegek társadalmi helyét (például földműves, kézműves), mutatja fel a letűnt paraszti tárgykultúra pontos helyét, jelöli meg e készletek funkcióit, szól akár gazdaságtörténeti kontextusok (értékesíthetőség) felmutatásával (megértetésével) az esztétikai élmény fogalmáról (népművészet), és jut el a jelen kulturális áramlataiig. Olyan vezető fonalat ad tehát a kiállítás rendszere (installációk, magyarázatok, önálló tárgyak, képek, filmek) a látogató kezébe, amellyel képes a tradicionális kultúra számos rétegének összefüggés-teremtő olvasatára. Nem egyszerű látványtári, hanem „ismerettári” szerepet tölt tehát be a társadalom számára a Néprajzi Múzeum. Mert nem lehet a jelen kulturális, társadalmi, sőt politikai folyamatait megérteni a vidéki közösségekben egykor megélt és hordozott tudásformák, társadalmi történések nélkül. Nem érthetők társadalmi magatartások, akár választói preferenciák, közösségi döntések, az utóbbi években formálódó gazdasági utak, földtulajdonlási rendszerek a néprajzi kutatások által már feltártak megkerülésével. Hiszen a paraszti kultúra tudatos és tudattalan mélységei – ahogy a falukutatók maguk is egykor döbben-ten tapasztalták – velünk élnek ma is.

KÓSA LÁSZLÓ PROFESSOR EMERITUS,

ELTE BTK MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI TANSZÉK, AZ MTA RENDES TAGJA

TA körkérdéstől függetlenül, de azonos időben konferenciameghívót kaptam Pécsről. A konferencia időszerűségét az adja, hogy harminc éve indult el a pécsi egyetemen a folyamatos néprajzkutatás. A meghívót az egyetem Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszéke küldte. A másik szervező a PAB

A mai muzeológusnemzedékek előtt szinte tornyosul az elődjeik által létrehozott, eleddig kellően föl nem tárt, föl nem dolgozott, a nyilvánosság által csupán részben látott hatalmas gyűjtemény.

Filozófia-Történettudományok Szakbizottsága Etnológiai Munkabizottsága. 1991-ben a pécsi néprajzszak úgy határozta meg magát, hogy a „néprajz tudományán” belül azonos súllyal három tudományterületet kíván megjeleníteni: az „anyag kultúra” kutatását, a „folklorisztikát” és a „kulturális antropológiát”. A tervezett előadások címében többek közt szerepel még például az „európai etnológia” és a „vallásantológia” mint az eddig felsorolt területekkel összefüggő fogalmak. S nem említettem például a „történeti antropológiát” meg a „jelenkutatást” sem.

- ¶ Az idézett megnevezésekről hosszadalmas elméleti és terminológiai vitákat lehetne folytatni. Itt csupán azt szeretném szemléltetni, hogy a körkérdésre adandó válasznak milyen bizonytalansággal kell szembenéznie, ha konszenzust keresve próbálja az egymáshoz kapcsolódó, rokon vagy éppen azonos fogalmakat értelmezni. Nem fogom föl drámai jelenségként, mert nemzetközi viszonylatban hasonló helyzet, és nem is újonnan keletkezett. Már több mint fél évszázada megjelent angolul egy szakszótár/lexikon, amely ebben a változatosságban legalább szócikkek szintjén próbált rendet teremteni, ám a tarkaság azóta is tart, sőt bővült. Bő fél évszázada a magyar néprajzos szakmában ugyancsak többször fölvetődtek a kérdések belső vitákban, olykor a szigorúbban értelmezett tudományterületi határokon is túlmutató fejtegetésekben.
- ¶ Aki valamelyest ismeri a Néprajzi Múzeum történetét, tudja, hogy állandó és végleges otthona, értve ezen, ami önnön céljaira, távlatos elhelyezésére épült, eddig sosem létezett. Több helyen berendezkedett, de mindannyiszor ideiglenes jelleggel, küszködve a raktárak és a kiállítóterek elégtelenségével. Most fordul elő először, hogy funkcionális, saját, speciális igényei szerint tervezett épületet kap. Erre a lehetőségre szokás mondani, hogy száz esztendő alatt egyszer adódik. S most nem egy elhasznált szófordulattal élek, ugyanis a magyar országgyűlés 1922-ben hozott először határozatot arról, hogy a nagyrértékű muzeális anyag számára készüljön végső otthon, ahol bemutathatja az addigi muzeológusi tevékenységének és kutatómunkájának eredményeit, a jövőben pedig megfelelő hely lesz a gyűjtemények gyarapodásának befogadására. A parlamenti határozat meghozatalakor az 1872-ben a Magyar Nemzeti Múzeum szervezetében önálló néprajzi osztály megalakításától, ahonnan a gyűjtemény önálló működését

számoljuk, már félszázadnyi vándorlás állt a kialakuló intézmény mögött. A régebb és újabb költözéseket kiváltó okok közt többnyire a helyszűkével találkozunk, és legalább azonos súllyal azzal, hogy a birtokolt épület nem felelt meg múzeumi céloknak.

- ¶ A határozat napjainkig tartó megíusulását elsősorban Magyarország huszadik századi története magyarázza. Milyen nagyszerű lett volna, ha létrejön sok évvel, évtizeddel előbb a vágyott, végleges és saját otthon, de a mai helyzet akkor is korábban el sem képzelhető, rendkívüli lehetőséget kínál a tudomány és a közművelődés számára. Nem vagyok, nem voltam muzeológus, nyugdíjasként intézményem sincs, diákkorom óta azonban kiemelten kedvelem a múzeumok kiállításait, s ha lehet, bekukkantok a raktáraikba is. A múzeum fogalma, működése átalakulása, a technikai fejlődés és korszerűsödés az utóbbi néhány évtizedben annyit változott, mint korábban hosszabb időszakokban sosem. A mai muzeológusnemzedékek előtt szinte tornyosul az elődjeik által létrehozott, eleddig kellően föl nem tárt, föl nem dolgozott, a nyilvánosság által csupán részben látott hatalmas gyűjtemény. Ebből a helyzetből további történeti és jelenkutatások bontakozhatnak ki, miközben dolgozhatnak azon is, hogy a néprajz és a kulturális antropológia termékeny konszenzusa tovább formálódjon.
- ¶ Nem tudok annál komplexebb hivatást ajánlani, mint hogy az új épületbe kerülő, egyidejűleg megújuló Néprajzi Múzeum népszerű emlékezeti hely (Pierre Nora) legyen, mely összeköti a múltat a jelennel. A múlt sokjelentésű, újra meg újra értelmezni kell, hogy a jelent megértsük. Az emlékezet helyei, ahol a múltat őrizzük, de nemcsak a hagyományosnak mondható módon írásbeliséggel, hanem sokkal szélesebb értelemben is. Az emlékezet helyei lehetnek materiálisak, funkcionálisak vagy szimbolikusak. Tehát épületek, tárgyak, területek, évfordulók, szokások, kultuszok, hozzájuk tartozó magyarázatok és történetek. A Néprajzi Múzeum nemzetközi hírű, hatalmas gyűjteménye nagy mértékben megfelel egy új, nagy hatású emlékezeti helynek, nem kevésbé az a Budapest városképébe most illeszkedő egyedi stílusú új épülete. Nem ismerem a munkatársak terveit és elképzeléseit, de biztos vagyok benne, hogy szakmailag jól felkészültek, a korszerű muzeológia minden eszközét alkalmazni fogják az épület berendezésében. Bizalommal és azzal a várakozással tekintek rájuk, hogy a megújuló Néprajzi Múzeum a legteljesebben betölti majd tudományos és közművelődési szerepét.

KOTICS JÓZSEF TANSZÉKVEZETŐ,

MISKOLCI EGYETEM BTK KULTURÁLIS ÉS VIZUÁLIS ANTROPOLÓGIAI TANSZÉK

TA nemzetközi tapasztalatok egyértelműen jelzik, hogy a kulturális antropológia elméleteivel, módszereivel és kutatási technikáival a komplex társadalmak problémái nemcsak megismerhetők, de az ismeretek közvetlenül is visszafordíthatók ezek kezelésére. Az antropológiai perspektíva társadalmunk különböző változási folyamatairól holisztikus megközelítésmódjával, komparatív szemléletével, kulturális relativizmusával, valamint résztvevő-megfigyelő pozíciója révén olyan tudást képes közvetíteni, amely hozzájárul a társadalmi cselekvést követelő kérdések eredményes kezeléséhez. A kulturális antropológia miskolci műhelyében, az 1992-ben létrejött Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszéken kezdetektől kiemelt szerepet kap a múzeumi szakértői szerepre való felkészítés. Ez azzal a koncepcionális alapvetéssel hozható összefüggésbe, amely már az alapító tanszékvezető, Kunt Ernő felfogásában is érvényre jutott, miszerint a kulturális antropológia nemcsak különleges tudományos megismerésmód, hanem egyúttal széleskörűen alkalmazható gyakorlati értékű tudást biztosít. A kulturális antropológia egyedülálló módszertani eszköze, a terepmunka lehetőséget teremt alkalmazott társadalomtudományi ismeretek előállítására és azok társadalmi hasznosíthatóságára. Éppen emiatt napjaink antropológusai nemcsak értelmezni képesek a globális és digitális világunk lokális szociokulturális változásfolyamatait, hanem egyúttal a kihívásokra reagálva cselekedni is. Ez a szemlélet egyben a képzésalapító Kunt Ernő öröksége is. Felfogásában nemcsak lehetőségként, hanem egyúttal kívánatos célként is megfogalmazódott az, hogy az antropológiai kutatás gyakorlati eredményei, illetve az ezekből levont következtetések közvetlen alapjai lehetnek a mindenkori adekvát politikai, gazdasági, szociális és kulturális cselekvési stratégiák megfogalmazásának. Az alkalmazott antropológia esetében Kunt különösen a politikai, illetve a közgazgatási és szociális szakantropológia területeken elért kutatási eredmények megismerését tartotta szükségesnek, kiegészítve azokat a kulturális antropológia közgyűjteményi, muzeológiai, továbbá médiában megjelenő lehetséges szerepeivel. A tanszék majd harmincéves története során eltérő módon juttatott érvényre a képzési szerkezetben a muzeológiai tevékenységhez kapcsolódó

A kulturális antropológia egyedülálló módszertani eszköze, a terepmunka lehetőséget teremt alkalmazott társadalomtudományi ismeretek előállítására és azok társadalmi hasznosíthatóságára.

ismeretek közvetítése. 1993-tól, a szak önálló oktatásának kezdetétől az öt szakirány egyikeként a muzeológiai specializáció keretében szisztematikus ismereteket sajátítottak el hallgatóink a múzeumi tudástermelés és -követítés különböző formáiról, a múzeumi tevékenység gyakorlati vonatkozásairól. Ennek eredményeként végzett hallgatóink nagy számban dolgoznak ma is országos és vidéki múzeumokban. A kulturális antropológia egyetemi oktatását – mint ahogy az összes egyetemi szakét – jelentősen befolyásolta a külső feltételrendszer alakulása, a tudománypolitikai elvárások és prioritások. Ezek változási folyamatában gyakran módosult a képzési szerkezet: egyszakos képzés 1993 és 2002 között, társított szakos képzés 2002 és 2006 között, „bolognai képzés” 2006-tól. Ez utóbbi, a kétszakos képzési szerkezetre való átállás döntően befolyásolta a muzeológiai tevékenységhez kapcsolódó tartalmi elemek oktatási lehetőségét. Az alapképzésben ezek a tudáselemek és az azokhoz kapcsolódó kompetenciák csak részlegesen kaphattak szerepet. A mesterképzésben azonban a kialakított alkalmazott antropológiai és vizuális antropológiai szakirány lehetőséget kínált a múzeumokban ellátott szakértői feladatokra való felkészítésre. A 2018-tól akkreditált alkalmazott antropológiai alaposztású alapképzési szak képzési szerkezetében markánsan jelennek meg azok az összetevők, amelyek az „új muzeológia” szemléletének szakmai megvalósítása során elengedhetetlenek. Fontos kiemelni, hogy a szakon nem képzünk célzottan muzeológus szakembereket, hanem azokat az ismereteket és kompetenciákat sajátítják el hallgatóink az alkalmazott antropológiai tudás széles körű megismertetése révén, amelyek a mai múzeumi tevékenységek ellátása során nélkülözhetetlenek. A miskolci antropológiai képzésben ma kiemelt figyelmet kap az a tudásátadási folyamat, amelynek részeként a hallgatók megismerkedhetnek a minden kori kortárs életkörülmények és kulturális formák reflektált interpretálásával. Az alkalmazott antropológia elméleteire, módszereire és színtereire vonatkozó ismereteik teszik lehetővé, hogy végzett hallgatóink múzeumokban hasznosíthassák tudásukat.

¶ A Néprajzi Múzeum napjainkban felkészült szakembergárdája közreműködésével társadalmi múzeumként működik, amely intézmény az „új muzeológia” szakmai elvárásait juttatja érvényre. Korábbi, a múlt tudományos reprezentációját szolgáló szerepén túllépve tudatosan fordul az aktuális társadalmi jelenségek feltárása és bemutatása irányába. Ennek során a társadalom széles rétegeinek mindennapi élete, kulturális megnyilvánulásai, a társadalmi változások lesznek a muzeológiai tevékenység meghatározó összetevői. A Néprajzi Múzeum a kortárs életvilág sajátosságait, jellemzőit igyekszik megőrizni, gyűjteményeiben megőrizni, kiállításában értelmezni és megjeleníteni. Az elmúlt évtizedekben a Néprajzi Múzeum szakmai tevékenysége teljesen megújult.

A társadalmilag szenzitív kérdések vizsgálata, a kritikai megközelítés, a társadalmi felelősség és elkötelezettség, az önreflexió és a participatív szemléletmód együttes érvényesítése jeleníti meg ezt a markáns változási folyamatot. A Néprajzi Múzeum új, korszerű és modern épületbe költözése remélhetőleg még inkább teret ad ennek a munkának az eredményes folytatásához.

NAGY ZOLTÁN TANSZÉKVEZETŐ EGYETEMI TANÁR,
PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM BTK TKI NÉPRAJZ – KULTURÁLIS
ANTROPOLÓGIA TANSZÉK

TA néprajztudomány és a kulturális antropológia helyzete a tudományos színtéren annak ellenére ellentmondásos, hogy bizonyos területeken, mint például az akadémiai nómenklatúrában, gyakorlatilag szinonimaként, egymás mellett használják a két elnevezést. Az antropológia ugyanis az utóbbi évtizedekben a humántudományok és a társadalomtudományok között afféle megtermékenyítő, új mozgásokat hozó szakként jelent meg, míg a néprajzot inkább a klasszikusabb, mozdulatlanabb tudományok közé szokták sorolni. Azt azonban látni kell, hogy Magyarországon a két szak intézményes elkülönülése csak részben valósult meg, és emiatt napjainkra két, egymással ellentétes tendencia is megfigyelhető: az elkülönülés, illetve a kölcsönös oda-vissza átjárhatóság. Jelenleg azt lehet látni, hogy a két szakma fiatalabb kutatóinak tudományos eredményeit olvasva nem egyszerű szétszálazni, hogy ki melyik tudományterülethez tartozik. Ennek megfelelően e tudományok helyzete a tudományos piacon kiegyensúlyozott, stabil.

IAz általam képviselt pécsi Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék olyan intézmény, amely a néprajz szak oktatásáért felel, mindkét tudományág hagyományából merít, és a kettőt egymással kölcsönhatásban fogja fel. A néprajz helyzete az oktatási piacon az utóbbi évtizedben rohamosan romlott, a humán- és társadalomtudományok általános gyengülésével párhuzamosan. Ez a visszaesés egy olyan szakot, amely mindig is kis szaknak számított, érthetően jobban megviselt, mint a klasszikus nagy humánszakokat. A 2010-es évek elejének visszaesése után úgy látom, a szak helyzete – ugyan a bizonytalan, a szak beindulásának lehetősége szempontjából veszélyeztetett spektrumban

A szűk szakma tudományképe és a társadalom néprajzképe között az olló szemlátomást nyílik, ennek ellenére nem gondolom azt, hogy a társadalom néprajzképéhez kellene szabni a néprajzi tananyag kialakítását.

- de stabilizálódott. A néprajznak az oktatásban betöltött helyzetét az is befolyásolja, hogy „nem tanárképes” szak, vagyis az itt végzettek nem kaphatnak pedagógus végzettséget, hacsak a nép- és honismeret szakot nem soroljuk ide, amelyben – intézményenként eltérő arányban – szerepe van a néprajzi ismereteknek is.
- ¶ A néprajz szak ugyanakkor nem elkülönült sziget a bölcsészképzési szcénában, hanem annak szerves része. A néprajztudomány iránti igény az oktatásban egyértelműen kimutatható abban is, hogy számos szak épít, esetenként alapoz a néprajzos tudásra. Így jelentős a feladatvállalásuk a néprajzosoknak az olyan képzések esetében is, mint például a történelemtudomány, a szociológia, a kommunikáció, a romológia, az ember és társadalom program, a vallástudomány, a kulturális mediáció és a kulturális örökség tanulmányok szak.
 - ¶ A néprajz szak oktatása – mint azt korábban több helyütt is kifejtettem – az utóbbi évtizedekben komoly változásokon esett át. A társadalomtudományokban a közelmúltban bekövetkezett általános változásokra, az egyetemi oktatás két-szintűvé válására, a kompetenciaalapú képzési rendszerre történő átállásra, valamint a társadalmi kihívásokra reagálva a néprajz szak képzése – legalábbis Pécsen – a lehetséges klasszikus tematikák lefedettségéről lemondva a kánonközpontúról a paradigmaticus oktatási rendszerre tért át, vagyis a hangsúly az oktatásban a különböző tematikákon egyaránt használható elméletek, módszerek és tudományos morál oktatására került át. Ez értelemszerűen nem jelenti az empirikus kutatásoktól való lemondást, éppen ellenkezőleg, a gyakorlatok, a terepmunkák hossza vagy a közgyűjteményekben való kutatás elmélyültsége az oktatásban még növelte is ennek jelentőségét. Így a legkülönfélébb (hagyományos és új) tematikák esettanulmányokat jelentenek, amelyeken keresztül a hallgatók elsajátítják a néprajztudomány elméleti és módszertani alapjait.
 - ¶ Tanszékünk az utóbbi években – korábbi előzményekre építve – megtalálta azt az irányt, amivel az antropológiai szempontú néprajzi képzés nagyobb érdeklődést válthat ki: profilunkban kiemelt jelentőséget kap az ökológiai kérdésfelvetés, ahol a meghatározóan természettudományos diskurzusban sajátos, társadalmi orientációjú szemléletmódot tudunk megjeleníteni. Ennek megfelelően megalakult tanszékünkön a Humán Környezettudományi Kutatócsoport, ökológiai szemléletű képzés beindítása van folyamatban, és jelentős szerepet vállaltunk a PTE Fenntartható Fejlődésért Szakkollégium újraindításában is.
 - ¶ A társadalom- és humántudományok ma egyre gyakrabban szembesülnek a társadalmi hasznosság kérdésével. Ez a helyzet komoly elméleti és etikai kérdéseket is felvet, és ráirányítja a figyelmet tudományunk alkalmazott területeire. Itt arra a szempontra térnék ki, hogy egyre erőteljesebb az az elvárás, hogy alkalmazkodjunk a munkaerőpiac kihívásaihoz. Ez az elvárás természetesen sok

szempontból jogos. Még akkor is, ha gyakorlatilag közhely, hogy a bölcsészdiplomával rendelkezők munkaerőpiaci esélyei kiemelkedően magasak, hiszen olyan attitűdöket sajátítanak el, amelyeket szűkebb szakmájukat elhagyva számtalan területen hasznosítani tudnak. Ezt egyértelműen alátámasztják nemcsak a statisztikák, hanem alumnusaink beszámolóí is. Az a másik foglalkoztatással kapcsolatos közhely is relativizálja a munkaerőpiachoz való alkalmazkodás szükségességét, hogy vajmi kevés rálátásunk van arra, hogy évtizedek múlva milyen munkahelyek és munkakörök lesznek, és milyen kompetenciákra, tudásra lesz szükség.

¶ Fontos kiemelni azonban azt, hogy szakmánk egymásnak gyakran teljesen ellentmondó elvárásoknak van kitéve, ami egyértelműen kettős természetének köszönhető. A néprajz ugyanis – akárcsak a kulturális antropológia – csak egyrészt a tudomány, másrésztől határozott ideológiai tartalmú mozgalom is. A szűk szakma tudományképe és a társadalom néprajzképe között az olló szemlátomást nyílik, ennek ellenére nem gondolom azt, hogy a társadalom néprajzképehez kellene szabni a néprajzi tananyag kialakítását. A fenti tudományfelfogás alapján képzett hallgató ugyanis meggyőződésem szerint a szűkebb szakmai és a tágabban értelmezett szakma körüli állásokban is megállja a helyét, és minden munkát megfelelő reflexivitással, rálátással tud végezni. Ez hosszú távon, reményeim szerint, az olló csukódását is segítheti.

¶ Ebben a tudományos, oktatási és társadalmi környezetben a megújuló Néprajzi Múzeumra mint országos gyűjtőkörű múzeumra kiemelkedő szerep hárul. Egyrészt a múzeumnak is szembe kell néznie a társadalmi változásokkal és a néprajztudomány változó vagy már meg is változott szerepével. Ez az utóbbi évek kiállítási és kiadói gyakorlata szerint megvalósult, megítélésem szerint a múzeum az új muzeológia egyik fontos intézményévé vált. Másrészt a múzeumnak is szerepet kell vállalnia a szakma és a társadalom elvárása közötti olló kezelésében, zárásában: a készülő állandó kiállítás – a koncepció ismeretében – ezt kiválóan szolgálhatja. Az új helyre költöző Néprajzi Múzeum olyannyira az érdeklődés központjába került, olyan szerepet tölt be a budapesti nagy múzeumok között, hogy tudományunknak a tágabb közvélemény felé való megjelenésében egyértelműen meghatározó szerepet kell játszania. Harmadrészt a múzeumnak központi szerepet kell vállalnia intézményi szinten is, vagyis a néprajz vezető intézményeként kell működnie. Ezt indokolja a magyarországi muzeológiai utóbbi évtizedekben bekövetkezett intézményi átalakulása és a néprajzi intézmények finanszírozásának utóbbi évtizedekben történt megingása is – szemben a Néprajzi Múzeuméval. Ezt a szerepet a jelekből ítélve a múzeum már fel is vállalta, és lehetőségeit a teljes szakma érdekében használja.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA,

1986 ÉS 2004 KÖZÖTT AZ MTA NÉPRAJZI KUTATÓCSOPORTJÁNAK,
ILLETVE KUTATÓINTÉZETÉNEK IGAZGATÓJA, AZ MTA RENDES TAGJA

TA néprajzot sokan nemzeti tudománynak fogják fel. Valójában sokkal több annál, mivel a népekre tagolódo egész emberiség kulturális örökségét, hagyományvilágát vizsgálja, Az egyetemes néprajz az ember teremtő és alkotó munkáját, a dolgok eredetét, a mesterségek, a társadalmak születését az egész emberiségre kiterjedően, az evolúció folyamatában tekinti át. A regionális etnológia a kontinensek, szubkontinensek népeit, kultúráit kutatja (például európai etnológia, afrikánisztika). Elterjedt nézet szerint a néprajz identitástudomány, amely az etnikai mellett a vallási (felekezeti), a foglalkozási, a lokális stb. identitásokat elemzi.

¶ A néprajztudomány a népi műveltség számtalan oldalát, megnyilvánulási formáját vizsgálja: például anyagi kultúra, szövegfolklor, zene- és táncfolklor, tárgyalkotó művészet, vallási néphagyományok, népi orvoslás, jogi népszokások stb. Ennélfogva a néprajztudomány számos tudományos diszciplínával érintkezik, tart szoros kapcsolatot (például történetírás, archeológia, művészettörténet, nyelv- és irodalomtudományok, muzikológia, szociológia, jogtudomány stb.). Kapcsolata manapság a nyelv- és irodalomtudományokkal, az etnomuzikológiával és -koreológiával erősebb, az embertannal, régészettel, földrajzzal pedig lazább, mint volt a huszadik század első felében.

¶ A budapesti Néprajzi Múzeum, az etnográfia első hazai intézménye 1872-ben jött létre, mint a Nemzeti Múzeum egyik gyűjteménye. Az 1864-ben Amerikából hazatérő Xantus János 1866–1868-ban az általa szervezett pesti Állatkertet igazgatta, majd Eötvös József kultuszminiszter megbízásából elhajózott a Távol-Keletre az osztrák-magyar kelet-ázsiai expedícióval. 1868–1870 folyamán Ceylon, Szingapúr, Sziám (Thaiföld), Kína, Japán, Borneó, Jáva területén gyűjtött természetrajzi (botanikai, zoológiai), majd egyre inkább etnográfiai tárgyakat. Végül egy mintegy kétezer-ötszáz tételt számláló néprajzi kollekciónal tért haza. Gyűjteményének legértékesebb része Észak-Borneó területéről, a dajakoktól származik. 1871-ben nagy sikerű kiállítást rendeztek belőle a Nemzeti

*Az időszerki kiállítások jól szolgálhatják Magyarország
külszkapcsolatait a hazai népek, népcsoportok, vallási
közösségek (például zsidók, görögkatolikusok stb.)
népéletének tárgyait, szokásait bemutató anyagokkal.*

Múzeum csarnokaiban, erről Jókai Mór is többször beszámolt. Ezzel az Európában egyedülálló gyűjteménnyel vetette meg Xantus a „néprajzi tár” alapjait, és munkája sikerét ismerte el a kultuskormányzat azzal, hogy a kiállítással egyidejűleg a múzeum tisztviselőjévé nevezték ki. 1872–1873-ban már múzeumi tisztviselőként gyűjtött hazai néprajzi, nép- és iparművészeti tárgyakat Rómer Flórisssal karöltve az 1873-as bécsi világkiállításra. Az újabb, mintegy kétezer-ötszáz tárgyból álló kollekción azonban a kiállítást követően nem került a Néprajzi Táriba, mert azt Pulszky Ferenc és a kultuskormányzat a felállítandó Iparművészeti Múzeumnak szánta. Bekerült viszont a Reguly Antal által Lappföldön és az Urál vidékén gyűjtött 92 tételt számláló kollekción, majd újabb messzi népektől, idegen földrészekről (Új-Guinea, Szibéria, Közép-Ázsia) származó sok-sok tárgy. Ezért az 1880-as években Herman Ottó és Herrmann Antal is az 1889-ben megalakult Néprajzi Társaság „magyar néprajzi múzeum” felállítását követelte, és kiharcolta a millenniumi kiállítás néprajzi falujának létrehozását. Ez a Városligetben meg is valósult 12 magyar és 12 nemzetiségi (német, román, szlovák, bolgár stb.) ház felállításával és berendezésével. Ennek is köszönhetően Jankó János igazgatóságának ideje alatt (1893–1902) a Néprajzi Tár gyűjteménye öt-hatszorosára (mintegy hatezer-ötszázról több mint 36 ezerre nőtt. Miközben újabb (főként obi-ugor és pápua) tárgykollekciók, embertani leletek, fotógyűjtemények gyarapították a távoli népek ismeretét, hatalmasra nőttek a századfordulós Magyarország népeinek tárgyi vagyonát, hagyományos kultúráját dokumentáló tárgyak, fotók, kéziratok, viaszhengerek gyűjteményei is.

¶ A budapesti Néprajzi Múzeum egyedülálló módon egyetlen intézményben őrzi a magyar nép, a vele élő nemzetiségek, a nyelvrokon népek, a szomszédos népek és a messzi távol élő népek kultúrájának tárgyait, fényképeken, papíron, magánoszalagon és hanglemezen, mozgófilmekben stb. megőrzött dokumentumait. A nyugat-európai országokban ez az egység nem található meg, némelyik fővárosban csupán a távoli népek kultúráját dokumentáló múzeumok láthatók (Museum of Mankind Londonban, Tropenmuseum Amszterdamban). Saját népük tárgyi világát csupán vidéki kis gyűjtemények őrzik.

¶ Az új épületbe költöző Néprajzi Múzeum végre biztonságban tudhatja tárgygyűjteményeit. Már eddig is nagy lendülettel folytatta különböző (fotó-, mozgófilm-stb.) gyűjteményeinek digitalizálását és azok nyilvántartását, ami megkönnyíti számára az új interaktív kiállítások megrendezését. Az állandó kiállítás mellett folytonosan módja lesz időszaki tárlatok megrendezésére, amelyek jól szolgálhatják majd a látogatóközönség informálását a magyar népi kultúra múzeumba mentett kincseiről, a különböző hungarikumokról, a távoli magyar

népcsoportok (például moldvai, gyimesi, hétfalusi csángók) hagyományos kultúrájáról. Ebben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeummal és az ország más múzeumaival is együtt tud majd működni. Az időszaki kiállítások jól szolgálhatják Magyarország külkapcsolatait a hazai népek, népcsoportok, vallási közösségek (például zsidók, görögkatolikusok stb.) népeletének tárgyait, szokásait bemutató anyagokkal. Örömmel venném a külföldi múzeumokkal együttműködésben megrendezhető cserekiállításokat is. A hazai közönséget bizonyára érdekelnék az európai népek hagyományait bemutató kiállítások. Kezdeném a szomszédos népekkel, hiszen a román népművészetről, a lengyel, az ukrán, a szlovák, a cseh, a tiroli stb. néphagyományokról sincs kellő ismeretünk. A kulturális kapcsolatoknak ez az eszköze elősegítené a népeink közötti bizalmat, a kölcsönös megbecsülést és tiszteletet.

- ¶ Fontosnak vélem a gyermekek megszólítását, a kicsiknek „játsház”, kézműves-foglalkozás megszervezését, a nagyobbaknak alkalmanként egyfajta „táncház” lehetőségét, és minden korosztálynak az etnofilmek vetítését. Nem csupán a hazai alkotások bemutatása volna hasznos, hanem a világ távoli népeiről készült filmeké is. Végül szükségesnek gondolom egy néprajzi könyveket, képeslapokat, emléktárgyakat stb. árusító bolt létesítését, működtetését.

SIMON ANDRÁS TANSZÉKVEZETŐ EGYETEMI DOCENS, MÓD LÁSZLÓ EGYETEMI ADJUNKTUS,

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM NÉPRAJZI ÉS KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIAI
TANSZÉK

¶ A Szegedi Tudományegyetemen a Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Társadalomtudományi Intézetének tagja a Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. A képzés néprajz alap- (BA) és mesterszakon (MA) folyik, doktori tanulmányok folytatására a Történelemtudományi Doktori Iskola Modernkor programjának néprajzi témacsoportjában van lehetőség. Tanszékünk tagja a négy európai egyetem közös MA-képzéseként megvalósuló, angol nyelvű, nemzetközi tánckutató képzésnek (Choreomundus).

- ¶ A szakos törzsképzésben a magyar néprajz klasszikus területei (anyagi kultúra, folklór, társadalomnéprajz), az európai etnológia és a kulturális antropológia irányzatai, tematikus területei szerepelnek. Mindkét képzési szinten 80–80 óra (két-két hét) *múzeumi/közgyűjteményi*, illetve *terep/archívumi* gyakorlat elvégzése kötelező. A BA- és MA-képzésben egyaránt belső specializációként választható – országosan egyedül nálunk – a *táncfolklorisztika/táncantropológia* szakirány, a mesterképzésben emellett a *néprajzi kulturális örökség* specializáció.

- ¶ Az utóbbi években számos platformon felvetődött a humántudományok társadalmi és gazdasági hasznának kérdése. Úgy látjuk, ennek a néprajz és a kulturális antropológia területén számos lehetősége nyílhat. Az oktatás minden szintjén és tématerületén szilárd elméleti és módszertani alapokra épített gyakorlat-orientált ismeretközvetítés a célunk. A kompetenciaalapú képzés keretében az elméleti alapvetés a kultúra jelenségeit összefüggéseiben látni és értelmezni tudó, kreatív, problémamegoldó, toleráns gondolkodás és készség megalapozását jelenti szakunk hallgatói számára. A magunk kutatói szakmai tevékenységében csak úgy, mint a hallgatók felkészítésében hangsúlyos szempontnak tartjuk tudományterületünk *alkalmazott* szemléletű művelését, illetve az erre való képesség kialakítását. A kutatási projektek és gyakorlatok keretében a szakmai intézmények mellett – határainkon innen és túl – a helyi közösségekkel (önkormányzatok, civil szervezetek) kapcsolatokat építve, megkeresésüket fogadva támogatni tudjuk identitásuk erősítését, ami alapot adhat gazdasági erősödésükhöz is (például turisztikai fejlesztések formájában). Munkánk révén megvalósult vagy folyamatban lévő ilyen jellegű szakmai tevékenységi formák: helyi kulturális örökségelemek feltárása, feldolgozása és bemutatása (kiállítások, tájházak, gyűjtemények létrehozása, helytörténeti-néprajzi tanulmánykötetek munkálataiban való részvétel, filmek készítése).
- ¶ Szakunk ismeretanyagának növekvő fontosságát nem lehet tagadni akkor, amikor például világunkban erősödik az ökológiai szemlélet, hiszen ebben nagyon jól lehet használni azt a hagyományos tudást, amit elődeink felhalmoztak. Ilyen egyrészről a környezetbarát szemlélet, a hulladék nélküli élet, a biotermelés, másrészről pedig az a szellemi kincs, ami a folklórban (mese, dal, tánc, rítusok stb.) ölt testet, amit egyre inkább a nemzeti alapműveltség részévé teszünk, akár terápiás céllal is használunk (mese, tánc, lovaglás, gyógyfüvek ismerete stb.), az egészséges egyén és az egészséges közösség szolgálata, kialakítása érdekében. Minden kultúra önérték, így a miénk is, a másé is, s ezek védelme fontos, aminek leghatékonyabb útja a kultúrávesztés megakadályozása, lassítása. A nemzeti és az egyéni önismeret, a kultúrák együttélése és kölcsönhatása, az abból kibontakoztatható harmónia máig fontos a társadalomban. Ezt, illetve ennek felismerését első helyen szolgálhatja a néprajz és a kulturális antropológia.
- ¶ A szegedi néprajzi képzésben hangsúlyosan megjelenő néprajzi muzeológia oktatása során is a gyakorlati és elméleti ismeretek együttes átadására törekszünk, azaz hallgatóink tudását igyekszünk olyan módon megalapozni, hogy felkészülhessenek a múzeumokban megkövetelt komplex elvárásokra. A néprajzi muzeológiát tehát olyan tudományterületként határozzuk meg, amely nemcsak az általános muzeológiai tendenciákat, hanem a néprajz és a kulturális

*A magunk kutatói szakmai tevékenységében csakúgy,
mint a hallgatók felkészítésében hangsúlyos szempontnak
tartjuk tudományterületünk alkalmazott szemléletű
művelését, illetve az erre való képesség kialakítását.*

antropológia legújabb megközelítéseit is igyekszik érvényesíteni az anyagi/tárgyi kultúra vonatkozásában. Érzékenységet mutat a társadalmi problémák és azok megoldása iránt, próbálja erősíteni a néprajzi gyűjtemények és a különböző társadalmi csoportok közötti kapcsolatokat.

¶ Megítélésünk és elvárásaink szerint a Néprajzi Múzeum új épületébe költözve páratlan lehetőségeket kínál arra vonatkozóan, hogy gyűjteményei szélesebb körben is hozzáférhetővé válhassanak a látogatóközönség számára. Nemcsak a bemutatandó tárgyak mennyiségének jelentős mértékű növekedése, hanem az új kiállítások rendezési koncepciói, installációs technikái mintegy követendő mintaként szolgálhatnak a társintézmények, országos és vidéki múzeumok számára egyaránt. A Néprajzi Múzeum immár nemcsak konferenciái, kiadványai és időszaki kiállításai, hanem állandó tárlatai révén is megerősítheti vezető szerepét a hazai néprajzi muzeológia terén. Különös érdeklődéssel várjuk azt, hogy a nagyközönség számára eddig talán kevésbé ismert Európán kívüli gyűjteményei a 21. században miképpen jelenítődnek majd meg. Összességében úgy ítéljük meg, hogy az új múzeumépület az új kiállításaival általánosságban erősítheti a néprajz mint tudományág szerepét, fokozhatja társadalmi elismertségét, vonzóvá teheti a mai fiatalok körében a néprajzos muzeológus munkakört, biztosítva ezáltal a szakma utánpótlását. Felkeltheti az érdeklődést a hagyományos paraszti tárgyi világ iránt az által, hogy új tárlatain ezt a sajátos tárgyállományt új értelmezési keretek közé helyezve mutatja be. Mindezen túl reméljük, hogy a néprajzi tárgygyűjtés területén érvényesülő új tendenciák, felfogások erőteljesen megjelennek, mintegy iránytűt mutatva más intézmények számára a gyűjteményfejlesztés vonatkozásában.

Jegyzetek

- [1] Fél Edit–Hofer Tamás: *„Mi, korrekt parasztok... Hagyományos élet Átányon*. Korall, Budapest 2011 (első kiadása: *Proper peasants. Traditional life in a Hungarian village*. Aldine, Chicago – Corvina, Budapest 1969).
- [2] Harris–O’Hanlon 2018, 10.
- [3] Pagani 2018, 24.

*„A Néprajzi Múzeum gyűjteményi kiállítása
tehát egy kísérlet arra, hogy a múzeum
150 éves gyűjteményi tudását, tárgyait
és muzeológiai gyakorlatát újraolvassa
és újraértelmezze.”*

néprajzi

A csodák folyosója
Weltmuseum Wien © KHM-Museumsverband

FOSTER HANNAH DAISY
RÖPKÉPTELEN DINOSZÁURUSZ
VAGY ADAPTÍV MADÁR?
GONDOLATOK AZ EURÓPAI ETNOLÓGIAI
MÚZEUMOK JÖVŐJÉRŐL

TÁlib hatalomátvétel Afganisztánban, I can't breathe, ausztráliai bozóttüzek, Greta Thunberg, pandémia, klímasztrájk, #IstandWithMyanmar, pride, David Attenborough, me-too, Black Lives Matter (#blm), #StopAsianHate, Covid-19, LMBTQ*-jogok, pusztuló amazóniai esőerdő, égő Notre-Dame, George Floyd.

¶ Ha az elmúlt két-három év történéseit vizsgáljuk, joggal tehetjük fel a kérdéseket: mi történik a világunkkal? Fenntartható ilyen formájában? Vajon lesz még élő bolygó 2030-ban? Vajon lesznek még élő fák, friss oxigén és barátságos emberek? Vajon amit tapasztalunk, az a ma ismert világunk végét jelenti, vagy csak egy természetes körforgás egyik szakasza? És vajon a társadalomra és kultúrára rezonáló etnológia tudományával és annak múzeumaival mi történik ebben a helyzetben? A rapid, folyamatosan változó és kumuláló világvége-hangulat megrengeti vajon a mamut méretű és lassúságú múzeumokat is? És ez vajon adaptív túlélésükhöz vagy kihalásukhoz vezet? Vajon a múzeumok ebből a szempontból a jelen röpképtelen dinoszauruszai vagy adaptív madarai?

¶ A kérdés megválaszolásához – vagy inkább egy amolyan szemléléshez, a kérdésről való elmélkedéshez – tisztázzuk, hogy mit értünk etnológiai múzeumon, és miért pont ezek kihalásával vagy túlélésével foglalkozom a 21. század meglehetősen drámai eseményeivel teletűzdelt időszakban. Az etnológiai múzeumot európai viszonylatban összefoglaló névként használom minden olyan múzeumra, amely nevében és/vagy képviselt diszciplínájában néprajztudománnyal, etnográfival, kulturális antropológiával, szociálanropológiával, európai etnológiával, Volkskundéval, Völkerkundéval, világkultúrával vagy világkultúrákkal foglalkozik. Bár a diszciplína elnevezése országonként, koronként és szemléletmódonként változó, minden név egy olyan tudományágot rejt,

amely a társadalom és kultúra sokszínű jelenségeivel, változásaival, többirányú összehasonlításával foglalkozik, azokat kutatja, vizsgálja, lejegyzí és elemzi. Önkényes módon ezek közül a különböző paradigmákban legelfogadottabb és legáltalánosabban használt etnológia megnevezést használok mint összefoglaló megnevezést. A diszciplínában helytől és időtől függetlenül közös, hogy a mi és ők, leírás és elemzés, alacsony- és magaskultúra, megszokott és egzotikus, ismerős és ismeretlen, hagyományos és modern, közeli és távoli, régi és új, centrum és periféria, Kelet és Nyugat dichotómiákra és megkülönböztetésekre épít mind megnevezéseiben, mind módszertanában és érdeklődési körében. Számomra érdekes jelenség, hogy mindez elmondható a Kunst- und Wunderkammerekről, orangerie-kről, pálmaházakról, Schatzkammerekről, állatkertekről és múzeumokról is. Megnevezéstől függetlenül, amolyan műfaji sajátosságként a megszerzés és továbbadás (értsd: publikáció, tudományos feldolgozás, rendszerezés, kiállítás, reprezentáció) a múzeumi formákban is mind a fenti ellentétpárookra épült, épül.

- ¶ Mivel az etnológiára és a múzeumokra is jellemző szembeállítások jelentős része a tudomány, a muzeológia, sőt egyszerűen a társadalmi közbeszéd szempontjából is mára erősen megkérdőjelezhetővé vagy terheltté vált, logikusnak tűnik egy olyan intézménytípust vizsgálni a 21. századi világégés közepette, amely mind műfajában, mind képviselt diszciplínájában valami erősen elavultat, újragondolandót vagy épp eltörlelendőt képvisel – akárcsak a mostanra teljességgel fenn tarthatatlannak tűnő élet- és gondolkodásmódunk. Mivel az újragondolás szükségessége az etnológiai múzeumok esetében nem az égő amazóniai esőerdőkkel, a klímasztrájjal, a világjárvánnyal és a #blm mozgalommal egy időben vált világgossá, hanem sokkal korábban, alkalmasnak tűnnek arra, hogy segítségükkel megítéljük, hogy a társadalom, a kultúra, az uralkodó szemléletmódok és paradigmák, általánosságban a világ változása mennyire radikálisan hat az amúgy rendíthetetlennek tűnő múzeumokra.
- ¶ Az etnológiában a reprezentáció kríziseként emlegetett felismerés, hogy a reprezentált csoport nélkül nem lehet hiteles

reprezentációt készíteni, az écomusée-eket is kitermelő felismerés, hogy a múzeum nemcsak épületben tárolt gyűjtemény, hanem megélt örökség is lehet, az új muzeológiát elindító felismerés, miszerint a múzeum a közösségek emancipációjára használható eszköz, a kultúrpolitikában a visszaszolgáltatásoknak jelentős szerepet juttató felismerés, hogy a múzeumok társadalmakra gyakorolt hatásával radikális és kritikai módon foglalkozni kell és még számtalan aprócska momentum mind-mind afelé vezetnek, hogy a múzeum, mint olyan, újragondolást kíván. Ez a fajta újragondolási kíváncsóság különösen erősen látszik az etnológiai múzeumokon, amelyek esetében a képviselt tudomány maga is hasonló problémákkal küzdött például a korábbi terepek (lásd gyarmatbirodalmak, paraszti kultúra) megszűnése, a társadalmakra és kultúrákra ható globális folyamatok (mint a globális kereskedelem, a migráció, a globális kommunikációs formák stb.), a posztmodern önreflexív tudományos gondolkodás és egyebek miatt. Az etnológiai múzeumok lakmuspapírjai lettek ennek az időszaknak, amely a múzeum radikális újragondolásáról, fenntarthatóságáról és szükségességéről szól.

¶ Ezt aztán még jobban megerősítette és kiterjesztette a múzeumokat világszerte bezárással sújtó Covid-19-pandémia és általánosságban a 2019–2021-es világesemények: ha tetszik, az események radikalizálták és még sürgetőbbé tették a változást, ezáltal pedig jól láthatóvá azokat a sarokpontokat, amelyeken a múzeumnak mint intézménytípusnak és az etnológiának (vagy megfelelőinek) változtatnia kell a fennmaradáshoz. Égetővé vált megválaszolni, hogy mi a múzeumok szerepe, fenntartható-e ez így, és ha igen, milyen változtatásokkal. Etikus-e a természeti környezet kipusztulása miatti aggodalom idején hatalmas raktárakban egyre több tárgyat felhalmozni, elképesztő mennyiségű teret és energiaforrást felhasználó infrastruktúrát működtetni? Etikus-e bizonyos jelenségek, életformák begyűjtésével és megőrzésével hozzájárulni azok kipusztulásához, majd azzal nyugtatni magunkat, hogy nyomait megőrizzük az utókornak? Etikus-e közösségektől tudásokat elvenni, majd elveszíteni azokat? Etikus-e különböző jelenségeket természetes életciklusukból

kiszakítani és korlátozottan hozzáférhető helyen tárolni? Etikus-e kapuőrként viselkedni a begyűjtött javak felett? Etikus-e, hogy a múzeumok kurrens gyakorlata fenntartja a kolonialista vagy – hogy Michael Ames-re utaljak – kannibalista szemléletet? Etikus, fenntartható, értelmes-e – vég nélkül lehetne folytatni a kérdések sorát. Lássuk, hogyan reagáltak, reagálnak az európai etnológiai múzeumok.

- ¶ Ha hirtelen definiálnom kéne, hogy számomra mi a múzeum, azt mondanám, hogy egy tárgyközpontú műfaj, ami egy olyan furcsa gépezethez hasonlítható, amelybe beadagolhatunk rengetegféle dolgot (gyűjtés), az a tárgyak nyelvének használatával megemészti azt, majd kérdéseket, állításokat, lehetséges gondolkodási módokat, opcionális világnézeteket dob ki (közzététel). Egy olyan műfaj, amely segít más szemzőgekből nézni a világo(ka)t. Ha több időm lenne gondolkodni, lehet, hogy nem műfajnak nevezném, hanem gondolkodásmódnak, nyelvnek, génbanknak vagy bármi egyébnek – a lényeg, hogy kiemelnék egy sajátosságot, ami amúgy tényleg igaz az általam ismert múzeumokra.
- ¶ Valószínűleg ezen meghatározások közül bármelyikkel egyedül maradnék vagy elég kis méretű követőtábort tudnék toborozni. Ezt azért merem ennyire biztosan állítani, mert meghatározásom egy univerzális múzeum műfajt feltételez, miközben az UNESCO szerint 2020-ban kb. 95 ezer múzeum volt a világon, amelyekre kizárt, hogy mind igaz lenne a műfaji meghatározásom. Ezzel a problémával pedig nemcsak én szembesültem, hanem az ICOM múzeumi világszervezete is, amely 2019-ben Kiotóban megpróbált létrehozni egy új múzeumdefiniációt, és elvérzett. A próbálkozás azóta is tart, a legutóbbi kérdőív, amelyet ezzel kapcsolatban publikáltak, úgy kezdődik, hogy vajon a múzeum egy intézmény, egy hely, egy tér, egy szervezet vagy egy központ (*hub*). A műfaj, gondolkodásmód vagy génbank sehol, tehát az én meghatározásaim máris kiestek a pixisből, de a további kérdések megválaszolásakor (mit csinál egy múzeum, mit tapasztalnak ott a látogatók, mik a múzeumi objektumok és szubjektumok stb.) valószínűleg sok más önmagát múzeumként definiáló jelenség is kizorul az univerzális múzeumfogalomból. A helyzet kísértetiesen

hasonlít ahhoz az emberi és társadalmi jelenséghez, hogy a dolgok megértéséhez szükségesnek érezzük azok felcímzését és kategorizálását. Ezzel együtt pedig feltételeket szabunk a kategóriába tartozáshoz, és kirekesztjük azokat, amelyek ezeknek a feltételeknek nem felelnek meg. Vajon mennyiben tenné nehezebbé az életünket, ha a múzeum definíciója adaptív és szituatív lenne, és nem volna egy olyan vezető réteg, amely demokratikusnak látszó ítélőbíróként meghatározza a múzeumok jogait, lehetőségeit és kötelezettségeit? Vajon káosz alakulna ki vagy békés együttélés?

¶ Ha az európai etnológiai múzeumok példájával próbálunk válaszolni a kérdésre, valami olyasmi választ adhatnánk, hogy akkor, amikor mindenki kicsit saját kovácsa a maga múzeumdefiníciójának, kialakulnak trendek, „klubok”, azonos paradigmákat követő és azonos módszereket alkalmazó, kísérletező intézmények – de hogy mindennek mi lesz az eredménye, azt egyelőre nem tudni. A 2010-es évek környékén kulminált, de már az 1990-es években elindult egy nagy európai múzeumátépítési és -átnevezési hullám, ami talán a külső szemlélők számára is első jól látható jele, hogy valamilyen változás történik vagy kíván történni. Nem túl meglepő módon ezek a múzeumok képezik ma az európai etnológiai múzeumok „elitjét”, amelyek meghatározzák a változó paradigmákat, mainstream szakmai diskurzusokat és lehetséges csapásirányokat.

¶ Ha összevetjük az elmúlt évek nagy múzeumi projektjeit, feltűnhet, hogy a név-, paradigma- és épületváltók jellemzően ismétlődő szereplői ezeknek a nagyszabású együttműködéseknek, ezáltal pedig meghatározói a publikációkban, kiállításokon, konferenciákon hozzáférhető új múzeumparadigmáknak – tehát ezen intézmények az európai etnológiai múzeumok „elitje”.

¶ Ilyen múzeum például az amszterdami Tropenmuseum, amelyet 2014-ben közös intézményvezetés alá vontak a Berg en Dal-i Afrika Museummal, a leideni Volkenkunde Museummal, a rotterdami Wereldmuseummal és közös leideni székhelyű kutatóintézetükkel, a Research Center for Material Culture-rel. Az intézményi csoportosulásból az első három

Egykori holland gyarmatokról származó tárgyak, amelyek eredete vizsgálat alatt áll
Forrás: Dutch National Museum of World Cultures

Egykori holland gyarmatokról származó tárgyak, melyek eredete vizsgálat alatt áll
Forrás: Dutch National Museum of World Cultures

úgy döntött, hogy szakmai, módszertani megújulása ellenére nem változtat nevet. Bár a Tropenmuseum (trópusok múzeum) 1950-ben Kolonialmuseumról váltott, a trópusok név továbbra is hordozza a mi és az ők, ismerős és egzotikus, centrum és periféria dichotómiákat és az antropológiai szemléletmódot. Ezek a múzeumok változatos és a Research Center for Material Culture égisze alatt végzett elméleti és módszertani kutatások terepeként újító, önkritikus és a múzeum lehetséges szerepeivel kísérletező időszaki kiállításokkal próbálnak adaptálódni és reagálni a múzeumok 21. század helyzetére. Ezzel szemben a Wereldmuseum, korábban Museum voor Land- en Volkenkunde úgy érezte, már a nevében is ki kell fejeznie, hogy munkássága nem kizárólag a más népek vizsgálátára, hanem a teljes világ integráns kutatására irányul. Hasonló az elgondolás amögött is, hogy az egyesült öt intézményt közös néven Nationaal Museum van Wereldculturennek, azaz a holland nemzeti világkultúrák múzeumának nevezik, mottója pedig „múzeum az emberekről”. Bár az, hogy mit értünk világkultúrák alatt, nem egészen világos, a korábbi megnevezésekhez képest kétségkívül egy befogadóbb szemléletmódot mutat kifelé. Ez a szemléletmód azonban a kiállításokban és kutatásokban mutatja meg igazi arcát, ahol a koloniális múlt, a rabszolgaság, az etikátlan gyűjteményezés és más, hasonlóan kényelmetlen témák radikális feldolgozása történik az érintett közösségek és a mai társadalom, közvetlen múzeumi környezet segítségével – figyelembe véve, hogy a múzeum, amióta létezik, meghatározó formálója a társadalomnak, a közbeszédnek és közgondolkodásnak.

¶ Hasonlóan az integritás eszméjét hirdelve a világ, világkultúra, világkultúrák nevekké operál a kölni Rautenstrauch-Joest Museum Kulturen der Welt, a göteborgi Världskulturmuseet, a frankfurti Weltkulturen Museum vagy a bécsi Weltmuseum. A kölni múzeum 2010-ben kapott új épületet, és itt már a gyűjteményét is új kontextusban tárta közönsége elé. A korábbi regionális, emberi különbségekre utaló és a gyűjtemény struktúráját tükröző bemutatást leváltotta egy „az emberek az ő világaikban” témájú kiállítási struktúra, amely az emberi élet különböző aspektusait és ezeknek sokszínűségét

A csodák folyosója
Weltmuseum Wien © KHM-Museumsverband

A csodák folyosója
Weltmuseum Wien © KHM-Museumsverband

A csodák folyosója
Weltmuseum Wien © KHM-Museumsverband

hivatott bemutatni. Hasonló lépést vállalt magára a bécsi Weltmuseum is, amely ugyan nem költözött új épületbe, de nevet és kiállítási stratégiát váltott. A korábbi Völkerkunden Museumról Weltre váltott, és állandó kiállítása a gyűjtemény, az antropológia és múzeumi munka kritikai olvasatát adja, felvállalva és diskurzus tárgyává téve azokat az eseményeket is, amelyeket ma már egyértelműen etikátlan hibáknak tekintenénk. Érdekessége, hogy bécsi „párja”, a saját népet bemutató Volkskunde Museum – amely nem feltétlenül sorolható a nagy múzeumi projektek által pozicionált európai „múzeumi elitbe” – megtartotta nevét és idejétmúlt állandó kiállítását is, ám időszakos tárlataiban, valamint az állandót kiegészítő időszakos bemutatóin folyamatosan megmutatja önreflexív, önmagán végzett kritikai munkáját és új szemléletmódjait. Munkájába igyekszik bevonni a közönséget is, és próbál nem csak a saját szemléletmódján változtatni, hanem a közönséggel együtt közösen új lehetséges nézőpontokat keresni és tanulni.

¶ A frankfurti világkultúrák múzeum szintén Völkerkunde néven futott 2001-ig. Ez a múzeum ugyanúgy maradt palotáiban (sőt több palotája lett, mint volt), bár a 2000-es évek vége óta szó van új épületbe költöztetéséről, ami még nem valósult meg. 2010-ben Clémentine Deliss átvette a múzeum irányítását, és egy radikális átalakulást kezdeményezett, amelynek része volt a gyűjtemény lezárásának gondolata: felhagyni a gyűjteméssel, és a meglévő gyűjteményt megtenni terepnek, azaz kritikai módon vizsgálni a múzeum eddigi tevékenységét, annak mechanizmusait, rendezőelvéit, mozgatórugóit és társadalmi hatását. Ennek részeként létrejött egy múzeumi labor is, amely teret biztosított a látogatóknak, kortárs képzőművészeknek, hogy hozzáférjenek a gyűjteményhez, és ott saját eszközeikkel reflektáljanak arra. Változtatásai azonban túl radikálisnak bizonyultak, 2015-ben elhagyni kényszerült a múzeumot, és az visszatért ahhoz a lassan nyitó gyakorlathoz, amit a kilencvenes évek óta alkalmazott: kiállításokban és kapcsolódó programjaiban együttműködik a gyűjtemény miatt érintett forrásközösségekkel, identitáscsoportokkal, de az etnológiai múzeum relevanciáját nem kérdőjelezi meg többé, valamint a labor használata sem feltétlenül a múzeumon kívüli

radikális narratíváknak kínál terepet, hanem inkább a részvétel és együttműködés leple alatt kísérletezik saját határaival.

¶ A nevet nem változtató „múzeumelitben” és az utóbbi évek nagy múzeumi projektjeiben rendszeresen szerepel a stuttgarti Linden Museum. Ez az etnológiai múzeum szintén tervezi átalakulását új épülettel, talán új névvel majd jó tíz év múlva, addig is igyekszik felkészíteni gyűjteményeit, közönségét, megváltoztatni módszertanát és kiállítási stratégiáit. A korábbi enteriőrös Afrika állandó kiállítás helyett például most egy *Wo ist Afrika?* című kiállítás reprezentálja a gyűjtemény afrikai tárgyait, amelyeket a múzeum és az antropológia homogenizáló és kolonializáló szerepére kihegyezve mutatnak be. A kiállítás – és egyben a gyűjtemény – kezelője egy múzeumi kurátorból és a gyűjteményben képviselt kultúrák érintett szereplőiből álló csoport, amelynek tagjai rendszeresen együtt dolgoznak a gyűjtemény feldolgozásán és publikálásán. Ezenfelül a múzeum létrehozott egy úgynevezett LindenLabot is, amelynek szerepe, hogy a gyűjteményben érintett különböző forrásközösségekkel vagy identitásuk miatt érintett csoportokkal végezzen számukra és a múzeum számára is hasznos együttműködésen alapuló projekteket, ezek eredményeit aztán bemutatják és hasznosítják a múzeumban.

¶ A meghatározó etnológiai múzeumok között a teljesség igénye nélkül ott vannak még a Musée du Quai Branly – Jacques Chirac (Párizs, Franciaország), a Musée royal de l’Afrique centrale (Tervuren, Belgium), a Musée des Civilisations de l’Europe et de la Méditerranée (Marseille, Franciaország), a Museo delle Civiltà – Museo Preistorico Etnografico „Luigi Pigorini” (Róma, Olaszország), a Slovenski Etnografski Muzej (Ljubljana, Szlovénia), az Etnografiska Museet (Stockholm, Svédország) vagy a Museum am Rothenbaum Kulturen und Künste der Welt (Hamburg, Németország). A projektek, amelyekben ezek a múzeumok előremutató irányokat próbálnak, próbáltak meghatározni az etnológiai múzeumok jövőjére nézve többek között a SWICH (Sharing a World of Inclusion, Creativity and Heritage), a READ-ME projektek (European network of diasporas associations and ethnographic museums) vagy a most is zajló TAKING CARE projekt (Ethnographic and World

LindenLAB 2: Tárgyak és gyűjtők. Maszk, Mapuche, Chile, Holz-gyűjtemény
Forrás: Linden Museum Stuttgart, Dominik Drasow felvétele

LindenLAB 4: Stuttgart – Afganisztán, egy kapcsolat a múltban és a jelenben
Forrás: Linden Museum Stuttgart

LindenLAB 5: Kapcsolatok – kihívás, (nem) tanulás, törés
Forrás Linden Museum Stuttgart

Cultures Museums as Spaces of Care). Ezek között a múzeumok között vannak nagy birodalmi múzeumok, vannak a nemzetállamiság reprezentációjára létrehozott intézmények, vannak olyanok, amelyek a múzeum megkérdőjelezésével, az etnológia megkérdőjelezésével, az etnológiai múzeum megkérdőjelezésével, a gyűjtemény, a múzeumi működés vagy éppen a kettő együttes megkérdőjelezésével foglalkoznak, vannak, amelyek ezt az elmélet szintjén, vannak, amelyek a gyakorlat szintjén teszik. Az általuk meghatározott uralkodó paradigmák például a részvételen és együttműködésen alapuló múzeumi munka, a fenntartható és felelős múzeum eszménye, a dekolonializált múzeum, a szubjektív múzeum, a radikális múzeum vagy az inkluzív múzeum. Az ezek mentén végzett gyakorlatok és a paradigmák értelmezése azonban legalább annyira sokszínű még egy olyan szoros kollegiális kapcsolatrendszerben működő közegben is, mint az általam „múzeumi elitnek” nevezett csoportban, mint, mondjuk a múzeum fogalom világszintű értelmezése. A palettát tovább színesítik a „múzeumi elitbe” nem tartozó intézmények, amelyek sok esetben méretük okán gyorsabban vagy perifériális jellegük okán inkább lassabban vagy éppen specifikusabban reagálnak a szakmában uralkodó paradigmák gerjesztette változásokra. Hogy a szakmán kívüli világégés helyzet melyik intézményt hogyan befolyásolja, szintén nagyon változó. Például a TAKING CARE projekt kifejezetten a klímaváltozás és társadalmi krízisek, tüntetések által újra megvilágított kérdések múzeumi helyzetével és az intézmények lehetséges reakcióival, felelősségével próbál foglalkozni.

¶ A palettán a magyarországi etnológiai múzeumok közül a Néprajzi Múzeumnak új épülete, új kiállításai nyílnak, megpróbálja újrafogalmazni magát – ennek gyűjteményi és társadalmi hatása majd évtizedek múltán fog érződni, ha fog. A Szentendrei Skanzen megújul témáit illetően, kísérletezik új interpretációs technikákkal, és nagy figyelmet fordít a múzeum lehetséges társadalmi hasznára, de gyűjteménykezelés és módszertan tekintetében még nem tudott áttörést hozni a hazai skanzenek életébe. A vidéki múzeumok kultúrpolitikai döntéseknek, fenntartói változásoknak köszönhetően

a fennmaradásukért küzdenek, a beérkező vagy megszerzett támogatásokat inkább az alap-infrastruktúra biztosítására, a gyűjteményi lyukak befoltozására használják, semmint a múzeum teljes körű újragondolására. Tisztelet (és öröm) a kivételnek. Szerintem etnológiai múzeumi paradigmaváltás tekintetében valahol az európai periférián vagyunk – és kivételesen nem (csak) a földrajzi vagy politikai lokációnk miatt.

¶ Az európai etnológiai múzeumok nem csak az elmélet, a belső munka, a sokszor láthatatlan kurátori tevékenység során törekszenek az etnológia, a múzeum és az etnológiai múzeum újragondolására. Emellett próbálnak segítséget kérni közönségüktől, a többi múzeumtól, szakemberektől, egyfajta nyitottságot mutatni és éreztetni a változás és együttműködés szükségességét. Ezt a munkát néhány múzeum úgy végzi, hogy a közönséggel együtt keresi a kiutakat, megoldási formákat, sőt magukat a kérdéseket is. Más múzeumok úgy, hogy maguk gondolkodnak kérdésekről, a gondolkodásba pedig néhány ponton bevonnak külső szereplőket is. A különbség számomra abban nyilvánul meg, hogy egy képzeletbeli skálán melyik múzeum mennyire radikálisan vélekedik az évszázadok alatt felépített falak lebontásáról múzeum és nem múzeum között. Az általam európai perifériának nevezett etnológiai múzeumok – így a magyarok is – látszólag egyelőre a probléma észrevételével és belső feldolgozásával vannak elfoglalva, de az a fajta – talán még a bishopi radikalitáson is túlmutató – radikalizmus nincs meg bennük, ami alapján bátran a túlélők közé sorolhatnánk őket. Talán épp most dől el, hogy röpképtelen vagy repülni képes dinoszauruszok-e.

¶ Az utóbbi két év hazai és nemzetközi múzeumi témájú konferenciáin, előadásain, beszélgetésein rendszeresen felteszem azt a provokatív kérdést, hogy van-e jövője az etnológiai múzeumoknak, vagy jobb lenne-e elengedni ezt a műfajt. Elvégre Jean Jamin már 1988-ban azt pedzegette, hogy ideje volna felgyújtani az etnográfiai múzeumokat, azóta pedig a helyzet nem lett sokkal fényesebb, sőt újabb problémák merültek fel. A kérdésemre adott válaszok nagyon megosztók.

¶ Voltak válaszok, amelyek az etnológiai múzeumokban őrzött tárgyakra hivatkoztak mint lehetséges kapcsolódási pontokra

egymástól nagyon különböző emberek között – ennek okán pedig mint fenntartandó értékre. A válasz szerintem kissé idealista a hozzáférés szempontjából. De talán nem annyira, mint az a válaszadó, aki saját elhivatottságával indokolta a múzeumok fenntartandóságát.

- ¶ Egy véleményt kaptam arra vonatkozóan is, hogy a múzeum mindenki számára az, aminek éppen látja és amire éppen használni tudja, így tulajdonképpen az emberiség mindennapi döntésein múlik, hogy kell-e vagy sem. Hasonlóan radikális, de kevésbé optimista (értsd: a hasznosságot feltételező) megközelítés volt, miszerint az etnológiai múzeumok jelenlegi formájukban egyáltalán nem egészséges és normális jelenségek, nincs bennük körforgás, és nincs többé jelentőségük. Ezen a véleményformáló szerint úgy lehetne változtatni, ha a már létező gyűjteményeket úgy használnánk, hogy vizsgálatukkal, a róluk folyó diskurzussal új, interdiszciplináris, mindenki által hozzáférhető és gyarapítható tudásokat hozhatnánk létre.
- ¶ Kevésbé radikális formában, de többen is azt látnák ideális jövőnek, ha az input helyett a múzeumok arra kezdenének fókuszálni, hogy milyen eredményeik és hatásuk van a környező világra. Ezzel kapcsolatban rengetegszer elhangzott a „nemnövekedés” mint lehetséges út – bánatomra éppen csak arra nem volt soha senkinek ötlete, hogy a gyűjtésre és publikálásra épülő klasszikus múzeummodell hogyan tudna a nemnövekedés útjára lépni.
- ¶ Egy másik elképzelés arról szólt, hogy az etnológiai múzeumoknak adaptálódniuk kellene a 21. század társadalmi és környezeti kihívásaihoz, mert olyan tudásokkal rendelkeznek gyűjteményeiknek és módszertanuknak köszönhetően, amelyek alkalmassá teszik őket a túlélésre. Az elképzelés szerint ezt például úgy kellene megvalósítaniuk, hogy a gondoskodás intézményeivé válnak: a fajokról, a társadalmi toleranciáról, a megismerés hiányából adódó félelem felszámolásáról, az elnyomás elleni küzdelemről, a fenntartható életmódok megismertetéséről való gondolkodás intézményeivé.
- ¶ A 2021-es The Inclusive Museum konferencia egyik beszélgetésén hangzott el az a teljesen jogos kérdés, hogy ha az a kor, amelyben a múzeumok létrejöttek, már nem létezik, és eszméi is

teljesen átalakultak, miért várjuk, hogy a mai múzeumok ugyanolyanok legyenek. Ennek ellenére a kérdésre érkező minden egyes válasz az azt követő másfél órás beszélgetés alatt a múzeum működési elveinek és irányainak megváltoztatására vonatkozott, és a problémát orvosolhatónak látta az inkluzivitással, empátiával, önkritikával vagy állítások megfogalmazása helyett tudáscserével. Az fel sem merült, hogy magának a múzeumnak a relevanciáját bárki megkérdőjelezze – annak ellenére sem, hogy a fenntarthatóságról szóló elképzelések gyakran csak a gyűjteményre vagy csak a múzeum társadalmi szerepvállalására és tevékenységeire korlátozódnak, holott a múzeumfogalmak eddig mindig a kettő szoros egységeről szóltak. Ez egyrészt lehet nagyon biztató jel az európai etnológiai múzeumokra nézvést is, mert jelentheti, hogy a múzeum egy megkérdőjelezhetetlenül szükséges valami, éppen csak a változó körülmények miatt átalakulásra van szüksége, de talán nem annyira radikálisra, hogy már többé ne nevezhessük őket múzeumnak. Vagy lehet nagyon kétségbeejtő jel is: lehet, hogy a múzeum pontosan ugyanolyan privilegium, mint amikkel az elmúlt két évben rengeteget szembeesültünk, és amelyek megkérdőjelezése azért marad el, mert privilegizált helyzetünk miatt fel sem tűnik? Lehet, hogy a múzeumok olyanok, mint fehérnek lenni, folyóvízhez és ingyenes orvosi ellátáshoz hozzáférni, szabadon vallást gyakorolni vagy éppen nemi identitást felvállalni, nőként látszani vagy épp eltakarva lenni, szabadon választani és cenzúra nélkül információhoz jutni? Privilegizált és egyenlőtlen.

¶ Összességében azt a kiábrándító választ kell adjam, hogy nem tudom megmondani, hogy az európai etnológiai múzeumok – vagy általában a múzeumok – röpképtelen dinoszauruszok vagy adaptív madarak, azaz kihalók-e vagy túlélők. Lehet, hogy inkább vízilovak. Egy biztos: az elmúlt három évben tapasztalt világvége-hangulat, amely a több évtizede, sőt évszázada kulmináló emberi mulasztások tetőzésének köszönhető forradalmi robbanás, ugyanúgy releváns az etnológiai múzeumok esetében. Ha valamikor, akkor most nagyon itt az idő az újragondolásra és változtatásra – addig, amíg még lehet.

Sasvári Pietà

- ¶ A felvidéki Sasvár (ma Šaštín, Szlovákia) a történeti Magyarország egyik legjelentősebb búcsújáróhelye volt. Kegyszobra évszázadokon át vonzotta a bűnbocsánatra, gyógyulásra, Mária közbenjárására vágyó híveket. A legenda szerint a szobrot 1564-ben faragtatta gróf Czobor Imre nádor felesége, Bakics Angéla, aki a férfi iránta érzett haragjának enyhülését köszönte meg a fogadalmi felajánlással. Az útszéli képházban elhelyezett Pietának hamarosan csodatevő híre kelt, és zarándokok sokasága érkezett Sasvárra, hogy a segítségét kérje.
- ¶ A török hódoltság után újjászervezett pálos rend 1732-ben telepedett meg Sasváron. A hely kiválasztásában fontos szerepet játszott a háromszögletű képház hársfából faragott Pietája. A pálosok pompás barokk kegytemplomot építettek a településen, és a főoltáron elhelyezték a csodatevő szobrot.
- ¶ Az oltárszobor fából faragott, arasznyi másolata a magyarországi szakrális népi tárgyak egyik leggyakoribb típusa. Sasvár emblematikus emléktárgyát helyi faragóspecialisták készítették, a szériamunka kialakulásának idejét a 18. század második felére tehetjük. A „sasvári Pieták” testtartása, elsősorban Krisztus mereven földig lógó karja az eredeti szobrot idézi. Színezésük azonban önálló hagyományt követ: a talapzat palackzöld, az anya ruhája vörös, köpenye a kék valamely árnyalata, a fiú teste törtfehér. Megfogalmazásuk is eltérő: míg az előkép mozgalmas, részletgazdag, a kis szobrok statikusak, egyszerűek.
- ¶ A bemutatott zarándokemlék a hátoldalon látható ceruzaírás miatt különösen figyelemre méltó: „Ezen örök emlékéket hoztam 1898 ba Sasvárbol Sógor Erzsébett”.

Lampion. A Néprajzi Múzeum egyes leltári számú tárgya
Japán, 19. sz. 2. fele
Ázsia-gyűjtemény
Fotó: Nagymarosy Ádám

NM FORGATÓKÖNYV-FEJLESZTŐ CSOPORT¹
GYŰJTEMÉNY ÉS KIÁLLÍTÁS
A NÉPRAJZI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYI
ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA

KIINDULÓPONT I.:
A GYŰJTEMÉNY

IA Néprajzi Múzeum állandó kiállításának kiindulópontja a gyűjtemény. A kiállítás arról mond el történeteket, hogy mi ez a múzeum, milyen tárgyai vannak, ezek hogyan olvashatók, miként álltak össze az idők során gyűjteménnyé és múzeummá. A gyűjteményi kiindulópont és a gyűjtemény mint narratíva azonban nem azt célozza, hogy a kiállítás pusztán a tudományos közönség számára legyen érdekes és izgalmas, hanem arra tesz kísérletet, hogy a felvetett problémák múzeumi perspektíváját ugyanúgy lebilincselő és kérdésekkel tarkított előadásba szervezze, mintha a kiindulópontot tematikus megközelítések adnák. A kiállítás missziója tehát, hogy a múzeumokról (szűkebben: a Néprajzi Múzeumról) való közgondolkodásban a *múzeum=kiállítás* felfogás mellett a *múzeum=gyűjtemény* felfogást is erősítse. A kiállítási projekt így lehet az újragondolt, felelősen és kritikusan gondolkodó intézmény egyik fontos új (társadalmi és szakmai) küldetése.

IA gyűjteményi kiindulópont azonban nem megy szembe sem a kronológiára, sem pedig a témára épülő bemutatással: sőt ezeket az egyes kiállítási témák esetében alkalmazza is. A különbség annyi, hogy ezek a témák a néprajzi tárgy fogalmából és a gyűjteményből indulnak, a kronológia pedig csak abban az esetben kap kiemelt szerepet, ahol ez a tudománytörténet és az időben változó szemléletek megmutatását és értelmezését segíti: hogy megértsük a néprajzi tárgy időben változó jellegzetességeit, karakterét, továbbá egy-egy műfaj (vagy prezentációs forma: például enteriőr, tárgysorok stb.) alapkérdéseit (mint a Millenniumi kiállítás szerepét), amelyek a tágabb múzeumi és gyűjteményi gondolkodást is meghatározták. A kronológia egyes témák szervezőelveként is

[1] A szöveg a Néprajzi Múzeum állandó kiállítási munkára szervezett forgatókönyv-fejlesztő csoportjában készült a projekt részeként. Megírásakor a szakmai testület tagjai voltak: Kemecsi Lajos, Szarvas Zsuzsa, D'Albini Zsuzsa, Schleicher Vera, Wilhelm Gábor, Frazon Zsófia, Granasztói Péter, Szeljak György, Tasnádi Zsuzsanna, Szabó Magdolna, Hajdu Ágnes és Foster Hannah Daisy. A koncepciót szövegezte és szerkesztette: Frazon Zsófia.

megjelenik – mint például a népművészet, az őshaza vagy a terep eseteiben. Ilyenkor a múzeumi jelenségek időhöz kötése mint szervezőelv a meghatározó.

- ¶ A Néprajzi Múzeum gyűjteményi kiállítása tehát egy kísérlet arra, hogy a múzeum 150 éves gyűjteményi tudását, tárgyait és muzeológiai gyakorlatát újraolvassa és újraértelmezze.
- ¶ Mivel ez egy jórészt önreflexív folyamat, (első látásra) sajátosan szakmai és kevésbé társadalmi problematikával, a kihívás az elmondott történetekben van: abban, hogy ezt a látogatók számára is izgalmasan mesélje el a kiállítás, a múzeum.

KIINDULÓPONT II.:

A MÚZEUM MISSZIÓJA

- ¶ A Néprajzi Múzeum tudományos, kulturális és társadalmi pozícióját és feladatát a múzeum küldetésnyilatkozata foglalja össze:
- ¶ A Néprajzi Múzeum Európa egyik legkorábbi néprajzi múzeuma-ként 1872 óta gyűjti, archiválja, óvja, kutatja és közvetíti a magyarországi, az európai és az Európán kívüli közösségek hagyományos és modern kulturális emlékeit. Tárgyak, képek, szövegek, hangok és gondolatok gyűjteménye, amely a világ megismerésének gazdag és sokrétű forrása.
- ¶ A Néprajzi Múzeum társadalmi múzeumként a múltbeli és a jelenkori tárgykultúra, valamint a társadalmi jelenségek kutatásának és bemutatásának reflexív helyszíne, a néprajztudomány, az európai etnológia, a kulturális antropológia meghatározó magyarországi intézménye, múzeumtudományi műhelye. Gyűjteményének és tudáskészletének köszönhetően a Múzeum más tudományok és a művészet számára is kiindulópontot jelent a kulturális emlékezet, a kulturális sokszínűség és a változó identitások megértéséhez, elfogadásához és tiszteléséhez. A tudás, az élmény és a tapasztalat összhangjával lehetőséget teremt a közösségi és egyéni értelmezések, viszonyulások megfogalmazására.
- ¶ A Néprajzi Múzeum nyitott kulturális tér, ahol összeér a múlt a mával, a tudomány a tanítással, ahol kultúrák és generációk találkoznak és beszélnek egymással.

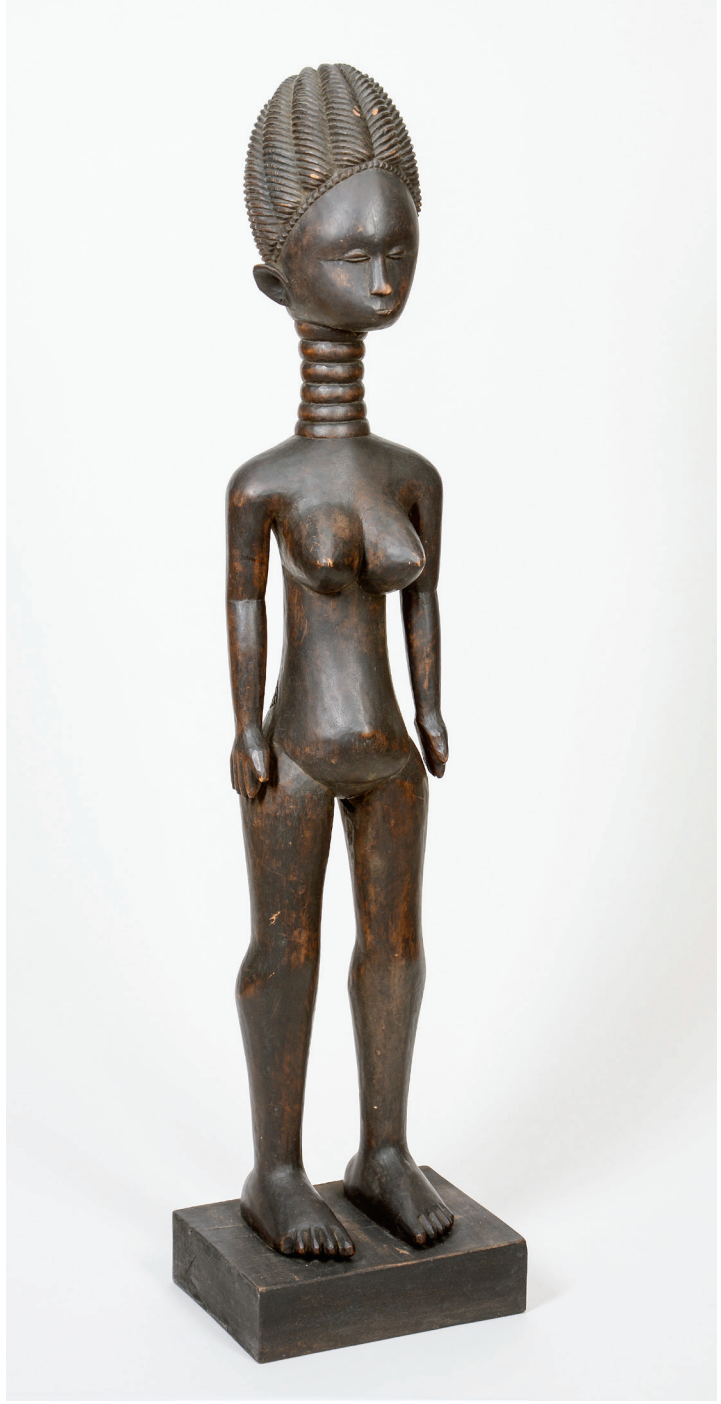
- ¶ A gyűjteményi állandó kiállítás a Néprajzi Múzeum – mint időben változó történeti konstrukció – megértésére törekszik, ezért múzeumtudományi perspektívából is vizsgálja a néprajzi tárgy, a kollekció, az intézmény és a társadalom komplex kapcsolatrendszerét. Olyan sűrűsödési pontokat keres és mutat be – történeti perspektívában, kritikai és önreflexív beszédmódban –, amelyek a múzeum sajátos néprajzi gyűjteményét, illetve a néprajztudomány/kulturális antropológia néhány meghatározó időszakát, ezek múzeumi vetületét mutatják meg. Egyfajta *tárgyalóterem* tehát, amelyben a *kortársiasság* és az intézményi olvasat kiindulópontjából folytat(hat) dialógust a gyűjteményképzés valamennyi szereplője: a tárgyak, a tárgykészítők, a tárgyhasználók, a múzeumcsinálók és a múzeumhasználók.
- ¶ A kiállítás beszédmódját meghatározza a *személyesség* és a *történetmesélés*: nemcsak a tárgyak, az idő és a tér, hanem a tárgyak és az emberek közötti kapcsolat is fontos. Amennyiben a múzeumi/kiállítási beszédmódot jellemzi – akár csak részleteiben – a személyes hangvétel és a személyes történetmesélés, akkor ez a befogadói attitűdökre is hatással van: élményszerűbbé és gondolatgazdaggá teszi a látogatást, ami épp a kívánt módon mozditja el a csupán csodálatra és műélvezetre épülő bemutatást.
- ¶ A személyesség és a történetmesélés mellett a néprajztudomány és a néprajzi muzeológia fontos jellegzetessége a *hétköznapiság*, a mindennapi tapasztalatok és tudások megragadása és megmutatása – de más, a hétköznapin túlmutató, múzeumi perspektívából. A személyesség és a hétköznapiság olyan jellegzetességek, amelyek egyfelől erősen (bár időben változó mértékben) meghatározzák a múzeum gyűjteményét (ami a néprajztudomány esetében nem egyedülálló), másfelől, ha ezt a gyűjteményi kiállítás érzékletesen mutatja be, akkor ez a múzeum intézményi *identitásának* és karakterének kirajzolásában és megértésében is segíti a látogatót, a múzeumhasználót.
- ¶ A gyűjteményből és a múzeum küldetésnyilatkozatából megfogalmazott kiindulópontok tehát egyszerre mutatják a múzeumot és ennek társadalmi környezetét – ami erősen jellemzi

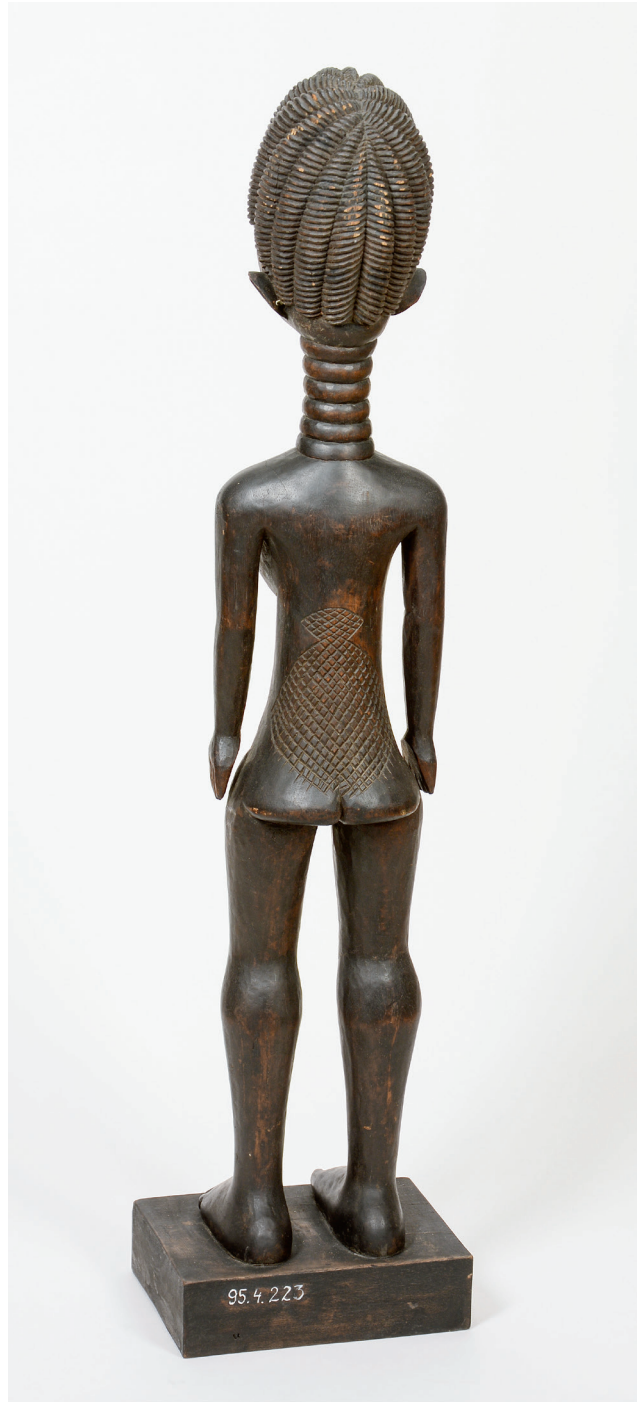

Borotvatok
Köny, 1886
Néprajzi Múzeum, Állattartás-pásztorművészet gyűjtemény
Fotó: Kerék Eszter

Női szobor
Sierra Leone
Néprajzi Múzeum, Afrika-gyűjtemény
Fotó: Samyai Krisztina

a kiállításkészítés egészét. Ezt építi tovább (elméleti és fogalmi szinten) a *kortársiasság* gondolata.

KIINDULÓPONT III.: A KORTÁRSIASSÁG FOGALMA, TÁRSADALMI MÚZEUMI GYAKORLATA

¶ A kiállítás témái több alkalommal használják a *kortársiasság* fogalmát és nézőpontját. A fogalom nem pusztán arra utal, hogy valamit (egy tárgyat, egy kérdést, egy problematikát) a mából is vizsgálunk, vagy hogy a történeti tudás mellé kortárs tapasztalatokat is illesztünk, és a mai, jelenkori kutatásokat és kérdéseket egy-egy téma feldolgozásában relevánsnak tekintjük. Sokkal inkább egy komplex tudományszemléletről van szó, amely (a „kortárs” és a „jelenkori” fogalma helyett) a *kortársiasság* fogalmával írható le. A fogalom látszólagos hétköznapi értelmezése mellett egy szűkebb, tudományos elméletre és múzeumi gyakorlatra utal, amit radikális muzeológiának (*radical museology*; vö.: Bishop azonos című könyvével; [2013] 2018) nevezünk. A radikális muzeológia azonban nem anarchista praxis és nem egy koherens elmélet, hanem sokkal inkább olyan múzeumi szemléletmód, amelynek megfogalmazása a kortárs művészeti gyűjteményekre vonatkozik, de releváns gondolkodásmódként a társadalmi múzeumi gyakorlatba is bevonható. A radikális muzeológia olyan kritikai múzeumi praxis, amely az általános és uralkodó trendek mellett a gyakorlat részévé tesz olyan témákat, amelyek addig nem vagy csak marginálisan szerepeltek a kiállítási munkában, továbbá mellőzött szereplők és csoportok számára is teret enged, és radikálisan épít a gyűjteményre és a gyűjteményi tudásra – épp ebből a radikális (gyökeres, mélyreható) gyűjteményi szemléletből indul ki a radikális muzeológia elnevezés is. Ebben a megközelítésben a műtárgyak és az egyéni történetek szerepe egyaránt kiemelt jelentőséggel bír. Releváns kérdés, hogy a radikális muzeológia praxisa túlmutat-e a kortárs művészet és a kortárs múzeumi modell határain. További kérdés, hogy beilleszthető-e ez a szemlélet egy gyűjteményi (állandó) kiállítás (és az ezt megelőző kiterjedt kutatás) értelemadó eljárásai

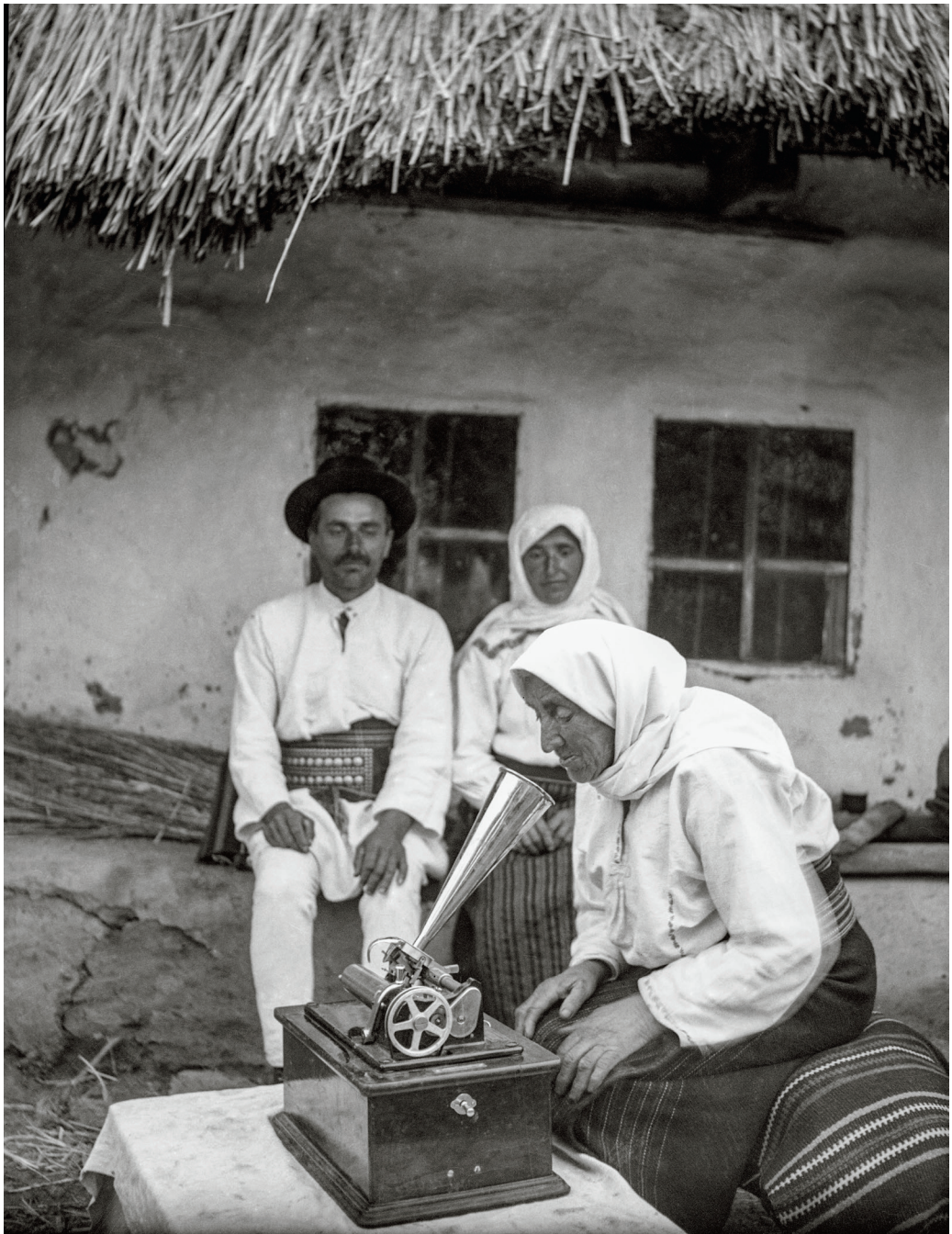
Budapest, 2000-2005
Néprajzi Múzeum, Textil- és viseletgyűjtemény
Fotó: Sarnyai Krisztina

közé? Válthat-e a kiállítási beszédmód egyik regiszterévé – különösen abból a közép- és kelet-európai geopolitikai pozícióból, amelyben a budapesti Néprajzi Múzeum is mozog?

¶ A *kortársiasság* – a *prezentizmussal* ellentétben (melyben a jelen pillanat a gondolkodás fő horizontja) – dialektikus: ezzel a „kortárs” és a „jelenkor” kategóriáit is viszonylagosan újra-gondolja. A kortársiasság egy komplexebb és dinamikusabb időszemléletre utal, amely egyfelől radikális módon tekint a temporalitásra: a múlt és a jelen mellett tudatosan dolgozik például a jövővel is. (Ez a múzeumi gondolkodásban nem csupán a tárgyaknak a jövő számára való megőrzésével, hanem például a társadalmi kérdések következményeivel való dolgozást is jelenti.) Másfelől a műtárgyak (művek) megközelítésében nem pusztán a stílus, a korszak, a tartalom a fontos, hanem az az elemző és kritikus megközelítés is, amely ezeket a tárgyakat kritikai és intellektuális formában teszi hozzáférhetővé. Ezzel az intézmény (és a múzeumtudomány) alapjaiban gondolhatja újra a nézőiséget – amelyre sokkal inkább eseményserű, kölcsönösen működtetett kapcsolatként tekint, amely folyamatban a kiállítás már nemcsak a műélvezet, hanem a kérdések és a dialógus fóruma és helye is. Ez a gondolkodásmód összeolvasható a Néprajzi Múzeum missziójával; de ugyanígy a kiállításban választott legfontosabb kiindulópont, a gyűjtemény előtérbe helyezésével is.

¶ Mindez milyen lehetőséget kínál a Néprajzi Múzeum (mint társadalmi múzeum) gyűjteményi állandó kiállításának kidolgozásában? Leginkább egyfajta multiperspektivikus kortársiasság létrehozását segítheti: amelyben a gyűjteményi örökség, a történeti, múltorientált tudás ugyanúgy jelen van, mint az évtizedek óta zajló recens, kortárs kutatások társadalmi és kritikai tapasztalata. Mindez kiegészül egy olyan múzeum-szemlélettel, amelyben a múzeum szerepe nyitott a jövő irányába, a társadalmi kérdések hosszabb távú, a jövőre is hatással lévő kidolgozásával.

¶ Ez a megközelítés erősíti továbbá azt is, hogy a Néprajzi Múzeum új épületében készülõ kiállítást ne pusztán állandó kiállításnak nevezzük (ami sokkal inkább közvetít egyfajta áttekintõ, kronologikus és enciklopédikus tudást, továbbá

Öregasszony a fonográfba énekel, Jugán, Románia, 1936
Néprajzi Múzeum, Etnológiai Archivum, fotó: Balla Péter

egyfajta általános érvényűséget), hanem a *gyűjteményi (állandó) kiállítás* fogalommal írjuk le: amely hangsúlyozza a kiállítás gyűjteményi karakterét, egyben a gyűjtemény fogalmán keresztül az időszemléletet is lazítja: beengedi a jelen és a jövő kategóriáit és szemléletét is.

KIINDULÓPONT IV.: AZ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS MINT KOMPLEX MŰ

- ¶ Az állandó kiállítás gyűjteményi kiindulópontja, társadalmi küldetése ellenére értelemszerűen nem teljesítheti a Néprajzi Múzeum összes létező és aktuálisan elképzelhető tárgyakkal, múzeumtörténettel, társadalmi kérdéssel járó feladatát. Azok a megközelítések, amelyek a gyűjteményi kiállításban nem vagy csak kevésbé jelennek meg, az állandó kiállítások rendszerének más elemeiben kapnak, kaphatnak szerepet.
- ¶ A gyűjteményi kiállítás az épület állandó kiállítási terében nyolc témából és egy érzékenyítő, látványos bevezető és levezető térből (ZOOM) áll. Az állandó kiállítások rendszeréhez tartozik továbbá az épület nyilvánosan bejárható tereiben megrendezett Kerámiatér látványtár, az épület második emeletén kialakításra kerülő gyermek- és ifjúsági kiállítás, valamint a kiállítási szinten található interaktív fogadótér és alkotóműhely, a MÉTA. Ezek az egységek együttesen jelentik a Néprajzi Múzeum új épületében megrendezett állandó kiállítási rendszert, az állandó kiállítást mint komplex múzeumi művet (bár a MÉTA mint kreatív és pedagógiai tér az időszaki kiállításokhoz is kapcsolódik majd).

ZOOM – bevezető és levezető, hangoló tér

Gyűjteményi állandó kiállítás / tartalom

MÚZEUMGALAXIS

MÚZEUM SZÜLETIK

TEREPEN

TÁRGYÉLETRAJZOK

ŐSTÖRTÉNETEK

Négyhúrú hangszer (saz), Grúzia
Zichy Jenő gr. gyűjtése, 1897
Néprajzi Múzeum, Ázsia-gyűjtemény
Fotó: Samyai Krisztina

NÉPMŰVÉSZET ÚJRA MEG ÚJRA
MŰVÉSZET ÉS ETNOGRÁFIA
ÖRÖKSÉG

KERÁMIATÉR
GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI KIÁLLÍTÁS
MÉTA

TÁRGY, GYŰJTEMÉNY, MÚZEUM
– A NÉPRAJZI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYI KIÁLLÍTÁSA

- ¶ A kiállításban megfogalmazott tudományos és társadalmi összefüggések abban az esetben érvényesek, ha nem csupán a néprajzi muzeológia és a néprajzi múzeum mint egy múzeumtípus karakterét rajzolják ki, hanem a budapesti Néprajzi Múzeum mint egyedi történettel rendelkező intézmény is megjelenik benne: sőt ez válik karakteressé és egyedivé.
- ¶ A Néprajzi Múzeum sokat hivatkozott jellegzetessége, hogy gyűjteményében a *magyar nyelvterületről és a nemzetközi teréről származó tárgianyag* párhuzamosan fejlődött – és ez adja ma is a múzeum talán legnagyobb lehetőségét, erejét és játékterét. Hiszen egy adott kérdésre és jelenségre nemcsak egyfajta kulturális logika és dimenzió alapján keresheti a múzeum a választ, hanem teljesen más kulturális közegekből: egymástól eltérő tárgyi környezetből fogalmazhat meg észrevételeket. Ez azért is kiemelendő sajátosság, mert a közép- és kelet-európai, illetve a nyugat- és észak-európai etnográfiai/antropológiai múzeumokban ez a komplex gyűjteményi struktúra vagy már nagyon korán szétvált, földrajzilag és gyakran tudománypolitikailag is tagolódott, vagy az elmúlt időszak átfogó intézményi változásainak köszönhetően más gyűjteményi struktúrára váltott (összevonások, szétválások). A saját kultúra és a saját kultúrán kívüli társadalmak múzeumaival kívül világszerte létrejöttek olyan, egy-egy társadalmi problémára szakosodó tematikus múzeumok is, mint például a migráció, az etnikus hovatartozás, a munka stb. A Néprajzi Múzeum gyűjteményében ezek a specializálódások

nem hoztak változást a gyűjtemény egészére nézve. Ez egy olyan fontos és gondolatgazdag örökség, amely a gyűjteményi kiállítás kutatási és rendezési szempontjait is meghatározta: a múzeum nem készít külön „magyar” és „nemzetközi” állandó kiállítást, a kérdések és a válaszok megfogalmazásában nem tagolja a válaszokat földrajzilag, hanem él a gyűjteményi logika biztosította komplexitás lehetőségével. Erre a perspektívára és adottságra különös figyelmet szentel.

- ¶ A kiállítás szerkezeti felépítésében fontos, tudatosan választott jellegzetesség továbbá, hogy minden egyes téma egy problémán/kérdésen, röviden összefoglalható felvetésen alapul. Ezek között a problémák között található a *kronológiára és az intézménytörténetre vonatkozó kérdéseket, értelmező fogalmakat és tematikus felvetéseket* is. Minden megfogalmazott kérdés és probléma a gyűjtemény különböző szempontú vizsgálatát és megmutatását célozza. Az egyes tárgyak és egyes gyűjteményrészek megmutatását egészíti ki a tárgyak és az idő, a tárgyak és a tér, a tárgyak és az emberek közötti kapcsolatok részletgazdag kibontása. A kiállításban a *témák és a gondolatok hálózatszerűen is kapcsolódnak* egymáshoz, és a kapcsolatrendszerek rengetegféleképpen elrendezhetőek. Mindehhez elengedhetetlen a gyűjtemény egyedi, közép- és kelet-európai, budapesti kontextusának és történetének megismerése. Ez teremti meg a lehetőségét annak, hogy a Néprajzi Múzeumban fellelhető speciális tárgyak, tudások és tapasztalatok a magyar és a külföldi látogatókkal is kapcsolatot létesíthessenek.
- ¶ Az egyedi történet (a Néprajzi Múzeum tárgyai, gyűjteménye és öröksége) azonban általános értelemben vett múzeumi jelenségek bemutatására is alkalmas. Hiszen megkerülhetetlen, hogy olyan témákba is bevezesse a kiállítás a látogatót, mint például az etnográfia helye a tudományok rendszerében, a múzeum mint a tárgyak megismerésének egy speciális helye, múzeumi műfajok, múzeumi tapasztalatok, a múzeumban dolgozó szakemberek gondolkodása és tudása, a múzeum szerepének megváltozása a megismerés és a megosztás új rendszerében, az intézmény nyitottá tételének stratégiai, ennek hatása a múzeum egészére. A Néprajzi Múzeum

esetében (de a múzeumokról általában) ugyanis nem egy örök és változatlan intézményről beszélünk, hanem olyan változó jelenségről, amelyben időről időre feltűnnek újabb tárgyak, témák, kollektívok és tudások, ezek visszahatnak a felhalmozott örökségre, egyben ki is nyitják az intézményt: nyitottá tesz a gondolkodást a kortárs jelenségekre, a múzeumhasználók észrevételeire, tárgyaira és tudásaira egyaránt.

A GYŰJTEMÉNYI KIÁLLÍTÁS MINT MŰFAJ

– A NÉPRAJZI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYI KIÁLLÍTÁSA

- ¶ A Néprajzi Múzeum 150 éves, komplex és hatalmas gyűjteménye ma már nem tekinthető át és érthető meg egy-egy ember számára, ezt gondolni teljes illúzió. Ezért a múzeum gyűjteményét a maga teljességében bemutatni is értelmetlen vállalkozás. Ugyanilyen értelmetlen vállalkozás volna azt a látszatot kelteni, hogy a Néprajzi Múzeum gyűjteményével elmondható a néprajztudomány/a néprajzi muzeológia „teljes” története. A kiállítás tehát amellett, hogy kiindulópontjának egyfelől a gyűjteményt, másfelől a társadalmat (lásd múzeumi miszsió), harmadrészt a kortársiasságot tekinti, nem törekszik sem totalításra, sem valamiféle általános érvényű, „teljes” kép létrehozására. A kiállítás az itt és mostból tekint a múzeumra, a gyűjteményre és a tárgyra, az egyes reflexiók létrehozásában erősen támaszkodik arra a tudásra és gondolkodásmódra, amelyet a múzeum muzeológusai és szakemberei birtokolnak, és ezt hangolja össze egy többszólamú kiállítássá, amelyben az általánosabb (az egész tudományterületre, az európai színtérré, a közép- és kelet-európai közegre, kisebb régiókra vagy lokalitásokra vagy akár globális problémákra) is igaz, illetve a speciális, egyedi és személyes viszonyok egyaránt érvényesek.
- ¶ A gyűjteményi kiállítási munka ezért összehangolt csapatmunkára és feladatmegosztásra épül. A kurátori csapat (ami egy szűkebb és egy tágabb keretet jelent) együtt határozta meg a kiállításban kidolgozott témakörök kiválasztását, a kutatási fázis és módszer meghatározását, a témák tartalmi és módszertani súlypontjait és illesztését. Ezek a hangok

Busóálarc
Mohács, 20. sz. 2. fele
Néprajzi Múzeum, Szokás- és játékgyűjtemény
Fotó: Sarnyai Krisztina

és diskurzusok formálták és hangolták a kiállítás témakönyvét, a forgatókönyvet és remélhetőleg a látványvilágot is.

¶ A kiállítás több irányból megfogalmazott kiindulópontjai (gyűjtemény, intézményi misszió, kortársiasság) lehetővé teszik, hogy a tárgyméleti megközelítés az intézmény identitáskérdéseivel kapcsolódjon össze: *kik vagyunk mi?* A válaszokban azonban a definíciók helyett példák szerepelnek: szereplőkkel, megszólalókkal, esetekkel, kérdésekkel. A hangsúly ugyan a múzeum gyűjteményének történeti anyagán van, hiszen ez a gyűjtemény jellegzetessége, a kutatás, a témakönyv és a kiállítási forgatókönyv figyelmet szentel a történeti anyag és a kortárs anyag integrálásának. Ezért is helyesebb és pontosabb a kiállítást gyűjteményi kiállításnak, mint csupán állandó kiállításnak nevezni, amely egy sokkal általánosabb érvényű, kontinuuusan jelen lévő kép meglétét sugallná.

¶ A társadalmi múzeumok esetében – mint amilyen a Néprajzi Múzeum is – a tárgyak pusztá kiállítása (általában) nem elégséges a társadalmi és kulturális kontextus komplexitásának megértéséhez és bemutatásához. A néprajztudományra jellemző, hogy alapvetően a mindennapi életvilágokat és élettereket, a hétköznapi tapasztalatokat kutatja – a néprajzi muzeológiában tárgyak és dokumentumok gyűjtésével és rendszerezésével. A hétköznapi tárgyhasználatból és mindennapi közegből érkező tárgyak más helyet foglalnak el a múélvezet színpadán, mint a művészeti múzeumok műalkotásai (még abban az esetben is, ha ezek esetlegesen utalnak ezekre a világokra). Az értelmező kontextus kialakítását az értelmező látványvilág, illetve a szövegszerű/szövegcentrikus megközelítések (mint például az elmesélhető történetek) szolgálják. A Néprajzi Múzeum gyűjteményi kiállítása ezért alapvetően *narratív, szövegszerű vállalkozás*: amire épp azért van szükség, mert ezek a szövegszerű/narratív (a tárgyak felületén nem látható) tudások alapvetően befolyásolják a tárgyak jelentését és kiállítási elhelyezését is. A kultúra szövegszerűsége azonban lehetővé teszi és támogatja, hogy a narratív közegek ne pusztán megírt szövegekből épüljenek fel, hanem más médiumok is szerepet kapjanak: mint a film, a rajz, az ábra, a térkép, a hang vagy akár az elrendezés.

TÉMÁK ÉS STRUKTÚRA

- ¶ A gyűjteményi állandó kiállítás témái *modulszerűen és hálózatosan kapcsolódnak egymáshoz*. A témák gyűjteményi tudáshoz igazítása, a hangsúlyok megtalálása, a tematikus, módszertani és fogalmi szintek illesztése többéves, demokratikus vitán alapuló csapatmunka során jött létre. A témafelvetések megfogalmazásában a múzeum teljes szakmai stábjá részt vett, a javaslatok többkörös megvitatása és lektorálása után következett a szelekció, az ernyőtémák, a megkerülhetetlen problémák és gyűjteményi egységek kijelölése, majd a végleges nyolc plusz egy bevezető/levezető témából álló, gyűjteményi kiállítási tartalomjegyzék meghatározása.
- ¶ A gyűjteményi kiindulópont és a hangsúlyosan problémaorientált megközelítés olyan szerkezet és beszédmód választását tette szükségessé, amely nem hoz létre lineáris narratívát, hanem sűrűsödési pontokat jelöl ki a témák között és a térben. Ezek összekötése több alternatív olvasat létrehozását is megteremtheti. A választott, modul rendszerű struktúra nem pusztán töredékes vagy mozaikos megközelítés, inkább a többszólamú beszédmód megteremtésére alkalmas gondolatmező. Ehhez viszont nagyon világos és átlátható témaszerkezet megteremtésére volt/van szükség.
- ¶ A központi kiállítótérben látható nyolc téma azonos/hasonló struktúrára épül: mindig egy úgynevezett magtémából indul, és ebből bomlanak ki az egyes altémák. A *magtéma* tehát központi helyet foglal el a tématervekben. Ez a központi szerep a térszervezésben is kifejeződik: vizuális kiemeléssel. A tervek szerint ez a kiemelés teszi a látogatók számára is láthatóvá és érthetővé a belső szerkezetet, így a térbeli gondolkodás a megértés kulcsává válhat.²
- ¶ Fontos jellemzője még a tartalmi struktúrának, hogy az egyes témák – hálózatos összefüggéseik és kapcsolódásaik ellenére – *moduláris szerkezetűek*: tehát nem egy lineáris történetet mondanak el, hanem – ugyan belső utalások garmadájával –, de önálló egységként is felfoghatók. Ennek a szerkesztési módnak elsősorban hosszú távon lesznek előnyei: ahogy a kiállítás mint mű él és változik, lehetőség lesz esetlegesen egyes

[2] A kézirat leadása idején a gyűjteményi kiállítás látványtervezési munkái még folyamatban és változóban vannak.

Agyagkorsó
Guellala falu, Észak-Afrika, Dzszerba szigete, 1998
Néprajzi Múzeum, Afrika-gyűjtemény
Fotó: Földessy Edina

modulok cseréjére, átszerkesztésére, ezzel a kiállítás frissítésére – amely a hosszú távra tervezett kiállítások esetében ma már elengedhetetlen.

- ¶ A moduláris és önálló eseteknek is felfogható szerkezetben mégis vannak témák, amelyekkel fontos, hogy a látogató korábban találkozzon, mert bevezetnek más témákat, vagy olyanok, amelyek esetében hasznos, ha az egyikből át tudunk lépni a másikba, mert ezzel erősítik és elmélyítik egymást. A ZOOM például egyértelműen felvezető, hangoló témakör (bár levezetésre ugyanúgy alkalmas), amely kevésbé az intellektuális, mint inkább a tárgyakkal való érzelmi és érzéki azonosulást és tapasztalatot helyezi az előtérbe. A téma térben is leválk a gyűjteményi állandóról: az épület lépcső melletti, különálló állandó kiállítási terében lesz látható. A MŰZEUMGALAXIS és a MŰZEUM SZÜLETIK egyértelmű bevezető karakterű témák: az első inkább általánosabban a gyűjteménybe, a tárgy fogalmába és a múzeumságba vezeti be a nézőt, míg a második inkább az állandó kiállításról mint műfajról (is) fogalmaz meg bevezető gondolatokat. A TÁRGYÉLETRAJZOK és a TEREPEN témák egy-egy kutatómódszertani kérdést járnak körül, míg az ŐSTÖRTÉNETEK és a NÉPMŰVÉSZET ÚJRA MEG ÚJRA olyan meghatározó kutatási és szemléleti irányokat is képviselnek (az első egy rövidebb ideig élőt, a második egy mai napig meghatározót), amelyek a nem szakmai látogatók számára is könnyen azonosíthatók a néprajzzal, a néprajztudománnyal. A MŰVÉSZET ÉS ETNOGRÁFIA és az ÖRÖKSÉG témák pedig olyan fogalmakra épülő megközelítések (esztétika és örökség), amelyek nem képezték mindig a néprajzi tárgykutatások fogalomkészletét, de mint szemlélet jelen voltak, majd az elmúlt évtizedek során kiemelkedően meghatározók lettek – a nemzetközi diskurzusban mindenképp. A két téma és kulcsfogalmi alkalmasak tehát reflexív és retrospektív vizsgálatra is, mondván: ha innen tekintünk vissza, milyen tanulságokat vonhatunk le a gyűjteményre, a múlt múzeumi örökségére nézve, és ennek milyen jövőbeli hatásai és következményei lehetnek (vesd össze kortársiasság).
- ¶ A témák közötti kapcsolatok hangolásának és finomításának fontos iránya az átjárás lehetőségének megteremtése. Ez azért

Párnák
Szalóc, 20. sz. 1. harmada
Néprajzi Múzeum, Textil- és viseletgyűjtemény
Forrás: Néprajzi Múzeum

is fontos, mert egy-egy probléma, alprobléma többször is előfordul, illetve azzal, hogy több helyen feltűnik, más-más megvilágításban, nézőpontból is értelmezhető. Ezek gyűjtése és megfogalmazása folyamatos munka: ami viszont nemcsak a forgatókönyvírás, hanem a kiállítás megnyitása után is folytatódik – úgynevezett *tematikus/módszertani műtárgyösvények* szerkesztésével és komponálásával: mint például a hiány és ínség; a kényes témák; a paraszti élet mindennapjai; férfiak és nők; kiállítási prezentációs formák használata; forrásismeret stb. Ezek olyan elengedhetetlenül fontos megközelítések, amelyek jelenleg nem jelennek meg külön címmel, témaként kidolgozva (hiszen nem ezt a témaorientált megközelítést választotta a gyűjteményi kiállítás), mégis akár egyetemi vagy pedagógiai program is épülhet rá – újabb és újabb értelmezési ösvényeket vágva a kiállításban. És épp ez az egyik lehetőség arra, hogy a gyűjteményi kiállítás hosszú távon újra és újra megújuljon, aktuálissá váljon – akárcsak egy város, amelynek annyi arcát fedezhetjük fel, ahány úton indulunk el benne.

A STRUKTÚRA ÉS VIZUALITÁS

¶ A gyűjteményi kiállítás komplexitása és a korábbinál két és félszer nagyobb alapterülete fontossá teszi, hogy a struktúrák és kapcsolatok nagyon világosan láthatók legyenek. A sűrűbb és a ritkább, a módszertani és a tematikus, a múltorientált és a kortárs megközelítések és részek közötti hullámszerűség azonban segítheti a látogatót abban, hogy megtalálja a saját ritmusát, a számára leginkább befogadható megközelítési és beszédmódot. Ehhez fontos, hogy az egyes témák különböző beszédmódot és érvelési eljárást válasszanak. Ez tudatos döntés, amely az egyes megközelítési módok szignifikáns különbségeire is utal. Ezek közül több alkalmas arra, hogy valamiféle metaforikus keretbe ágyazódjon: mint például a módszertani olvasókönyv, az enciklopédia, a példatár, az archívum stb. Ezek a megközelítések a vizuális és installációs megoldások alapját adhatják, jól megalkotott formában pedig erősítik az adott téma mondanivalóját.

Lepedővég
Pomogy, 18. sz. vége
Néprajzi Múzeum, Textil- és viseletgyűjtemény

Üvegkép – Angyali üdvözlés
Füzesmikola, 19–20. sz. fordulója
Néprajzi Múzeum, Egyházi gyűjtemény
Fotó: Winter Erzsébet

- ¶ A nyolc témából/modulból álló központi kiállítás nem nyolc külön kis mű, hanem egy történet nyolc arca: a múzeum nyolc kulcstörténete. A kiállítási témák ennek megfelelően eltérő kérdésfelvetésen és hangulaton alapulnak, de ezzel is hangsúlyozzák az elmondott történetekben a többszólamúság fontosságát. Amiben minden modul egységes vélemény van, az az, hogy megmutassa az idegen és az ismerős világok közötti mozgást, hogy reflektáljon a határátlépésekre, a gondolkodás folyamatszerűségére; kulcsmotívum a tárgyak „felszabadítása”: a kritikai gondolkodás segítségével a tárgyak megszabadítása az általánosító, tipizáló, ideológiák számára kisajátító, leegyszerűsítő jelentések alól. Ezt a feladatot minden téma más stratégia és módszer segítségével oldja meg. A TÁRGYÉLETRAJZOK részletes történetmeséléssel; a MÚZEUMGALAXIS zavarba ejtő kérdések hosszú sorával; a MÚZEUM SZÜLETIK: precízen és tényyszerűen elmesélt gyűjteményi keletkezéstörténetekkel; a TEREPEEN a korabeli, ideológiákra épített módszertan felfejtésével; a NÉPMŰVÉSZET ÚJRA MEG ÚJRA az ideológiai kisajátítás módszereinek és történeteinek számbavételével; az ŐSTÖRTÉNETEK a kisajátítás megmutatásával, illetve épp azzal, hogy bemutatja, mennyire mássá válhatnak a tárgyak kisajátítás nélkül; a MŰVÉSZET ÉS ETNOGRÁFIA azzal, hogy megvizsgálja, hogy egy másik terület (művészet) miként használja és értelmezi ugyanazt a tárgykörpust, és mit gondol erről ma az etnográfia; az ÖRÖKSÉG pedig akár a múzeumi értelmezésekkel is vitázva mutatja meg, miként lehetnek a tárgyak fontosak az emberek és a közösségek számára (akár múzeum nélkül is).
- ¶ A vizuális komponálásban ezek mellett a karakterek és attitűdök mellett a központi szerep a *múzeumi műtárgyak és dokumentumok* (tárgyak, fotók, képek, dokumentumok, hangok stb.) pozícióján van: ezek láthatósága, hozzáférhetővé tétele, gyakran többszólamú interpretációja a legfontosabb tervezői feladat. A gyűjtemény természetéből adódóan nagyon eltérő karakterű tárgyak szerepelnek együtt a kiállításban: nagy léptékű és kisebb, díszes, „csillogó” és esendő, efemer, fenséges, dekoratív, erősen használt és igénybe vett tárgyak. Ezeknek a vizuális és formai karaktereknek, illetve a tárgyak mögött

húzódó jelentéseknek a megértése és láthatóvá tétele, térre és vizuális nyelvre fordítása és hangolása adja a még folyamatban lévő látványtervezési és grafikai munka gerincét. A gyűjteményi állandó kiállítás jelentős műtárgyállománnyal dolgozik: több mint négyezer-egyszáz tárgy, nagyságrendjében ezeröttszáz kép, írott és hangos források jelennek meg a kiállítótérben. (Ezt építi tovább a Kerámiatér csaknem háromezer tárggyal, és a gyermek- és ifjúsági kiállítás, amely műtárgyakat és demonstrációs tárgyakat egyaránt alkalmaz). A tárgyak, a tartalmak és a kiállítási látványelemek hangolása, a térbeli adottságok hosszú távra tervezett, mégis korszerű komponálása ideális esetben maximálisan figyelembe veszi a kurátori koncepciókat. (A cikk megjelenésekor ez a munka még folyamatban van).

ÖSSZEZÉS

¶ A kiállítás kiindulópontjaiként meghatározott szempontok (gyűjteményi kiindulópont, társadalmi misszió, kortársiaság, az állandó kiállításról mint műfajról való gondolkodás) mellett a Néprajzi Múzeum gyűjteményi kiállítása szakítani próbál azzal az etnográfiaféppel, amely leegyszerűsítő, a tárgyakat illusztratív szerepbe sodró, idealizáló kép. Ezek azonban Magyarországon olyan kulturális örökségek, melyeket lebontani és újraépíteni évek kemény munkája. Ebben a formában a gyűjteményi állandó kiállítás mint hosszú távra tervezett mű, megfelelő kifejezési formának számít. A hosszú táv, a kiállításhoz módszeresen kiépített kiadványstruktúra, oktatási és képzési programok, valamint az évek során megvalósított időszakos kiállítások pedig erősíthetik ezt a missziót. Az alapokig visszanyúló kritikai megközelítésben azonban a látogatók szerepét is lényegesen aktívabb és használatcentrikusabb formában képeltük el: ahol nemcsak néznek, hanem használnak (múzeumhasználó), véleményeznek, aktívan részt vesznek, formálnak (*der Museummacher*) – igény esetén – a kiállítás megértésében és működtetésében.

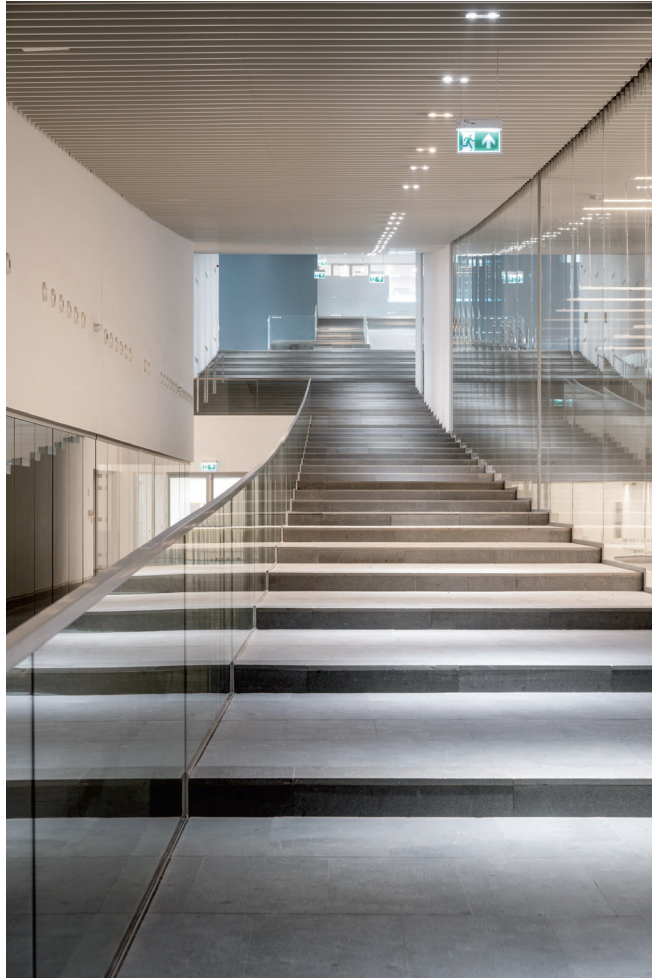
Csíktök
Börvely, 19. sz. 2. fele
Néprajzi Múzeum, Halászatgyűjtemény
Fotó: Kerék Eszter

Pingált szobabelső felvetett ággal, leányokkal
Kalocsa, 1930-as évek
Néprajzi Múzeum, Etnológiai Archívum
Fotó: Vadas Ernő

¶ Ehhez elengedhetetlen, hogy a gyűjteményi kiállítás nem ki-nyilatkozzon, hanem kérdez, továbbá leporol és újraolvas korábbi megnyilatkozásokat. Nem tematikus ugyan, ha-nem a gyűjteményből kiinduló, meglehetősen szövegcent-rikus, mégis leginkább a történetmesélésre, az elmesélhető (átélhető?) történetek szerepére helyezi a fókuszot. A hétköz-napiság, a mindenkoriség, a személyesség és a dinamikus-ság minden kiállítási témában fontos szerepet kap. A forrá-sok (tárgy, fotó, kézirat stb.) egyenrangú kezelése, a magyar, a nemzetközi és a kortárs gyűjtemények viszonylagos han-golása mellett a dinamikus időszemlélet (múlt-jelen-jövő) is érvényesül.

¶ Mindezzel együtt jól látható, hogy a gyűjteményi állandó kiállítás új fejezetet nyit a Néprajzi Múzeum kiállítási tevé-kenységében. Nem pusztán azért, mert ekkora léptékben, ekkora stábbal, ezzel a munkamódszerrel és ilyen hosszan még nem dolgoztak együtt a múzeum munkatársai, hanem azért is, mert az a gondolkodás, felkészültség, tapasztalat és tudás, amely a kiállításban megjelenik, alapvetően formál-ja a múzeum intézményi szerepét. Azok a kritikai észrevéte-lek, amelyek azt sugallják, hogy a kiállítás túlságosan sűrű, túlságosan komplex, így csak részben helytálló: ugyan-is ezeknek a tudásoknak a kibontására legalább egy évtized áll majd a múzeum rendelkezésére. Ahogyan egy étterem-ben sem esszük végig egy este a teljes étlapot, egy múzeu-mi állandó kiállítást sem kell egy szuszra befogadni. Meg-állhatunk, visszafordulhatunk, visszatérhetünk, és újra és újra végigsétálhatunk a több mint háromezer négyzetméte-ren, akár egy városban, ahol akkor is érnek minket impul-zusok, ha nem ismerjük részletesen minden ház történetét. Amit viszont biztosan el tudunk dönteni: hogy szeretnénk-e visszatérni oda. A Néprajzi Múzeum készülő gyűjteményi ál-landó kiállítása, illetve az állandóságot tovább erősítő látvá-nyos és okos Kerámiatér és a gyermek- és ifjúsági kiállítás a gyűjteményi/tudományos, a társadalmi és a kulturális misz-sziója mellett épp ezt a nyitottságot és szabad befogadást igyekszik közvetíteni a (szakmai és szakmán kívülről érkező) látogatók felé.

SEDLMAYR KRISZTINA
MEGÉRKEZTÜNK! TÁRGYTÖRTÉNETEK
A NÉPRAJZI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBŐL
IDŐSZAKI KIÁLLÍTÁS A MÚZEUM ÚJ ÉPÜLETÉBEN

TMit tudunk a néprajzi múzeumi tárgyak történetéről: a készítés, a használat körülményeiről, a fizikai és státusbeli változásokról, a tulajdonosváltásokról, a múzeumba kerülés nagy korszakhatáráról? Minél régebbi egy gyűjtemény, annál nagyobb lehet a távolság a szerzeményezéskor érvényesített szempontok és a mai kurátor kérdései között. Napjainkban a terepen végzett gyűjtésnek elengedhetetlen része a behozott tárgy előéletének minél részletesebb feltárása, dokumentálása. Nem kétséges ugyanis számunkra, hogy a történettel rendelkező néprajzi tárgyak különös értékkel bírnak, kiemelkednek az azt nélkülözők halmazából. A Néprajzi Múzeum gyűjteményében őrzött tárgyak többsége azonban – feltételezvé, hogy azok magukért beszélnek – pusztán a beszerzésükre vonatkozó alapadatokkal kerültek nyilvántartásba. Hogyan (re)konstruálódnak tehát a hiányzó történetek? Mit kezdünk a tárgytypusról szóló általános néprajzi tudással, és hogyan fűzhetjük azt össze az egyedi történettel? Hogyan rendelhetünk a tárgyak mellé kontextust, szöveget, és mi tartozhat ebbe a narratívába?

¶ Az elmúlt évtizedekben a Néprajzi Múzeum tudományos programjában a gyűjteményről és a tárgyakról szóló gondolkodás elsőbbséget élvezett. Az önreflexív kutatások eredményeként a múzeumi tárgyak jelentős részének ismerhettük meg a saját, töredékekből összeállított történet. Feljegyzések a gyűjtőtől, levélváltás az eladóval és múzeum vezetőivel: többnyire mind csak egy-egy bizonytalan, kétséges információmorzsa. A mag, amely köré kikristályosodik a történet, gyakran csak néhány szó, szerencsés esetben pár mondat a leltárkönyvben és a leírócédulán. Esetleg visszatérhetünk a gyűjtés helyszínére, megszólaltatjuk a tulajdonosok leszármazottait, támaszkodhatunk a forrásközösség emlékezetére, és segítségünkre lehetnek a gyűjtés során készült fénykép- és filmfelvételek

Mivel a múzeumban őrzött tárgyak többségéről túlságosan kevés adattal rendelkezünk ahhoz, hogy abból történetet szőjünk, jobbára nem mondhatunk le arról, hogy más forrásokból származó ismereteket is hozzájuk rendeljünk.

vagy rajzok is. Máskor a restaurálás, a tárgy ízekre szedése vagy anyagvizsgálata révén jutunk némi támponthoz. A rendelkezésünkre álló elszórt adatokból azonban ritkán hozható létre összefüggő narratíva. A Néprajzi Múzeum készülő gyűjteményi kiállításának *Tárgyletrajzok* eleme arra tesz kísérletet, hogy egyes, jól dokumentált múzeumi tárgyak életét vagy egy-egy életszakaszát kizárólag a rájuk vonatkozó „személyes” információk alapján rekonstruálja. A tárgybiográfiai módszer sajátossága az is, hogy történetük nem ér véget a múzeumba kerüléssel, az új, múzeumi életszakaszt a korábbival egyenrangúnak tekinti.

¶ A tárgyak értelmezését azonban nemcsak egyedi történetük, hanem a típusra, a helyszínre, a korra, a társadalomra vonatkozó általános ismereteink alapján is megkísérelhetjük. Az analógiák megkönnyítik a tárgyak azonosítását, térben, időben való elhelyezését, segíthetnek esetleges változó státusuk behatárolásában. Mivel a múzeumban őrzött tárgyak többségéről túlságosan kevés adattal rendelkezünk ahhoz, hogy abból történetet szőjünk, jobbára nem mondhatunk le arról, hogy más forrásokból származó ismereteket is hozzájuk rendeljünk. Ez a hagyományos megközelítési módszer a Néprajzi Múzeum múhelymunkájában továbbra is jelen van, miközben az elmúlt két évtizedben – a nemzetközi trenddel párhuzamosan – rendkívüli módon felértékelődött a tárgyak egyedi története, még akkor is, ha az többnyire kétségekkel, kérdőjelekkel van tele. A néprajzi/társadalomtörténeti ismereteket és a tárgy mozaikos történetét összefűző narratívák, szövegek írása ma a múzeum tudományos és gyűjteményi munkájának egyik legfontosabb része, napi gyakorlata. A történetek sokfélék, és minden esetben tükrözik szerzőjük egyéni attitűdjét, látásmódját, íráskészségét. A műtárgyakról készült szövegek bekerültek a múzeum tárgykatalógus-sorozatába,

megjelentek a korábbi állandó kiállítást újraértelmező műtárgyösvény egyes állomásain, és több sorozat részeként, többféle szempont szerint gyűlnek a múzeum honlapján.

- ¶ A Néprajzi Múzeum többszöri költözés után hosszú távra rendezkedett be a Szabolcs utcai Gyűjteményi Központ korszerű raktáraiban és műhelyeiben, miközben városligeti épületének megnyitására készül. A megérkezés, birtokbavétel első állomásaként 2022 tavaszán a gyűjteményi állandó kiállítás két fontos egysége, a *Kerámiatér* és a *Zoom* mellett az első időszaki kiállítása is megépül az új helyszínen.
- ¶ A hatalmas gyűjtemény költözését az anyag átnézése, tisztítása és a nyilvántartási rendjében lévő hiányosságok pótlása előzte meg. Ez az aprólékos, időigényes munka a tárgyak történetéről való gondolkodásra, kutatásra is remek alkalmat adott: az egyes típusokhoz kapcsolódó néprajzi tudás sok egyedi történettel gazdagodott. A kiállításra szánt tárgyak és dokumentumok az elmúlt tíz évben a múzeumi háttérmunka, restaurálás, anyagvizsgálat, kutatás, publikálás kapcsán kerültek fókuszba. A gyűjtemény digitális feldolgozása korábban elképzelhetetlen mértékben megnövelte ennek a feltárásnak a hatékonyságát, és lehetővé tette a tárgyak és az archívumban őrzött háttérananyag összekapcsolását. Az időszaki kiállítás ennek eredményeiből tár egy reprezentatív válogatást a látogatók elé, perspektívája a tárgyak önálló története, kutatási háttere, a muzeológusok által megrajzolt sokféle kontextus.
- ¶ A nagy földrajzi távolságot és több évszázadot átfogó kollekció az intézmény anyagának sokszínűségét, gazdagságát és a kollekció szerkezetét is érzékelteti. A gyűjtemény 21. századi értelmezése szerint egyenrangú szereplők a mindennapok és a reprezentáció emlékei, Európa, más földrészek és a Kárpát-medence tárgyai mellett pedig a dokumentumok, fényképek,

A műtárgyokról készült szövegek bekerültek a múzeum tárgykatalógus-sorozatába, megjelentek a korábbi állandó kiállítást újraértelmező műtárgyösvény egyes állomásain, és több sorozat részeként, többféle szempont szerint gyűlnek a múzeum honlapján.

filmek és hangzóanyagok is a bemutatás szerves részét képezik. Vannak köztük új szerzemények is: ajándékok, műtárgykereskedelemből vagy magánszemélyektől vásároltak és tárgyrekonstrukció is. A kiállítás legkorábbi tárgya, a maja kerámia az i. sz. 600–900 között készült, míg a legfiatalabb, a bajai dobóháló ez évben.

- ¶ A válogatás tükrözi a néprajzi gyűjtés másfél évszázadának kiemelt érdeklődési területeit. Jelen vannak az egzotikus kultúrák emlékei: bőrből, elefántcsontból, fából készült afrikai tárgyak, tollkorona az Amazonas vidékéről, japán szamurájkard, Amur-vidéki halbőr felsőruha. A magyar paraszti és köznépi kultúrát olyan emblematikus tárgyak jelenítik meg, mint a cifraszűr, a céhkorsó, a miskakancsó vagy az adórováspálca. Különleges tárgyakkal képviseltetik magukat a velünk élő etnikai kisebbségek: e körbe tartozik az Umlingok által Kalotaszegen festett szász szekrény, a 17. század végén készült ruszin Utolsó ítélet-ikon és a hucul szentháromság-gyertyatartó, a roma vajdalánc, vajdabot, a gyufaszálakból összeállított brácsa. Napjaink súlyos társadalmi kérdéseit reprezentálja a menekülés közben a szögesdrótkerítésen fennakadt muszlim női fejkendő, a mindennapok városi életérzését a deszkás fiú cipője. Bemutatásra kerül a gyűjtemény néhány olyan ritka, nagy értékű műtárgya is, amelyek analógiáit a világ legjelentősebb etnográfiai múzeumaiban, archívumaiban őrzik, mint az óceániai faragott bálvány, a bamana női szobor, a festett szicíliai kordé vagy Hadzsi Ahmed világtérképe. A kiállításba tervezett több mint száz tárgy jelentős része ritkán vagy sohasem került ki a raktárból, most azonban a múzeum legnépszerűbb darabjaival együtt szerepelhet.
- ¶ Az anyag húsz tematikus, néprajzi/antropológiai és muzeológiai fogalom köré szerveződik. A tárgyak és a hozzájuk

A gyűjtemény digitális feldolgozása korábban elképzelhetetlen mértékben megnövelte ennek a feltárásnak a hatékonyságát, és lehetővé tette a tárgyak és az archívumban őrzött háttéranyag összekapcsolását.

tartozó szövegek természetesen többféle értelmezést, besorolási lehetőséget is kínálnak. Ezúttal a csoportosítást két szempont határozza meg: egyrészt a készítés, a használat különféle aspektusai vagy a tárgyak felületén megjelenő díszítés, ábrázolás, másrészt az értelmezői megközelítés, a szövegek súlypontjai alapján kerülnek egymás mellé. Határozott rendezői szándékunk, hogy a bemutatott anyagot ne földrajzi egységek, kultúrák szerint rendszerezzük, válasszuk szét, hanem közös, univerzális jellemzők alapján fűzzük össze az egymástól távoli népek különböző korokból származó relikviáit.

- ¶ A tárlat kísérlet arra is, hogyan lehet az épület földfelszín alatti, csaknem ezer négyzetméteres, hatalmas időszerű kiállítótermet használni, berendezni úgy, hogy annak a Ferencz Marcel által tervezett egyedi építészeti kialakítása is látható maradjon. Vasáros Zsolt koncepciója ezért ezt a hosszanti teret nem szeleteli fel, nem töri meg álfalakkal. A kiállítás csarnokára a látogatók a földszintről is ráláthatnak, érzékelve annak monumentalitását. A bemutatott tárgyak panelekbe sülyesztett vitrinekbe kerülnek, az installációs elemeken bőven van hely a hozzájuk fűzött szövegek, fényképek, rajzok, helyenként filmek és hangzóanyagok számára is. A tárgyakhoz tartozó informatív feliratok magyar és angol nyelven is olvashatók lesznek.
- ¶ A látogatók az intézmény új épületeit, a gyűjtemény befogadására szolgáló raktárközpontot és a múzeumi működést biztosító főépületet nagyméretű makettek segítségével ismerhetik meg, a múzeum 150 éves történetének helyszíneit pedig archív fotók és filmek idézik fel. A Néprajzi Múzeum első időszerű kiállítása az új épületben a megérkezés, helyfoglalás élményét közvetíti. Muzeológusok és gyűjteménykezelők, restaurátorok hosszú munkája teszi lehetővé a tárgyak bemutatását, értelmezését.

A kiállítás rendezői:

Kemecsi Lajos, Gärtner Petra, Sedlmayr Krisztina

Látványtervező:

Narmer Építészeti Stúdió

Szőnyegek, pokrócok, terítők hengeres tárolása karos tárolókon
(Gyűjteményi Központ)

TUMPEK ETA

ÁLLOMÁNYVÉDELMI SZEMPONTOK ÉRVÉNYESÜLÉSE A NÉPRAJZI MÚZEUM MŰTÁRGYAINAK KÖLTÖZTETÉSE SORÁN

TA Néprajzi Múzeum kiemelt figyelmet fordít a műtárgyak állományvédelmi szempontból megfelelő kezelésére, a károsító környezeti hatások kiküszöbölésére, a műtárgyak számára optimális műtárgykörnyezet megteremtésére/kialakítására és fenntartására a műtárgyak bemutatási (kiállítóterek) valamint raktározási környezetében egyaránt.

- ¶ A műtárgyak optimális elhelyezését egy műemléképület adottságai sok esetben nem teszik lehetővé. A Néprajzi Múzeum 1974 és 2021 között a Kossuth téren álló, egykor a Magyar Királyi Kúria számára épült igazságügyi palotában működött.
- ¶ A több mint 120 éves reprezentatív palota funkciója jelentős változáson ment át, eredendően nem múzeumépületnek szánták, múzeumi igények kielégítésére csak jelentős kompromisszumok mellett, részlegesen volt alkalmas. A Néprajzi Múzeum beköltözésével a műtárgyraktárak kialakítása a korábban más célra használt termekben, irodákban, tárgyalókban és egyéb helyiségekben kezdődött el, illetve később részlegesen beépítésre került a padlástér, klimatizált műtárgytároló konténerok telepítésével. Az idők során az épület összes zugát, szegletét kihasználta a múzeum, a pincétől a padlástérig, mégis általános probléma volt a helyhiány, illetve a nem megfelelő térelosztás.
- ¶ A műemlék épület nagy kihívások elé állította a múzeum szakembereit mind állományvédelmi, mind üzemeltetési szempontból, ennek ellenére mindenki nagy erőfeszítéseket tett a helyzet javítása érdekében.
- ¶ A múzeum a műtárgyak elhelyezése során különböző problémákkal küzdött. A pinceszinten kialakított raktárakban a magas páraszint mérséklése csak mobil, illetve bekötött szárító berendezésekkel volt tartható. A padlástér konténerraktáráiban a klimatikus viszonyok megfelelő értéken tartása különösen nehéz volt, hiszen a szigeteletlen tetőtér jobban kitett

az időjárás változásainak, nyáron a klímaberendezések folyamatos és teljes terhelés mellett működtek. Általánosan elmondható, hogy a hőeloszlás az épületen belül rendkívül egyenetlen volt, mind a nyári, mind a téli (fűtési) szezonban nagy különbségek jelentkeztek az épület különböző pontjain. A hőmérsékleti és páraértékek szabályozásán túl számos egyéb probléma is megoldást kívánt, mint például a nagy belmagassághoz méretezett ablakok árnyékolása, a bejutó fény szabályozása, a műemlék jellegből adódó megkötések mellett. Az épület öregedésével jelentkező állagromlások miatt a néhol a padlótól a mennyezetig érő, megvetemedett ablakok idővel már nemcsak a fény szempontjából jelentettek veszélyt, hanem az állandó légáramlás, a szennyező anyagok, állati kártevők bejutása is folyamatos kockázatot jelentett. A tető és az ereszrendszer állapota szintén aggodalomra adott okot, heves zivatarok idején az épület egészen váratlan és változó pontjain jelentek meg beázások. A múzeum a Kossuth téri épületben való tartózkodásának utolsó éveiben, a költözés előkészítése és a tényleges költözés alatt már érezhetően versenyt futott az idővel, még rendszeres karbantartás mellett is az épület állapota folyamatosan romlott, és ez jelentős mértékben veszélyeztetett minden műtárgyat. A palota jelenleg teljes körű felújítást igényel, a gyűjtemények szakszerű, műtárgyvédelmi szempontoknak megfelelő elhelyezése, tárolása tovább nem volt biztosítható.

- ¶ Az épület nehezen elfogadható adottságai és felújítást, korszerűsítést igénylő állapota mellett a múzeum gyűjteményeinek folyamatos gyarapodása is hozzájárult ahhoz, hogy megfogalmazódjanak azok az igények, amelyek a műtárgyak biztonságos elhelyezését és bemutatását, valamint a múzeum egyéb tevékenységeit és szervezeti működését is lehetővé tennék. Ezek az igények találkoztak össze azzal a kormányzati szándékkal, hogy az épület visszakapja hajdani funkcióját, és falai között működhessen ismét a legfelső igazságszolgáltatási szerv, a Kúria.
- ¶ A Kormány 1866/2015. (XII. 2.) határozata értelmében a Néprajzi Múzeum a jövőben két épületben folytathatja működését. Új épülete a Liget Budapest Projekt részeként a városligeti

Ötvenhatosok terén épül fel a NAPUR Architect Kft. által vezetett konzorcium győztes tervpályázata alapján, a kivitelezés jelenleg nagy erővel zajlik. A múzeum gyűjteményeinek túlnyomó része pedig az egykori Szabolcs utcai kórház és Orvostovábbképző Intézet helyén megépült Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ (OMRRK) főépületében kapott helyet. A 2020-ban elkészült mintegy 37 ezer négyzetméteres komplexum a Néprajzi Múzeum és a Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galéria számára biztosít elkülönített működést és műtárgyaik számára korszerű és biztonságos körülményeket. A Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központja a főépület összesen hat szintjén helyezkedik el (négy talajszint alatti raktárszinttel).

- ¶ A műtárgyak mozgatása, költöztetése minden múzeum életében nagy kockázattal járó feladat. A jelenleg 250 ezer műtárggyal, tudományos szakkönyvtárral rendelkező, országos hatáskörű múzeum gazdag fénykép és diapozitív állomány-nyal, hang- és filmtárral is büszkélkedhet. A Néprajzi Múzeum életében harminc-ötven évenként folyamatosan visszatekintő feladat volt az egyre bővülő műtárgyállomány, könyvtár, adattár és egyéb gyűjtemény újabb és újabb helyszínre történő költöztetése, az ezzel járó kockázatok, állapotromlások, tárgysérülések ellenére is. Minden szempontból szükségessé vált, hogy a múzeum végre saját, korszerű, az állományvédelmi szempontoknak és speciális igényeinek megfelelő épületben/épületekben folytathassa működését.
- ¶ A múzeum munkatársai az újonnan megépülő raktárbázis és az új főépület tervezésében az első pillanattól aktívan részt vettek. Tanulmányutak keretében több külföldi múzeum raktárát, raktárbázisát és kiállítótereit látogatták meg, betekintést nyerve különböző technológiai megoldásokba. A látogatások során szerzett tapasztalatokat összegezve alakultak ki a végleges igények és tervek. A tervezőirodával folytatott rendszeres konzultáció során az építészek megismerték a múzeum gyűjteményeit, a különböző helyszíneken lévő raktárak problémáit, a múzeum részéről pedig megfogalmaztuk az új raktárakban elvárt műtárgykörnyezet követelményrendszerét, amely a tervek kidolgozásának alappillére lett.

MIT TUD A NÉPRAJZI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYI KÖZPONTJA?

- ¶ A Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központjában kialakított raktárak négy szinten elhelyezve a föld alá kerültek, ez a helyszín adottságai miatt nagy kihívást jelentett a tervezőknek és kivitelezést végző szakembereknek egyaránt. A talajvíz jelenléte a megközelítőleg tizenkét méter mélységet elérő épület lehorgonyzását tette szükségessé. A raktárbázis energiaellátása részben geotermikus (talajszondás) energiával és kiegészítő elektromos energiával történik. A talajszint alatti elhelyezés előnye a földfelszíni raktárak kialakításához képest a stabilabb hőmérsékleti adottság és az elektromágneses sugárzások (napfény, UV) kiküszöbölése. A raktárak világítását UV-mentes, alacsony hőkibocsátású LED fénycsövek biztosítják. A raktárterekbe tisztított, temperált, megfelelő páratartalmú, folyamatosan keringetett/visszaforgatott levegőt fújnak. A megfelelő légkezelés megakadályozza, hogy a szerves alapanyagú műtárgyak természetes lebomlása során keletkező, illetve a tárgykezelések során bevitt vegyi anyagok kipárolgása következtében a légtérben olyan feldúsult károsanyag-koncentráció alakuljon ki, ami felgyorsíthatja a műtárgyak állagromlását, vagy veszélyt jelenthet a műtárgyakkal foglalkozó szakemberek egészségére. A raktárak területén dolgozó munkatársak megfelelő munkakörülményeinek biztosítása érdekében folyamatos a légellenőrzés, a szén-dioxid-koncentráció növekedése esetén automatikus a friss levegő bejuttatása. A raktárszinteken heti egy alkalommal teljes légcseré is történik.
- ¶ Az egyes raktárterek alapterületének méretezésekor a szigorú tűzvédelmi előírások miatt a tűzszakaszok kialakítása szabott határt, ezért egy-egy raktártér alapterülete maximum ötszáz

A Néprajzi Múzeum életében harminc-ötven évenként folyamatosan visszatérő feladat volt az egyre bővülő műtárgyállomány, könyvtár, adattár és egyéb gyűjtemény újabb és újabb helyszínre történő költöztetése.

négyzetméter lehetett. A tűzoltó rendszer a gázzal oltás elvén működik. A rendszer kiépítése költséges megoldás, de tűz esetén használata lényegesen kevesebb kárt okoz a műtárgyakban, mint a vízzel oltó berendezések. A korábban tervezett oxí-reduct (csökkentett oxigénszint) megoldást a magyar tűzvédelmi szabályok csak preventív módszernek ismerik el, ezért a hatóság nem engedélyezte ennek kiépítését.

- ¶ Az épület terei minden szinten egy központi folyosóról nyílnak. A keringetett vízellátást igénylő helyiségek ennek a folyosónak a vonalában helyezkednek el, így sem vízcső, sem csatorna nem fut a raktárterek felett. Ez alapelvárás volt a tervezéskor, mert tapasztalatok szerint a múzeumokban jelentkező váratlan csőtörések beláthatatlan károkat tudnak okozni. Minden raktár elé egy-egy zsilip csatlakozik, amely növeli a raktárak biztonságát, állományvédelmi szempontból elősegíti a műtárgykörnyezeti paraméterek stabil szinten tartását, illetve lehetőséget biztosít a munkatársak számára a különböző szakmai feladatok elvégzésére (revízió, kutatás, kiállításokhoz tárgyválogatás). A raktárakba csak a jogosultsággal rendelkező munkatársak mehetnek be, kártyás és biometrikus (ujjlenyomat) azonosítással.
- ¶ A raktárakban kialakított műtárgykörnyezeti paraméterek a tárolt műtárgyak jellegétől függenek. A Gyűjteményi Központban két különböző légállapotú raktárteret alakítottak ki. A gyűjtemények jelentős százalékát kitevő kompozit jellegű tárgyaknak olyan paramétereket kellett biztosítani, amelyek a különböző műtárgykörnyezetet igénylő alapanyagok egyik részének még megfelelő, másik részének pedig már elfogadható. Alacsonyabb hőmérsékletű műtárgykörnyezetbe kerültek szerkezeti instabilitásuk miatt a műanyag, valamint kártevőkitettségük miatt a szőrösbőr-tárgyak.
- ¶ A raktárakban a túlnyomás elvén kialakított védelmi rendszer működik, ami csökkenti a por bejutásának esélyét a raktárba. A relatív pormentes tárolás biztosítja, hogy a jövőben minél kevesebb beavatkozásra legyen szükség a megtisztított állapotban elhelyezett műtárgyakon. A raktárak járófelülete műgyanta borítású, ami az ipari beton porózus felületét egyenesen lezárja, meggátolja a szennyeződések leülepedését,

Főkötők tálcás elhelyezése savmentes dobozokban

129 001
129 002
129 003
129 004
129 005
129 006
129 007
129 008
129 009
129 010
129 011
129 012
129 013

Sárköz 2
Győr, Tóvárosi út
14/9/1-2. földsz.

129015
Főkötő
Textil- és viselőanyag

és könnyen tisztán tartható. A falak festéséhez vizes diszperziós festéket alkalmaztak, amely környezetbarát, nincs vegyi anyag-kipárolgása, jó fedőképességgel rendelkezik, és a használata költséghatékony.

- ¶ A raktárterekbe a kapacitás maximális kihasználása érdekében tömör tároló rendszer került, ami nem teszi lehetővé manipulációs terek kialakítását, ezek helye a raktárak előtt elhelyezett zsilipekben lett kialakítva. A raktárak berendezése porszórt fémből készült polcos, fiókos, tálcás, rácsos, henger tartós, tömör tároló rendszer. A bútorzat jellegének tervezésében aktívan részt vettek a múzeum szakemberei, előzetes felmérések készültek, hogy melyik típusú raktári tárolóból mekkora mennyiségre van szükség az adott gyűjtemények számára, illetve az egyes fiókok, polcok, hengeres tárolók méretének, kiosztásának tervezése is előzetesen megtörtént. Sajnos a vasbeton szerkezetű épület statikai tervezése során kiderült, hogy a födémek megfelelő teherbírása érdekében a raktártereket oszlopok beépítésével szükséges megerősíteni. A tervrajzokon megjelenő, majd gyarapodó oszlopok miatt a bútorzat újratervezése elkerülhetetlen volt, nagyobb probléma, hogy a támasztó elemek megjelenése kapacitásvesztéssel jár, korlátozódtak a helykihasználás lehetőségei, és értékes tereket veszítettünk el.
- ¶ A tömör tároló bútorzat a kisebb tárgyak tárolására alkalmas egységekben (P2–P4 szintek) automatikus továbbítással működik, a nagy tárgyak tárolásához a folyosóméret szélessége miatt mechanikus továbbítórendszert építettek be (P1 szint). A tárgyak elhelyezése tárgycsoportonként, méret, alak szerint történt, a maximális helykihasználás érdekében. A polcokra, fiókokba, tálcákra helyezett, megfelelő módon csomagolt, megtámasztott, rögzített tárgyak jól áttekinthetők, kevesebb alkalommal kell a tárgyakhoz hozzányúlni, mégis biztosított a kutathatóságuk, a hozzáférés, ez pedig biztosítja a hosszú távú megőrzés lehetőségét.
- ¶ Az épület első emeletén található a muzeológusok, gyűjteménykezelők, nyilvántartási és üzemeltetési munkatársak számára létesített irodák. Szintén ezen a szinten kapott helyet a Néprajzi Múzeum állományvédelmi csoportja, amely

a Múzeumi Állományvédelmi Bizottsággal együttműködve, annak programjában meghatározott országos kompetencia feladatait látja el a jövőben. Az emelet déli traktusába kerültek a múzeum tágas, korszerű, jól felszerelt restaurátor-műhelyei. A műhelyek tervezése a restaurátor munkatársak aktív és folyamatos bevonásával zajlott. Az egyes munkaterek méretének, tájolásának, egymáshoz történő kapcsolódásának megtervezését követően a szükséges bútorzat, világítás, vegyszer- és porelszívás, víz-, csatorna- és elektromos kiállások helyének meghatározása is feladatuk volt. Mindezekből következően a bekerülő eszközök, gépek, berendezések működési igényeinek és pontos helyének megjelölése, az egyes munkafolyamatok gondos megtervezése rendkívül fontos volt. A költözéssel párhuzamosan megtörtént a restaurátor-műhelyek berendezés- és eszközparkjának korszerűsítése, fejlesztése is.

A KÖLTÖZÉS FOLYAMATA

- ¶ A Néprajzi Múzeum 2018-ban zárta be kapuit a nyilvánosság előtt, hogy minden erőforrását a költözés előkészítésére tudja összpontosítani, ezáltal a folyamat sokkal intenzívebbé vált. A műtárgyak költöztetése sokkal összetettebb feladatot jelent, mint tárgyak egyik helyről a másikra mozgatása, sokrétű előkészületet igényelt a kiindulási pontból való elmozdítástól a célhelyszínen történő végleges elhelyezésig. A múzeum bezárását követően a meglévő kiállításokat teljesen le kellett bontani, a több ezer kiállított műtárgy a szükséges tisztítások után visszakerült a megfelelő gyűjteményekbe.
- ¶ Az egyik legfontosabb előkészítő munka a tárgyak költözés közbeni és későbbi azonosítására, nyilvántartására szolgáló QR-kódok tárgyra rögzítése volt. A speciális hordozóra nyomtatott kódok leolvasó eszközökkel, illetve a munkatársak számára a telefonkészülékükön futó program segítségével beolvashatók, ezáltal az adott műtárgy azonnal azonosítható, lekereshető a múzeum elektronikus rendszerében.

Türelművegek elhelyezése egyedi méretre gyártott, speciális bélelt dobozokban

A műtárgyak mozgása az adatbázishoz kapcsolódó kódok segítségével végig nyomon követhető volt, az egyes tárgyak QR-kódjain kívül a szállítási egységek összeállításakor csomagkódok generálására is volt lehetőség.

¶ A QR-kódok hordozóinak kiválasztásában fontos szempont volt, hogy a műtárgyakat semmilyen formában ne károsítsák, és a nyomtatáskor használt festék is stabil legyen. Textíliáknál elsősorban a puha textilre nyomtatott kód, bútoroknál, fa, fém eszközöknél a vastagabb papíralapú hordozó használata volt megfelelő. A kódok felrögzítése a műtárgyakra minden esetben mérlegelést igényelt, az adott tárgy jellegéhez, állapotához igazodott. Ha a tárgy saját, állandó csomagolást kapott, amelyet már az új raktári elhelyezés során is megtartásra terveztünk, akkor a csomagolás (doboz, mappa, huzat) külsejére is felkerült az azonosító kód. A munkafolyamat százezres nagyságrendben, muzeológusok, gyűjteménykezelők, restaurátorok közös munkájával valósulhatott meg.

¶ A szállítást megelőző egy-két évben folyamatosan zajlott a műtárgyak állapotának felmérése, a biztonságos költözést és a későbbi raktári elhelyezést lehetővé tevő lépések meghatározása. A sérült, nagyon rossz állapotú vagy speciális igényű műtárgyakat kiemeltük a gyűjteményekből, a tárgyak szakrestaurátorok általi tisztítása, konzerválása, megerősítése vagy/és speciális csomagolása megtörtént. Teljes restaurálásokra a nagy tárgymennyiség és a korlátozott idő miatt csak kiemelt esetekben volt lehetőség, a költözési folyamat ideje alatt a múzeum legfontosabb célja az volt, hogy az összes műtárgy lehetőleg megtisztítva, megerősítve, épségben és biztonságosan érkezzen meg a célállomásokra. A biztonságos szállítás és tárolás érdekében a különleges igényű, sérült, gyenge megtartású tárgyak számára egyedi kialakítású tárolók készültek. A saját készítésű dobozokhoz, mappákhoz, huzatokhoz, műtárgytároló, -mozgató elemekhez és kalandákhöz megfelelő mennyiségű, műtárgyvédelmi szempontoknak megfelelő alapanyagoknak kellett folyamatosan rendelkezésre állni. Savmentes kartonok, selyempapírok, papírhengerek, pamutszalagok, bálás molinóvászon, tyvek, PE-fólia, faanyagok, fékezhető és nem fékezhető kerek,

károsanyagkibocsátás-mentes ragasztók és még a végtelenségig sorolható különböző alapanyagok beszerzésére, illetve a fogyó készletek folyamatos pótlására volt szükség. Külön kihívást jelentett a több ezer méter molinóvaszon beszerzése, majd mosatása, mángoroltatása, később az alapanyagból a megfelelő méretű alátétek, műtárgytakarók, szőnyeg- és egyéb huzatok, polisztirolgolyókkal töltött műtárgytámasztó párnázatok saját erővel és külsős segítséggel történő elkészíttetésének koordinálása.

- ¶ Az egyes sérült, gyenge megtartású tárgyakon túl komplett tárgycsoportok is voltak, amelyek speciális eljárásokat és csomagolást igényeltek. A folyamatok érzékeltetésére a teljesség igénye nélkül csak néhány csoportot emelek ki:
- ¶ Mennyiségben és érzékenységben kiemelt problémát jelentett a múzeum 75 ezer darabos üvegnegatív-gyűjteményének átcsomagolása, szállításra előkészítése. A munka 2020 decemberében kezdődött el. Mivel a tényleges költözésre, a műtárgyak szállítására nem állt rendelkezésre nagy időablak, ezért fontos volt, hogy a gyűjtemény költöztetésének előkészítése időben és a megfelelő minőségben megtörténjen. A gyűjtemény korábbi, fém „papucsos” tárolási megoldása nem tette lehetővé az azokban történő költöztetést, mert a negatívakat állítva és csak részlegesen védve fogadták be. Ez a tárolási mód némi kompromisszummal megfelelő volt a tárgyak egy helyben történő elhelyezésére, de az üvegnegatívak sérülés nélküli szállítását nem biztosította. A meglévő tárolási megoldás megtartása mellett a negatívak nagymértékű, visszafordíthatatlan sérülése következett volna be, mert felületük jelentős része „kilógott” a fémtárolókból, ezen kívül nem volt megoldott a hőmérséklet, páratartalom, a rázkódás és fizikai behatások elleni védelem sem. Szükségessé vált olyan csomagolóanyag beszerzése, amely a költözés biztonságos lebonyolítása mellett a hosszú távú (öt-tíz éves) műtárgyvédelmi szempontoknak megfelelő tárolást is lehetővé teszi. Végül öt, egyedileg meghatározott méretben készültek gyűjtődobozok.
- ¶ Kihívást jelentett, hogy az üvegnegatívak sajátos igénye miatt PAT-teszttel (Photographic Activity Test) és az archív csomagolóanyagokra vonatkozó ISO 16245A-teszttel rendelkező

A relatív pormentes tárolás biztosítja, hogy a jövőben minél kevesebb beavatkozásra legyen szükség a megtisztított állapotban elhelyezett műtárgyakon.

tároló megoldás szülessen. További igény volt, hogy az egyes dobozok a relatív nagy súly ellenére viszonylag könnyen mozgathatók maradjanak (egy-egy doboz ne legyen nehezebb körülbelül tíz kilogrammnál), a doboz papíryanaga ne legyen túl sima, csúszós felületű, illetve a dobozokon belül is jól áttekinthetők maradjanak a leltári jelzetek. A kiválasztott csomagolóanyag a lengyel Beskid Plus fedeles, cellás üvegnegatív-tárolója lett. A gyártó rendelkezik magyar képvisellel, így a méretezési és darabszámokhoz köthető tervezési folyamatok gördülékenyen zajlottak. Az elkészült tárolóegységek a gyár Agema (PAT, ISO 16245A) kartonjából készített és múzeumkartonnal cellákra felosztott, méretpontos fedeles dobozai lettek. A tárolóegységek gyártása a méretek és darabszámok pontosítását követően indult meg. A speciális dobozok elkészülését követően a múzeum munkatársai a teljes gyűjteményt átcsomagolták, a lelkiismeretes és elkötelezett munkának köszönhetően az üvegnegatívok sérülés nélkül tudtak költözni, az eredeti ütemterv betartása mellett.

¶ Egy másik, különleges igényű tárgycsoport a múzeum Egyház gyűjteményének jelentős részét képező üveg- és tükörképgyűjtemény volt. Nemcsak nagy tárgyszáma, hanem különösen érzékeny anyag típusa is problémát okozott a költözési folyamatban. A törekeny műtárgyak szállítását azok felmérése előzte meg, melynek során fény derült arra, hogy sok esetben már eleve sérült, több helyen repedt vagy törött üvegekéről van szó. Az üvegek úgynevezett „hinterglas” technikával készültek: az üveglapot – amely a korai tárgyak esetében öntött, huta üveget jelent – a hátoldalán festették. Ennek alapján két nagy csoportra oszthatjuk ezeket a különleges festményeket; az első esetben a festett hátoldalt szabadon hagyva keretezték az üveget. Ugyanakkor egy másik technika alkalmazása is kedvelté vált a 18. század folyamán, amikor is a megfestett üvegek hátoldalát úgynevezett fonccsorral voltak

be, ami a legtöbb esetben higany amalgám tartalmú bevonatot jelentett. Ennek a bevonatnak az alkalmazása a régi tükörök esetében is használatos volt, így az utóbb leírt technika alapján tükörképekről beszélhetünk.

¶ A tárgyak felmérésekor derült fény arra, hogy a tükörképek esetében nemcsak a törékeny hordozó okoz problémát, hanem a hátoldalon zajló öregedési folyamatok is. A foncsorozott felület a tárgyak nagy százalékánál kémiai reakciót mutatott, amelynek során a hátoldali bevonatból a higany cseppfolyós állapotban kivált. Ez a visszafordíthatatlan reakció sajnos a tükörkészítési technika egyik sajátossága, amelyet megállítani nem lehet, idővel ez a fajta higanykiválás a tükörök „bevakulását” okozza. A hátoldalon kivált higany természetesen nemcsak a műtárgy állapotára, hanem a tárgyakat kezelő restaurátor és gyűjteménykezelő kollégák egészségére is veszélyes. Ennek felmérése érdekében többfajta mérést is elvégeztünk, hogy tisztában lehessünk a levegőben, illetve a tárgyakon lévő veszélyes anyag mennyiségével. Az elsődleges felmérések tapasztalatai alapján ezt a két nagyobb tárgycsoportot a fent leírtak értelmében külön kellett kezelni mind a szállítás előkészítése, mind pedig az új raktárakban való elhelyezése szempontjából.

¶ Mivel az üvegek az Egyház gyűjtemény jelentős százalékát alkotják, így ezeknek az előkészítésével vette kezdetét a raktárban zajló munka. Fontos szempont volt, hogy a készülő hosszú távú védőcsomagolás műtárgybarát legyen, ne tartalmazzon olyan anyagokat, amelyek savasodásra hajlamosak. A könnyebb kezelhetőség érdekében könnyű anyagból – polietilén tartalmú hablapból – műtárgybarát ragasztóval összeillesztett keretrendszer terve született meg, amit a méretükben eltérő tárgyak köré egyenként kellett elkészíteni. A munkafolyamat nemcsak a magas darabszám miatt volt időben és energiában megterhelő, hanem minden esetben figyelembe kellett venni a tárgyak eltérő kondícióit is. A törött, sérült darabok ideiglenes rögzítést kaptak, a nagyméretű, súlyos darabok tárolói hátoldali támasztással készültek el. Minden tárgy esetében fontos szempont volt és nagy körültekintést igényelt, hogy tökéletesen illeszkedjen az új tárolójába.

- ¶ Azért, hogy a tükörképek későbbi szállítása átláthatóbb és biztonságosabb legyen, a sérült darabokat színkóddal láttuk el aszerint, hogy mennyire igényelnek fokozott figyelmet. A hátoldali higanykiválás ugyan nem megállítható kémiai folyamat, azonban a klimatikus viszonyok szabályozásával lelassítható. A műtárgyak szobahőmérséklet alatti tárolása jó módszer a bevakulás késleltetésére, így csomagolásukkal párhuzamosan megkezdődött az új tárolóhelyük tervezése is. A végleges elhelyezésüket szolgáló beltéri hűtőkonténer a Szabolcs utcai épület egyik földszinti, dokkolóból nyíló, a többi raktártértől elkülönülő helyiségébe kerül.
- ¶ A fentebb említett különösen problémás tárgycsoportok mellett jelentős feladattal járt a múzeum megközelítőleg nyolcszáz darab szőnyegének átcsomagolása is. Ezek a költözés előtt régi papírcsöveken, agrofátyollal burkoltan, feltekerve voltak elhelyezve a raktárakban. A rosszul záródó ablakok következtében a raktárakban jelentős volt a porterhelés, az agrofátyol pedig összetételéből adódóan, elektrosztatikus képessége révén vonzza a port. Az elszürkült, erősen szennyezett műtárgytakaró anyagok lecserélése a költözés előtt elkerülhetetlen volt. A szőnyegek, takarók, asztalterítők számára új papírhengereket rendeltünk, méretre szabva. A csövek mossott, mángorolt, egyesével varrt száz százalékos natúr pamutvászon (molinóvászon) huzatot kaptak, együtt feltekerve a műtárgyak réteges és külső védelme biztosíthatóvá vált.
- ¶ Szintén nagy munkát jelentett a főköttők, koszorúk, párták szállításra történő előkészítése is. Ezeket a speciális, sok esetben kompozit térformákat korábban savas kartondobozokban, faládákban, régi szekrényekben (rétegelt lemez, bútorlap, forgácslemez) helyezték el, sok esetben a helyhiány miatt zsúfoltan. A szoros „társbérlet” fokozta a műtárgykárosodás veszélyét (hajtások megtörése, deformáció, alkatrészek összeakadása), ennek megszüntetése mielőbb indokolt volt. A térformájú tárgyak számára többféle méret meghatározását követően több száz savmentes fedeles dobozt rendeltünk, amelyekbe a tárgyak megfelelő polisztirolgolyóval töltött párnázatra, megtámasztva és formára tömve, egyesével, emeletes doboz esetén kettesével kerültek elhelyezésre. Azok

az egyszerűbb formájú főkötékek, amelyek nem igényeltek térformára igazított tárolást, nagyobb mennyiségben elhelyezve, több tálcára rendezve kerültek bele a dobozokba, vagy saját készítésű egyedi tároló egységet kaptak.

- ¶ Szintén megnyugtató megoldást kellett találnunk a múzeum 186 darabos türelemüveg-gyűjteményének költöztetésére is, hiszen az egyik legérzékenyebb tárgycsoportról van szó. Az üveg belsejében aprólékosan felépített jelenet rendkívüli sérülékenysége miatt minden esetben figyelni kellett arra, hogy a jelenet irányától függően az üveg ne fordulhasson az eredetileg tervezettől eltérő más irányba, illetve a tárgyak bármilyen rázkódás során is jelentős mértékben sérülhetnek, ennek kiküszöbölése elsődleges feladat volt a szállításra történő előkészítés során. A megoldást ebben az esetben is az egyedi, adott méretre kialakított, jó megtartású, savmentes papírdobozok jelentették, amelyek belülről, a türelemüveg formájának megfelelően ethafoam bélelést kaptak, megakadályozva ezzel a szállítás során fellépő elmozdulást. Közvetlenül szállítás előtt a kibélelt papírdobozok alumíniumládákba kerültek, amelyek aljára egy rétegben elhelyezett selyempapír labdák csillapították a műtárgymozgatások során fellépő rázkódásokat, rezgéseket. A papírdobozok tetejére és oldalirányban is selyempapír labdákat helyeztünk el, szintén a rezgés csillapításának érdekében. A vázolt módszerrel sikerült az összes türelemüveget sérülésmentesen átszállítani a jelenlegi tárolási helyükre.
- ¶ A Néprajzi Múzeum költözését egy bizonyos ponttól külsős csomagoló és műtárgyszállító cégek állandó és időszakos munkája is segítette (Museum Complex, 4W Trans). A közös munkacsoportokban a csomagoló cég munkatársai a múzeum dolgozóival, muzeológusokkal, restaurátorokkal, gyűjteménykezelőkkel, könyvtári és adattári dolgozókkal működtek együtt. A múzeum részéről minden munkacsoportban restaurátor jelenléte volt biztosítva, felelősségük kiterjedt a műtárgyvédelmi szempontoknak megfelelő csomagolóanyagok kiválasztására, a csomagolás módjának, kivitelezésének ellenőrzésére, illetve az egyedi igényű tárgyak kiszűrésére, kiemelésére, kezelésére és szükség szerint speciális csomagolására.

Tárgyak vízszintes, alátámasztásos rögzítése rácsos tárolón
(Gyűjteményi Központ)

A Kossuth téri épület elhagyásának során mindösszesen 26 műtárgy sérült meg, de jelentős mértékű, visszafordíthatatlan vagy a teljes tárgy pusztulásával járó károsodás nem következett be.

- ¶ A költözési munkacsoportok munkája szorosan kapcsolódott számos más terület munkájához, tágabb értelemben összetett és nehezen koordinálható folyamat volt. Részét képezte az induló helyszín (a régi múzeumépület) feltérképezése, a manipulációs terek (csomagolási helyszínek) kialakítása, az épület kiürítési keresztmetszetének (lépcsőház, lift) felmérése, a közlekedési útvonalak megtervezése, a csomagolóanyagok tárolására alkalmas terek kijelölése. Fontos munkafolyamat volt az előkészített műtárgycsomagok/raklapok deponálásának megszervezése, a fogadó helyszíneken dolgozó munkatársakkal való szoros, naprakész együttműködés, a biztonsági előírások betartásának felügyelete és a műtárgyak mozgásának pontos nyomkövetése, nyilvántartása is. Szükséges volt az egyes területek előkészítése, az akadályok eltávolítása, a kiköltözéssel párhuzamosan a kiürült műtárgytárakból a megüresedett bútorzat eltávolítása, aminek révén újabb manipulációs vagy deponálásra alkalmas hely volt nyerhető.
- ¶ A csomagoló és szállító cégek feladatát képezte a műtárgyak költöztetésére alkalmas, megfelelő zárt dobozos gépjárműpark, a műtárgymozgatáshoz szükséges páncélkarton és műanyag ládák, valamint az egyéb forgásban lévő csomagoló és rezgécscillapító anyagok biztosítása, valamint a szükséges létszámú és megfelelő szaktudással rendelkező munkaerő tevékeny részvétele a ki- és becsomagolásban mind a Kossuth téren, mind az új raktárbázison. A kicsomagolás, állapotellenőrzés és a műtárgyak átvétele az érkező helyszínen a zsilipekben zajlott, a műtárgyak raktári elhelyezésében a külsős szállítók nem vettek részt.
- ¶ A műtárgyak egy része, például bizonyos sík textíliák (lepedővég, párnavég, kendők, stb.) saját fiókjukban gondosan ki-párnázva érkeztek át az új tárolási helyszíneinkre. A fiókok

újrahasznosítása, azaz szállítóegységként történő felhasználása jelentősen gyorsította és költséghatékonyabbá tette a költözési folyamatot. A fiókok raklapra és egymásra helyezéssel, egybecsomagolásával a tárgyak biztonságosan szállíthatóvá váltak. Az érkezési helyszínen a műtárgyak az átvételt követően már a tömör raktári tárolórendszer számukra kijelölt fémfiókjában kaptak végleges helyet, a régi fiókok küldetése ezzel véget ért.

- ¶ Említést érdemelnek a műtárgyak költözéséhez az előkészítő fázis során beszerzett műtárgymozgató eszközök (speciális kocsik és emelők) is, amelyek rendkívül hasznosnak bizonyultak, és jelentős mértékben segítették a költözés biztonságos lebonyolítását.

MŰTÁRGYKÖRNYEZET-SZABÁLYOZÁS, RENDSZERES MÉRÉSEK A GYŰJTEMÉNYI KÖZPONTBAN

- ¶ A Gyűjteményi Központ tervezése során elsődleges szempontnak tekintettük a műtárgyak számára ideális környezeti paraméterek meghatározását, figyelembe véve, hogy a múzeum egyes gyűjteményei nem homogének, valamint hogy rengeteg a kompozit (több alanyból felépülő) tárgy. Az új raktárbázison két légállapotot határoztunk meg: az általános, 18-22 fok és 45-55 százalékos relatív páratartalom mellett bizonyos műtárgyak raktározásához (műanyagok, szőrös bőrök) ennél hűvösebb értékeket határoztunk meg, illetve külön önálló hűtéssel rendelkezik a higanyos tükörképek elhelyezésére szolgáló beltéri konténer is.
- ¶ A légállapotok ellenőrzése egyrészt központilag zajlik, másrészt minden raktárban saját mérőkészülékek (Testo 160 THE) kihelyezését is tervezzük a felmerülő problémák, esetleges meghibásodások gyors észlelése érdekében. A WIFI-n keresztül a felhőbe érkező adatok az applikáción keresztül bárhol elérhetők és letölthetők, a rendszer gyorsriasztás funkcióval is rendelkezik, amennyiben az értékek meghaladják vagy nem érik el a beállított műtárgykörnyezeti tartományt. A készülékek telepítése mellett rendszeres ellenőrzéseket

Tárgyak függőleges elhelyezése rácsos tárolókon
(Gyűjteményi Központ)

végzünk kombinált kézi mérőkészülékkel is (Elsec 765C UV, Lux, hőmérséklet és Rh mérésére alkalmas készülék).

- ¶ A költözés során nagy kihívást jelentett a különböző légállapotok összeegyeztetése az indulási és az érkezési helyszínen. A hirtelen változások sokkot okozhatnak a műtárgyakban, jelentős károsodások következhetnek be. Ennek elkerülése érdekében igyekeztünk az értékeket egymáshoz közelíteni, amennyire a gépészeti lehetőségek és a műtárgykörnyezeti szabályozó berendezéseink ezt lehetővé tették.

KÁRTEVŐKEZELÉSEK ÉS MONITORING A GYŰJTEMÉNYI KÖZPONTBAN

- ¶ A múzeum állományvédelmi és restaurátor munkatársai a műtárgykörnyezeti értékek mérésén kívül kártevő monitoring tevékenységet is folytatnak. A Kossuth téri épület állapotához kapcsolódó probléma volt a kártevők rendszeres jelenléte is. A tér alatt összetett csatornarendszer húzódik, ami kedvező életteret kínált a rovarok és rágcsálók számára, ezek időről időre a múzeum épületében is megjelentek. Emellett molyfertőzések előfordulásával is számolnunk kellett, mivel egyes gyűjteményekben jelentős mennyiségű a gyapjú és szőrös bőr műtárgy. A kártevők felbukkanása a kihelyezett csapdák alapján detektálható volt, a probléma jellegéből adódóan tervezhetővé vált a védekezés módszere.
- ¶ A szőrös bőr és gyapjú tárgyak védelmére feromonos molycsapdákat, az egyéb ízeltlábúak (csótányok, múzeumbogarak) és rágcsálók ellen ragacsos élvefogó csapdákat helyeztünk ki, és ezeket rendszeresen ellenőriztük, cseréltük. A fertőzések számának csökkentése csak a veszélyeztetett műtárgyak rendszeres és gyakori ellenőrzésével, szükség szerinti tisztításával, megfelelő műtárgytakarások, -huzatok készítésével, a meglévő, szennyezett huzatok, takarók rendszeres mosásával és szakszerű, alapos raktári takarítással érhető el. A folyamatos ellenőrzésekkel a beinduló fertőzések hamar lokalizálhatók, az érintett tárgyak kiemelésével, kezelésével a nagyobb műtárgykárosodások elkerülhetők. A kezelések

közül előnyben részesítjük a vegyszermentes lehetőségeket, mint például a fagyasztásos és az oxigénmegvonásos fertőtlenítés. A Néprajzi Múzeum tárgyai korábban nagyon sokféle, ma már szerencsére a múzeumi gyakorlatból kivezett kezelést kaptak (ciángáz, terpentin, petróleum, Flytox, DDT stb.), aminek következtében vegyszermaradékok halmozódtak fel bennük, ezek egy része egészségre fokozottan ártalmas.

¶ A restaurátor főosztály dolgozói a költözéssel egybekötve folyamatosan végzik a gyapjú és szőrös bőr, kisebb mennyiségben a fatárgyak, -bútorok preventív kezelését a Gyűjteményi Központ karanténhelyiségében kialakított kártevő-mentesítő kamrákban. A megérkező veszélyeztetett műtárgyak csak fertőtlenítő kezelést követően kerülhetnek be az új raktárakba, ezáltal jelentősen csökkenthető a későbbi fertőzések kialakulásának esélye. A kölcsönzésről, kiállításról visszaérkező műtárgyak vagy az új szerzemények is minden esetben a karanténhelyiségbe kerülnek először, ahonnan csak az átvizsgálásukat, gyanú esetén fertőtlenítésüket követően kerülhetnek be a műtárgyas raktárszintekre.

A NÉPRAJZI MÚZEUM ÁTMENETI RAKTÁRAI ÉS A TÖRÖKBÁLINTI DEPÓ

¶ A Néprajzi Múzeum Kossuth téri épületéből a Gyűjteményi Központba több mint 172 ezer műtárgy költözött át. Néhány egység, a Kerámia gyűjtemény, a Könyvtár és az Adattár nem a Gyűjteményi Központban, hanem a jelenleg még kivitelezés alatt álló városligeti főépületben kap majd helyet, elhelyezésükről viszont a Kossuth téri épület kiürítésével párhuzamosan gondoskodni kellett. Több lehetséges helyszín megtekintését követően az átmeneti műtárgyfogadó terek a Városliget Zrt. szerződéses partnerének, a Museum Complex Kozma utca–Jászberényi utca sarkán található raktárbázisának egyes területein lettek kialakítva. A nagy alapterületű és belmagasságú raktárakat fém polcrendszerrel építették be a szükséges kapacitások megtervezését követően. A költözés 2020 második felében kezdődött el az ideiglenes helyszínekre. Az 1. raktárhelyiségben

elhelyezett több mint 28 ezer kerámia állapotának szállítást követő ellenőrzése után, becsomagolva várja az új épület kivitelezésének befejezését. A könyvtári könyvek és az adattári anyag a múzeum 2. és 3. átmeneti raktárában kicsomagolva állnak, kutathatóságuk korlátozottan, de a múzeum dolgozói számára biztosított.

- ¶ A Kozma utcai raktárházison néhány átalakítás elengedhetetlenül szükséges volt ahhoz, hogy a múzeum gyűjteményeinek befogadására alkalmas területté váljon. A 2. raktár bejárata elé zsilip épült, amely a költözés idején segítette a műtárgykörnyezeti értékek megfelelő szinten tartását és a bejutó por mennyiségének csökkentését. Az adattári területen a légtechnika befűvői elé terelőlemezek kerültek, ezáltal a kiáramló meleg levegő a fűtési szezonban a raktározás szempontjából előnyösebben oszlik el, a fűtés közelében elhelyezett adattári anyagok lényegesen kevesebb hőterhelést kapnak. A muzeális könyveket külön helyiségben helyeztük el, amelyben önálló légszabályozás lett kialakítva. Az érzékeny üvegnegatívok szintén elkülönített, saját klímával rendelkező, kétszintes „kapszulában” kaptak helyet. A nitrátos filmek számára hűtőkonténer épült, amiben a stabil hőmérséklet mellett mobil páraelszívó segítségével az Rh-érték is optimális szinten tartható.
- ¶ A könyvtári és adattári terekben kihelyezett műtárgykörnyezeti mérőkészülékek (Testo 160) segítségével rendszeres a műtárgykörnyezeti paraméterek ellenőrzése. Az értékek változása alapján, ha szükséges, párasító és páramentesítő készülékek beüzemelésére egyaránt lehetőség van, a megfelelő gépparkot a Városliget Zrt. és a múzeum saját berendezései teszik ki.
- ¶ A külső helyszíneken a légállapot és hőmérséklet ellenőrzése mellett kiemelt feladat a kártevő monitoring tevékenység. Az épület határolóin még az átalakításokat követően is előfordulnak olyan kisebb rések, amelyeken keresztül kártevők, elsősorban rovarok juthatnak be a raktárakba. A múzeum könyvtári és adattári anyagának elhelyezése előtt a terület vegyszeres fertőtlenítése, kártevő-mentesítése megtörtént. A kezelést egészségügyi gázmester végezte el, állományvédelmi szempontokat figyelembe véve és szem előtt tartva a területen elhelyezni kívánt könyvtári és adattári anyag érzékenységét. A vegyszeres

kezelést kihelyezett rovar- és rágcsálócsapdák egészítik ki, a kártevő-ellenőrzés folyamatos.

- ¶ A Néprajzi Múzeum a fent említett időszakos elhelyezést biztosító raktárain kívül még egy, remélhetőleg lassan szintén átmenetinek tekinthető raktárbázissal rendelkezik. A hosszú ideje bérelt törökbálinti depó jelenleg műtárgyak állományvédelmi szempontoknak megfelelő őrzésére nem alkalmas, az épület felújításra szorul. Az előregedett vízelvezető rendszer folyamatos meghibásodásai miatt egyes terekben több esetben beázás következett be, a raktárak erős porterhelés alatt állnak, a hőmérsékleti és páraértékek csak igen korlátozottan szabályozhatók. Az itt található tárgyak (elsősorban bútorok, fatárgyak) mindezen okok miatt rendkívül veszélyeztetettek, ezért a Kossuth téri épület kiürítését követően a depó tárgyainak a Gyűjteményi Központba történő szállítása indult el. Az első fázis során a legkevésbé biztonságos terekből történik a tárgyak elmozdítása, tisztítást és megfelelő előkészítést követően.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A NÉPRAJZI MÚZEUM KÖLTÖZÉSÉHEZ

- ¶ A Kossuth téri épület elhagyásának során mindösszesen 26 műtárgy sérült meg, de jelentős mértékű, visszafordíthatatlan vagy a teljes tárgy pusztulásával járó károsodás nem következett be. Természetesen egyetlen tárgy sérülését, károsodását is rendkívül rosszul éljük meg, de reálisan tekintve, a több mint 200 ezer átszállított műtárgyhoz viszonyítva ez a szám rendkívül alacsony (0,013 százalék), és messze alulmúlja a korábbi feltételezéseket, külső véleményeket és becsléseket.
- ¶ A 2022-es év a költözések mellett egyre inkább a kiállításokról fog szólni. Elkészül a Kerámiatér, időszaki kiállítás és új állandó kiállítás nyílik meg a látogatók előtt. A tervezési folyamatok és előkészítő tevékenységek gyakorlatilag párhuzamosan futnak a múzeum költözésével. A műtárgyvédelem szempontjainak érvényesítése a kiállítóterekben újabb kihívást jelent, és számos új lehetőséget teremt számunkra.

Az 1848–49-es polgári forradalomban és szabadságharcban részt vett
székelyudvarhelyiek csoportképe 1896-ból
Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely

ODLER ZSOLT
NÉPRAJZI TARTALMAK DIGITÁLIS FEJLESZTÉSE
SZÉKELYFÖLDÖN
GYAKORLATI RELEVANCIÁK EGY ORSZÁGOS
KOMPETENCIAFELADATBAN

„...tárgyi ethnographiát illusztráció nélkül csinálni nem lehet...”¹
(Jankó János)

TJankó János századfordulón megfogalmazott gondolatainak relevanciája élő és naprakész. Némileg árnyalja azonban a képet, hogy a fenti szavakat éppen elkeseredésében vetette papírra.² A Néprajzi Múzeum második vezetője³ fiatalos lendülettel látott munkához kinevezése után. Munkásságának szűk évtizede alatt sokszorosára növelte a műtárgyállományt, ugyanakkor kiemelt figyelmet fordított a megszerzett javak adatainak megbízhatóságára, valamint sokrétűségére. Legalább ekkora elánnal próbálta elérni, hogy az adatokkal megfelelően ellátott gyűjteményt közreadja magyar és idegen nyelven egyaránt.

I Ennek első megvalósult formája az 1899-ben napvilágot látott *Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Gyűjteményei* című periodika, majd esztendővel később az *Ethnographia* mellékleteként megjelenő *Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője* című folyóirat.⁴ Jankó nemzetközi tapasztalatokon is alapuló elképzelései haladó szemléletet tükröztek. Egyértelmű célja volt a gyűjtemény mind több „felületen” történő bemutatása és láttatása, hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Tudjuk, hogy Jankó is igyekezett kihasználni a kor adta feltételeket, az is realizálható, hogy összehasonlíthatatlan és nagyságrendekkel szélesebb vertikumban folytatunk ma diskurzusokat a tudásközvetítés és -körforgás velünk élő lehetőségeiről. A gyűjteménygyarapítási stratégián túlmutató múzeumszakmai kérdésekben is határozott elképzelései voltak. Hangsúlyval kezelte a vidéki és kisebb múzeumok támogatását, amelynek gyakorlati realizálásában fontos mérföldkőnek számított, hogy 1901-ben kinevezték az *Országos Főfelügyelő-ségen* belül néprajzi felügyelőnek.⁵

- ¶ A magyar kormány az 1920. június 4-én aláírt békediktátum századik évfordulójára emlékezve a 2020. évet a Nemzeti Összetartozás Évének nyilvánította.⁶ Annak az eseménynek a centenáriumi megemlékezése került tehát fókuszba, amely jelentősen átértelmezte hazánkban a Jankó által is használt vidék fogalmát.
- ¶ Követve az intézmény csaknem másfél évszázadnyi szellemiségét, a Néprajzi Múzeum elkötelezte magát, hogy mintaprojektet fogalmaz meg a Nemzeti Összetartozás Éve alkalmából. Egy jövőbe mutató vállalkozást, ahol a végső cél elérése csak években, akár évtizedben mérhető. Olyan nemzeti értékmentő és feltáró tevékenység elindítását, amelynek célja a teljes magyar nyelvterület néprajzi tartalmú kulturális örökségének a számbavétele és bemutatása.
- ¶ Az elképzelés keretét egyfelől a *Néprajzi muzeológia területén keletkezett digitális tartalmak fejlesztése és koordinálása* elnevezésű országos kompetenciafeladat gyakorlati alkalmazása adta, másfelől az intézménynek a kulturális javak digitális feldolgozásában szerzett tapasztalata. Több évtizede zajlik az a tudatos munka, amelynek eredménye, hogy országosan az egyik legnagyobb és legteljesebb integrált múzeumszakmai adatbázissal rendelkezik az intézmény. A folyamatosan bővülő nyilvántartási rekordok online elérhetősége messze meghaladja a hazai átlagot. A Néprajzi Múzeumban rendelkezésre álló szakmai tudás mellé sikerült megteremteni azon technikai feltételeket és kialakítani azt a 21. századi követelményeknek is megfelelő eszközparkot, amely lehetőséget biztosít a kompetenciafeladat akár határon túli kiterjesztéséhez is.
- ¶ A székelyföldi mintaprojekt vázát meghatározó tényezők mellé egy érvényes értékkel bíró és az intézmény által többször megfogalmazott kritikai felismerés társul.
- ¶ Tisztában vannak-e az ágazat hazai szereplői a határon túli muzeális intézményekben őrzött kulturális javakkal, valamint azok gyűjteménnyé olvadó együttesével? Van-e rálátásunk azok összetételére, jellegére? A kérdés persze feltehető, és releváns tartalommal bír a határon túli intézmények egymáshoz mért kontextusában is. Ezen ismeretek hiányában meghatározható-e a vonatkozó tárgyegyüttesek nemzeti örökségben elfoglalt helye

Tarhasklaki szőttésminták.

Nyírt: Négy.
Kötte: Magyarai Péterné.

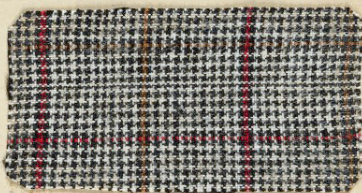
Nyírt: Hétte.
Kötte: Sándor Elekné.

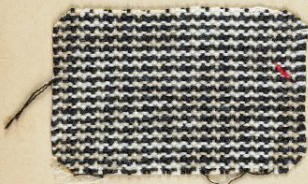
Nyírt: Négy.
Kötte: Magyarai Péterné.

Nyírt: Négy.
Kötte: Nagy Lajosné.

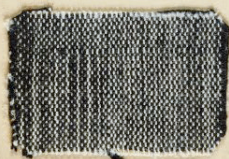
Nyírt: Hétte.
Kötte: Palló Antalné.

Nyírt: Négy.
Kötte: Simon Károlyné.

Nyírt: Négy.
Kötte: Simon Boriska.

Nyírt: Hétte.
Kötte: Magyarai Péterné.

Nyírt: Hétte.
Kötte: Kötőgyári Ágostonné.

Hímzett női váll (mellény)
Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

és szerepe? Megítélhetjük-e, hogy ezek a gyűjtemények milyen jelentéssel bírnak a nemzeti kultúrában? A problémakör megoldási lehetőségeire nyújthatnak reflexív választ a nevezett kompetenciafeladatban rejlő gyakorlati megvalósulások.

¶ Összmúzeumi szerepvállalásként az intézmény mind felszereltségében, mind humánerőforrásában készen állt arra, hogy a megfogalmazott kérdésre pragmatikus, szakmai feleletet kínáljon. Az évtizedek alatt felgyűlt tudás és gyakorlati tapasztalat átadása volt a cél az ágazati szereplők számára, ahogyan azt már Jankó is kötelező érvényűnek vélte a kisebb múzeumok irányába.

¶ A mottóban aposztrofált *illusztráció* értelmezése korszakonként eltérő. Elsősorban a technikai vívmányok és az ehhez konvergáló társadalmi elvárások metszete jelenti a helyes irányt. A tárgykultúra digitalizálása (képi megjelenítése)⁷ napjainkban koherens viszonyt alkot az online térben történő használatlaltal és ennek alkalmazási lehetőségeivel. A kettő jelenleg nem választható el, így kívánja a *museum user* és többek között ilyen módon válhatnak a tárgyasult örökségi elemek egy tudáskörforgás elemévé. A műtárgy- és dokumentumgyűjteményekre épülő tudásbázis közvetlen hasznosításának elengedhetetlen feltétele, a minőségi digitalizáció mellett, annak korszerű nyilvántartása, kereshető és rendszerben lévő kínálata.

¶ Jelenleg nem létezik – többszöri próbálkozás ellenére sem – olyan adatbázis, amely az egyes intézményeken átnyúló – ágazati – keresést tenne lehetővé. Külön-külön némelyik intézmény rendelkezik ugyan online térben működő, bárki számára elérhető és keresési opcióval rendelkező adatbázissal. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy az így elérhető tartalom csak egy szűk szeletét biztosítja az adott intézmény teljes gyűjteményi vertikumának. Hazai és határon túli intézményeknél egyaránt.

¶ Nyilvánvaló, hogy a korábbi közös adatbázisok létrehozására tett próbálkozások kudarcainak oka van. Ezek őszinte elemzése és megfogalmazása a mai napig nem történt meg igazán. A jelenség számos diskurzusnak biztosított tartalmat, a konkrét gyakorlati lépések azonban elmaradtak. Ezért tartotta a Néprajzi Múzeum kiemelten fontosnak, hogy mielőbb

Üvegkép Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

elinduljon egy olyan program, amely reflektálva a problémára a megoldás alapját képezheti. Evidenciaként tartjuk számon, hogy egy fizikailag is látható eredményekkel mutatkozó – célként is értelmezhető – felület megvalósulása többévi, komplex és összehangolt munkavégzésként jöhet csak létre.

- ¶ A székelyföldi múzeumok sem rendelkeznek jelenleg olyan integrált és komplex nyilvántartó rendszerekkel, amelyek alkalmasak a metaadatok és a digitalizált tartalmak tárolására, magyar nyelvű, online megjelenítésére. Ezáltal jelentősen leszűkül az általuk őrzött kulturális javak megismerhetősége és kutathatósága. Mindezzel párhuzamosan csak szeleteiben bontakozik ki a közgyűjtemény társadalmi szerepvállalása, illetve nagyságrendekkel nehezebb annak nemzeti örökségben történő pozicionálása.
- ¶ A célként megfogalmazott, teljes magyar nyelvterület néprajzi gyűjteményeire vonatkozó nyilvántartási és digitalizálási program célorientált és szakemberek bevonásával zajló megvalósítása elengedhetetlen feltétele a későbbi használhatóságnak. A létrejövő rendszerrel szembeni általános elvárás, hogy mind szélesebb tartományban elégítse ki a múzeumhasználó közösséget.
- ¶ A mintaprojekthez indulásként négy székelyföldi múzeum csatlakozott: Csíki Székely Múzeum (Csíkszereda), Haáz Rezső Múzeum (Székelyudvarhely), Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy), Tarisznyás Márton Múzeum (Gyergyószentmiklós).⁸ Ahhoz, hogy az együttműködésben szereplő intézmények is rendelkezzenek korszerű, digitalizált állományokat is tartalmazó, publikálási lehetőséggel bíró nyilvántartással, a Néprajzi Múzeum szakemberei komplex, öt pilléren nyugvó feladatrendszert dolgoztak ki.

FELMÉRÉS

- ¶ A vonatkozó gyűjtemények felmérése és az adatok rendszerezése nyomán kialakuló gyűjteménytérkép alapján lehetőség adódik elkészíteni az intézményekre szabott, rövid és középtávú specifikációt.

Üvegkép
Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

ADATBÁZIS-ÉPÍTÉS

- ¶ A magyar nyelvterületen őrzött néprajzi gyűjtemények közös adatbázisban történő elérhetősége a nemzeti kulturális örökség megőrzésének kiemelt jelentőségű eredménye lehet. A határokon és intézményeken átnyúló, online keresőfelület megvalósítása, valamint az adatok rendszerbe foglalása soklépcsős, a centenáriumi éven messze túlmutató feladat.
- ¶ Alapvető elvárás, hogy az együttműködő intézmények nyilvántartása rendszert alkosson a magyarországi gyűjtemények struktúrájával. A közös koncepció mentén haladó, szakemberek által végzett adatgazdagítás lehet az alapja egy olyan nemzeti tudásbázisnak, amely egyaránt alkalmas az összehasonlító elemzések elvégzésére, illetve megjelenésére közös online felületen. Így kap érvényes relevanciát és lehetőséget a kulturális javak elhelyezése nemzetközi térben is. Az így kinyíló és elérhetővé váló állományok nemzetközi kontextusa értelmezheti, hogy a vonatkozó kulturális javak összessége milyen jelentőségű a nemzeti kulturális örökség vertikumában. Az adatgazdag nyilvántartásokban rejlő adatfeldolgozási technológiák, az információkkal történő változatos gazdálkodás számos fejezetet nyithat meg a tudásmegosztás értelmezési és alkalmazási módszertanában, a felhasználói kapcsolatok építésében.

DIGITALIZÁLÁS

- ¶ A Néprajzi Múzeum a mintaprojekt pragmatikus keretrendszerében saját eszközparkját felhasználva mobil stúdiót épített a helyszínen, helyben oldva meg ezzel a digitalizálás kérdéseit. A felszerelés mellett szakmai oktatással, gyakorlati workshop foglalkozások segítségével készítettük fel a digitalizálás munkálataira az erdélyi kollégákat. Az elsődleges cél természetesen az intézményünk által rendelkezésre bocsátott fotóberendezések önálló használata. A felépített ideiglenes digitalizáló állomás először Sepsiszentgyörgyön, a Székely Nemzeti Múzeumban, majd Csíkszeredán teljesített szolgáltatást. Jelenleg Székelyudvarhelyen, a Haáz Rezső Múzeumban

és Gyergyószentmiklóson, a Tarisznyás Márton Múzeumban zajlik a munka ezen része.

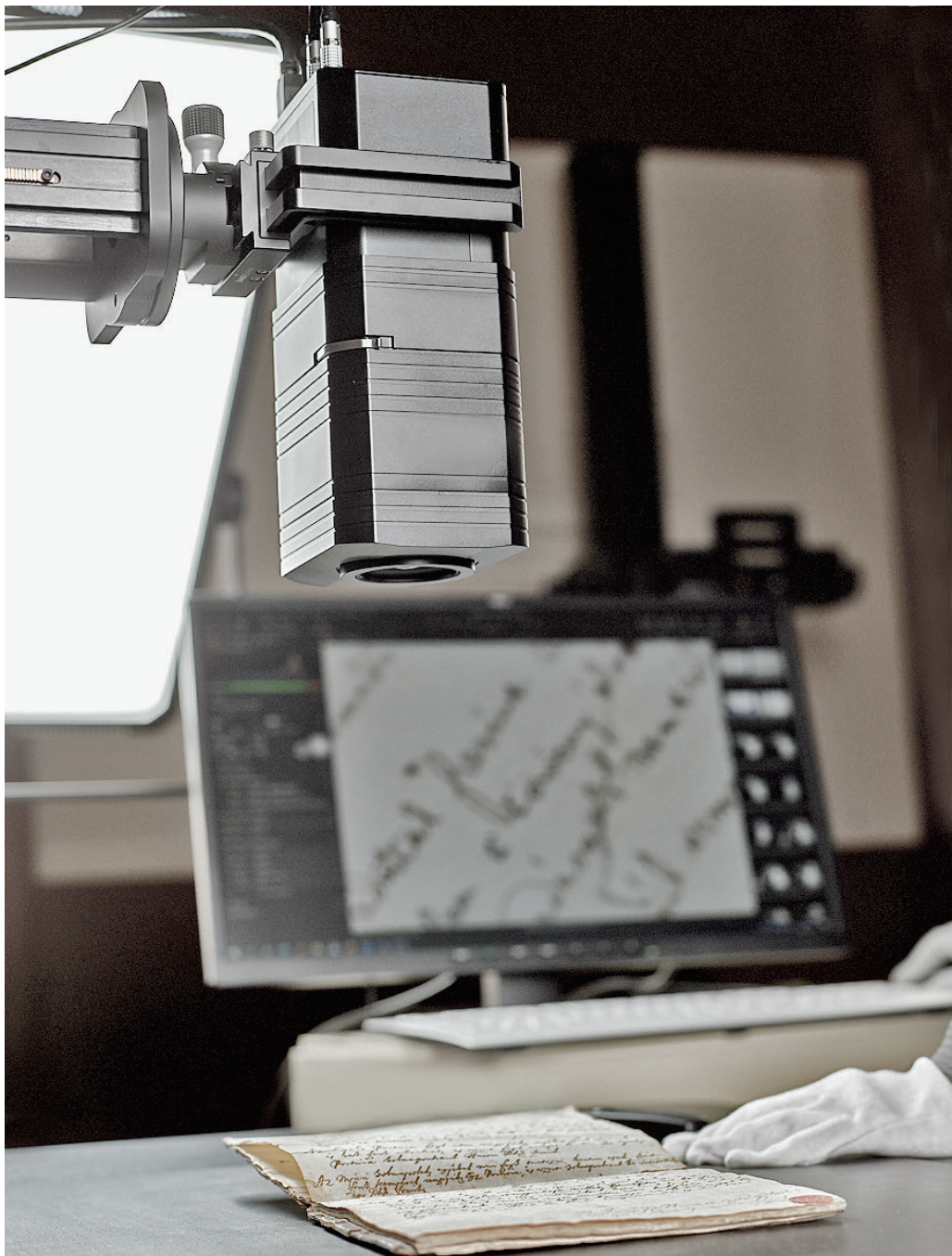
¶ Az intézmény kulturális javainak képi megjelenítésére már Jan-
kó idejében is jelentős igény mutatkozott, a kor lehetőségeihez
mérten. A digitális gyűjtemény- és szolgáltatásfejlesztés létjo-
gosultsága mára nemhogy megkérdőjelezhetetlen, de jelentős
prioritást élvező fejlesztési terület a közgyűjteményi ágazat-
ban. Különböző hasznosulási vetületekkel rendelkező kam-
pányok és programok indultak, például a múzeumok mind
szélesebb körű, oktatási fókuszú társadalmi szerepvállalását
elősegítő Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia. Minden-
nek alapját a 21. század követelményeinek megfelelő minő-
ségű műtárgyfotók és reprodukciók jelentik. Ezek hiányában
értelmetlen a digitális tudásmegosztás bármely területén ter-
vezni. Ahogyan része lett a közgyűjteményi hétköznapiaknak
ez a fogalom, úgy nyitott meg számos diskurzust önmagával
kapcsolatban. Mára egyedül elbírja egy többnapos, nemzetkö-
zi konferencia előadásait,⁹ törvényben rögzített önálló stratégi-
ával rendelkezik,¹⁰ és számos fejlesztési irány meghatározója.¹¹
Szemlélet- és paradigmaváltási ütközések gyakori témája, elég,
ha a digitális tartalmak vízzel védett publikálását említjük.

ARCHIVÁLÁS

¶ A Néprajzi Múzeum által biztosított felhőalapú és térítésmen-
tes tárhelyszolgáltatás garanciát jelent minden intézmény
számára a már digitalizált örökségi elemek szakszerű és egy-
séges rendszerbe foglalt megőrzésére. Tudható, hogy a folya-
matosan és növekvő minőségben létrejövő digitális tartalmak
egyre nagyobb feladatok elé állítják a közgyűjteményi hálóz-
tot, rászorítva őket az állandó technikai fejlesztésre. A problé-
ma akut, és a felelősség megkerülhetetlen. A biztonsági koc-
kázatok minimalizálása párhuzamosan emeli az informatikai
háttér költségvetését. A finanszírozási nehézségekkel küzdő
intézmények esetében nem élvez prioritást a „láthatatlan” di-
gitális munkaterület professzionális üzemeltetése. A prog-
ram során, illetve annak folytatásaként a jövőben létrejövő

Werkfotó az üvegkép-digitalizálásról
Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

Werkfotó a kézirat-digitalizálásról
Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

digitális tartalmak megfelelő – önálló, többkörös mentési stratégiával rendelkező tárolása messze túlmutat az intézményi felelősségen. A Néprajzi Múzeum a határokon túli intézmények bevonásával, valamint azok összekapcsolásával teszi igazán kiemelkedő jelentőségűvé az adattrezorként funkcionáló szervereit, illetve az ezek működtetéséhez szükséges személyi és materiális infrastruktúráit.

UTÓGONDOZÁS

- ¶ A program talán legfontosabb eleme, hiszen a fentebb felsorolt feladatok csupán egy hosszú folyamat kezdeti lépéseit, elindítását jelentik. Éppen ezért az intézményközi együttműködések nem korlátozódtak a centenáriumi emlékévre. Ahogyan Jankó fogalmazott az adott témáról az idézett felterjesztésében: „*rengeteg a tenni valónk*”¹² – a munka tovább folytatódik. Az együttműködésben rejlő partnerség fenntartásával nyomon követhetők az intézményi haladások, összegezhetők azon tapasztalatok, amelyek a különböző műhelybeszélgetések alapját képezhetik a jövőben.
- ¶ A Néprajzi Múzeum mint kultúrstratégiai intézmény, illetve a „*néprajzi muzeológia területén keletkezett digitális tartalmak fejlesztése és koordinálása*” országos kompetenciafeladat felelőse, feladatának és küldetésének érzi a jelenlegi határon túli ágazati intézmények támogatását. Elismerve és folytatva ezzel az intézmény első vezetőinek munkaprogramját. Az elköteleződés gyakorlati megvalósulási formája az a szakmai alapokon nyugvó partneri gondolkodás és feladatmegosztás, amely a bemutatott vállalás gerincét képezi. Kiemelve az együttműködésben résztvevők, illetve a gesztori minőségben jelen lévő múzeum felelősségét, ami jelenlétével befolyásolhatja a részt vevő intézményekben kialakuló múzeumi tudásbázis minőségét.
- ¶ A teljes magyar nyelvterület néprajzi gyűjteményeinek egységes rendszerbe történő nyilvántartását és digitalizálását célzó örökségvédelmi program évszázados adósság törlesztését teszi lehetővé. A kezdeményezés indulásának éve szimbolikus jelentéshordozásában és recens értékeivel mindenképpen

alkalmas a centenáriumi év üzenetének megjelenítésére, egyben releváns igazolást nyújt a Néprajzi Múzeum küldetésnyilatkozatában megfogalmazott szellemiséghez.

Jegyzetek

- [1] Idézet Jankó Jánosnak (1868–1902) a Nemzeti Múzeum igazgatójához fogalmazott felterjesztéséből, amelyben a szakmai publikálás nehézségeiről értekezik.
- [2] Rendkívül rosszul érintette Jankót, hogy több néprajzi tárgyú tanulmányát is elutasították a szaklapok.
- [3] Jankó a Nemzeti Múzeum 1872-ben létrehozott Néprajzi Osztályának vezetői megbízását vehette át, amelyet a később önálló intézményé váló Néprajzi Múzeum jogelődjének tekintünk.
- [4] A *Néprajzi Értesítő* 100. évfolyama 2019-ben jelent meg a Néprajzi Múzeum kiadásában (szerk. Szarvas Zsuzsa).
- [5] Fiatalon bekövetkezett halála miatt elképzeléseinek jelentős részét nem sikerült megvalósítania.
- [6] 18/2019. (VI.18.) OGY-határozat.
- [7] Az analóg kulturális javak bármilyen digitalizáló eszköz segítségével, az informatika által értelmezhető kódolása.
- [8] A cikk születésével egy időben kerül aláírásra a következő intézménnyel a programra szóló Együttműködési Megállapodás (Maros Megyei Múzeum – Marosvásárhely).
- [9] Pl. A 2002-ben Zágrábban indított, éves szinten megrendezésre kerülő The Best in Heritage konferencia számtalan előadása foglalkozik a témával. A rendezvényen belül néhány éve IMAGINES néven önálló szaknapként jelenik meg a kérdéskör (<https://www.thebestinheritage.com>).
- [10] A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. tv.
- [11] Az angol MuseumNext által szervezett nemzetközi konferenciák fő küldetése (<https://www.museumnext.com>).
- [12] A felterjesztés teljes szövege: „Méltóságod legjobban tudja, hogy tárgyi ethnographiát illusztráció nélkül csinálni nem lehet, s hogy az illusztrációkat bármennyire is reducáljuk, nekünk magyaroknak, kik illusztrált tárgyi ethnographiát még csaknem semmi sem adtunk ki – rengeteg a tenni valónk...” Balassa Iván: A Néprajzi Értesítő megindítása (1900) In.: *Néprajzi Értesítő*. Budapest 1997, 87–91.

Űrihímzéses párnahuzat
Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

múzeumőr

BERÉNYI MARIANN

TERVEZÉS, KÖLTÖZÉS, MŰKÖDÉS – HÁROM DOLOG,
AMI KÜLÖN-KÜLÖN IS ELÉG EGY MÚZEUMNAK!

INTERJÚ KEMECSEI LAJOSSAL,

A NÉPRAJZI MÚZEUM FŐIGAZGATÓJÁVAL

TA Néprajzi Múzeum főigazgatóját, Kemecsei Lajost nem csak az intézménye előtt álló kihívásokról kérdeztük. A múzeum megújulásának folyamata mellett szakmai pályafutása is kirajzolódik: kiderül, hogy a tatai múzeumból induló, a szentendrei Skanzenen át vezető úton etnográfusként és muzeológusként hogyan tett szert arra a tudásra és tapasztalatra, amelyből akkor is meríthet, amikor az új Néprajzi Múzeum épületének, kiállításainak, gyűjteményi központjának tervezését, Közép-Európa legnagyobb múzeumi költözését kell koordinálnia.

MC: „Egy igen elégedett és boldog múzeumi főigazgató áll önök előtt” – nyilatkozta egy interjúban, amikor 2020 szeptemberében a Néprajzi Múzeum új épületének legmagasabb pontja elkészült. Miben áll egy főigazgató boldogsága?

¶ Minden főigazgatónak másban, minden boldogság más és más miatt alakulhat ki. Ez a nyilatkozatom az intézményünket érintő nagy fejlesztésekkel függött össze. Olyan esélyeket kapott az intézmény, amelyek korábban nem adtak meg. Ezen nem néhány évet, évtizedet értek, hanem a múzeum eddigi történetét. Másfél évszázad alatt először nyílt lehetőség olyan épület tervezésére, építésére és használatára, amely a múzeum igényeire szabott. Ez más főigazgatókat is boldoggá tenne.

MC: Bizonyára egészen más jellegű ambíciókkal választottad középiskolásként a néprajz szakot. Milyen elképzeléseid voltak akkor erről a szakmáról, a jövődről?

¶ A néprajz szak választása egy néhány éve elhunyt néprajzkutatóhoz, Körmenyi Gézához kapcsolódik, aki az általános iskolai osztályfőnököm férje volt. Súlyos rokkantsága ellenére ledoktorált néprajzból, számos komoly publikációja megjelent. Én a történelem iránt tanúsított érdeklődésem miatt kerültem vele kapcsolatba még felső tagozatban, majd több évtizeden át voltunk informális tanár-tanítvány viszonyban. Pályaválasztás előtt, amikor az akkori kétszakosságban a történelem mellé szakpárt kerestem, ő javasolta a néprajzot. Nem sokat tudtam erről, ő terelte a figyelmemet ebbe az irányba, ahogyan a múzeumok felé is!

Az volt az álláspontja, hogy az a szerencsés, ha egy néprajzkutató pályafutása során minél többet lehet terepen és múzeumi gyűjtemények közelében.

MC: *Hol volt a te első tereped, és melyik volt az első múzeumi munkahelyed?*

¶ Az egyetemi éveink során a képzés része volt a kötelező terepgyakorlat, a gyűjtés. Az ELTE néprajz szakán elég korán, már harmadévben döntést kellett hoznunk szakdolgozat tekintetében. Onnantól szisztematikus, az egész Észak-Dunántúlra kiterjedő terepmunkát végeztem az emberi erővel végzett teherhordás és a közlekedés klasszikus témájában. 1993-ban végeztem, akkor ez a téma még terepen is gyűjthető volt, fel lehetett fedezni a hagyományos járműkészítésre vonatkozó tudás foszlányait. Régen egy-egy faluban két-három járműkészítésben gyakorlott kovács és kerékgyártó működött. Amikor én kutattam terepen ezt, már csak két-három falunként volt egy ember, aki erről gyakorlati ismereteket át tudott adni. Nagyon gyorsan elhaltak ők is, gazdátlanná váltak a műhelyek, és ez is a múzeumok irányába terelt. Pályakezdőként a tatai Kuny Domokos Múzeumban kezdtem dolgozni.

MC: *Milyen módszerekkel gyűjtöttetek terepen, ha már nem éltek azok a mesterek, akik a műhelyhez és a szerszámokhoz kapcsolódó tudást őrizték?*

¶ Ilyenkor csak a szakirodalom és a korábbi gyűjtések, múzeumi gyűjtemények adhattak támpontot. A tatai múzeum számára gyűjtöttem egy olyan tarjáni kádármesternél, aki megvakult élete utolsó évtizedére. Emlékezetből mondta el a szerszámok helyét, mindenhez tévedhetetlenül nyúlt a munkapadon. Később elkerültem a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumba, és a műhellyel kapcsolatos, nagyon részletes kutatómunkát a tatai múzeumban már Móser Tamás folytatta, aki időközben a Néprajzi Múzeumban lett a kollégám. Ez is egy szép példa, hogyan lehet megszólaltatni évtizedekkel később a régi műhelyek anyagát. Ő rendszeresen kérdezett az egykori terepmunkámról, és az alapján is végezte el két évtizeddel később a kutatómunkáját.

MC: *A tatai Kuny Domokos Múzeumot hány tárgygyűjtéssel tudta gazdagítani? Mennyi ideig dolgoztál ott?*

¶ Tíz éven keresztül dolgoztam Tatán, számos vidéki múzeum számára ismerős helyzetben: megoldhatatlan volt a raktározás. Nem lehetett igazából gyűjteni a tárolás nehézségei miatt. Az alatt az évtized alatt a tatai múzeum

tizenhárom különböző helyen tárolt gyűjteményeit többször is megmozgatva négy vagy öt helyre sűrítettük össze az akkori kollégáimmal. Próbáltuk a nem túl kedvező körülményeket szakmai szempontból is kihasználni. Amikor a kerámiagyűjteményt kényszerűségből költöztettem, összekapcsoltam egy átfogó revízióval, amiből lett egy elég nagy időszaki kiállítás, majd egy állandó tárlat, végül egy gyűjteményi katalógus és több tanulmány. Gazdagítottam a fazekasgyűjteményt, gyűjtöttem kovácsszerszámokat, az 1998-ban megvédett kandidátusi disszertációm kapcsán intenzíven foglalkoztam közlekedési témával, sőt kádár-, szíjgyártó és késműhely-felszereléssel kapcsolatban is gyűjtöttem.

MC: A Kuny Domokos Múzeumból, amely akkoriban megyei múzeumként működött, egy országos intézménybe, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumba mentél dolgozni. Miért döntöttél a váltás mellett?

¶ Nagyon tanulságos volt számomra az a folyamat, ahogyan eljöttem Tatáról. Említettem, hogy megszereztem a tudományos fokozatot, sok helyen kutattam, szerepeltem, Bolyai-ösztöndíjat nyertem, megkaptam a Jankó János-díjat, voltak már eredményeim. Fél éven belül kaptam állásajánlatot a Néprajzi, a Mezőgazdasági, a Közlekedési Múzeumból, de az MTA Néprajzi Kutatóintézet is felmerült. Ebben a sorban bukkant fel a Skanzen ajánlata. Elgondolkodtam, ha ennyien érzik úgy, hogy nem vagyok a helyemen Tatán, akkor tovább kell lépnem. Végül ez utóbbi ajánlatot fogadtam el. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum akkor állt fejlődő pályára. 2003 és 2013 között dolgoztam ott, ez volt az intézmény történetében az az évtized, amikor három tájegység nyílt meg, új irodakomplexum készült, előtte egy raktáraknak és restaurátor-műhelyeknek otthont adó épület. Mindez kivételes volt a 20. század végi, 21. század eleji Magyarországon.

¶ Cseri Miklós főigazgató rendkívül jó érzékkel felismerte, hogy ha tényleg meg akar szerezni munkatársnak, nem a fizetéséről kell beszélnie, hanem elvitt az épülő irodaházba. Elmondta, hogy nagyon szeretne az országban először látványraktárat, és rám bízna a koncepció kidolgozását. Ekkor már épült a Dél-Dunántúl tájegység, de már jelezte, a Felföldi mezőváros tájegység tervezéséről is szó van, és ott is szükség lenne arra, hogy muzeológiai osztályvezetőként vállaljak szerepet. Ez elég vonzó ajánlat volt.

MC: Mindez nemcsak a munkahelyed, hanem a kutatási témád, területed megújulását is jelentette. Az Észak-Dunántúlról hová helyeződött a hangsúly?

¶ Először a Dél-Dunántúl tájegységen dolgoztam, amely egyetlen muzeológus, Zentai Tünde kutatómunkája nyomán jött létre, a múzeum történetében utolsó alkalommal. Az azóta megnyíló tájegységek mindig projektalapú, munkacsoportok együttműködésére épülő folyamat eredményeként készültek. Én 2003 és 2006 között a Felföldi mezőváros tájegység tájegységfelelőseként, majd 2008 és 2010 között az Észak-magyarországi falu tájegység projektfelelőseként dolgoztam. Az építkezések a gyűjtemények gyarapodásával is jártak. Nagyságrendekkel javultak a műtárgyvásárlási lehetőségek a tataihoz képest. Túlzás nélkül állíthatom, hogy ebben az évtizedben néprajzoként a legtöbb műtárgyat beszerző néprajzos muzeológus lehettem.

MC: *A tájegységek, az irodaház építése során szerzett tapasztalataidat milyen mértékben tudod kamatoztatni most, amikor egy új országos intézmény high tech épületének tervezése és kivitelezése zajlik?*

¶ A Felföldi mezőváros tájegység építése számos építészeti problémára engedett rálátást, sokat dolgoztam együtt kivitelezőkkel, mérnökökkel, a Skanzen erre felkészült munkatársaival is. Utána nem sokkal már a Skanzen Örökség Program előkészítésén dolgoztam, ami 2007 és 2010 között több mint kétmilliárdos uniós forrásra épülő fejlesztése volt az intézménynek. Ebben szintén volt egy tájegység, amiben Batári Zsuzsa volt a tájegységfelelős muzeológus, de a projektfelelős én voltam. Ennek a programnak volt része a mezőhegyesi vasútállomás mintájára emelt új fogadóépület megnyitása. Amikor ezzel foglalkoztunk, elsősorban szakirodalomból próbáltam tájékozódni a múzeum és az építéset viszonyáról. Írtam először egy háttéranyagot, aztán tanulmány született belőle, amiben elég sok nemzetközi ismeretet is sikerült összefoglalni. Ez azért volt szerencsés a saját szempontomból, mert négy évvel később már egyértelművé vált, hogy a Néprajzi Múzeum a Liget Budapest Projekt részeként új épületet kaphat. Akkor jött el a pillanat, amikor azt éreztem, a szabadtéri néprajzi múzeumi területen nagyon sok mindent csináltam már, gyűjtöttem, állandó és időszaki kiállításokat rendeztem, terepmunkát folytattam Erdélytől Pennsylvaniáig bezárólag a legkülönbözőbb helyszíneken, publikáltam, előadtam. Eltelt egy újabb évtized. Amikor kiírták a Néprajzi Múzeum főigazgatói pályázatát, amiből körvonalazódtak az intézmény előtt álló lehetőségek, nem tudtam ellenállni.

¶ 2013. február elseje óta vezetem az intézményt. Néhány héten belül már intenzíven az elhelyezési tervpályázattal járó feladatokon dolgoztunk, meg kellett fogalmaznunk, mit kíván a Néprajzi Múzeum, mekkora alapterülettel, milyen

Kemecsi Lajos a Szabadtéri Néprajzi Múzeum hejcei lakóházának berendezését modellezi 2005- ben.
Fotó: Deme Péter

funkciókkal, a gyűjtemények vezetőivel, az állományvédelemmel, az üzemeltetéssel, a látogatófogadással, az ismeretátadással, a kiállításrendezéssel, tehát minden szakterület valamennyi szakismerettel rendelkező munkatársával konzultálva, együttműködve. Mindezt kétszer, hiszen az első elhelyezési pályázat, valamint az első nagy nemzetközi tervpályázat győztese, egy francia tervező iroda, egészen más helyszínre, a Városliget szélére egy „L” alakú épületet álmodott. Amikor a projektből kikerült a fotó- és az építészeti múzeum, és azok helyére, az 56-os emlékmű két oldalára, a liget kapuját is jelképező helyre került a Néprajzi Múzeum, új pályázatot írtak ki. Ezt úgy is megélhettük volna, hogy elvesztegetett idő volt az előtte lefolytatott tervpályázat, de inkább azt éreztük, még jobb pályázatot tudunk előkészíteni. Az előző tapasztalataiból például az is kiderült, mi nem volt eléggé kidolgozva.

MC: *Mit éreztetek kidolgozatlanok?*

¶ Például a gyerekmúzeumot. Még ma sincs igazán jelen ez a műfaj Magyarországon. Van mesemúzeum, léteznek gyerekeknek szóló kiállítások, de mint egészen speciális küldetéssel rendelkező ifjúsági múzeum, egyedülálló a magyar múzeumi gyakorlatban. A kerámiagyűjteménynek is más szerepet szántunk. Szerettük volna, ha látványraktárként, de egyben értelmező, állandó kiállítási elemként, valamint építészeti gesztusként is értékelhető megnyilatkozási lehetőségként kap helyet az új épületben. Más elemeket pedig még alaposabban, részletesebben ki tudtunk dolgozni. Közben a magyar és nemzetközi pályázóknak helyszíni bejárásokat szerveztünk a Kossuth téri épületben, többek között a kerámiagyűjteményben, mennyiségi és minőségi szempontból is érzékeltetve, miért ennyire hangsúlyos elem mindez a kiírásban. Így kerülhetett be Ferencz Marcel NAPUR Architect cégének megnyert pályázatába a Kerámiatér, amely közösségi térként, szabadon megismerhető elemeként az állandó kiállításnak és az épületnek is emblematikus része lesz.

MC: *Említetted, hogy a tervezési folyamatokba alapvetően bevontátok az intézmény minden részlegét. Hogyan vértéztétek fel erre a típusú feladatra a kollégákat úgy, hogy az új múzeum építésével párhuzamosan a régi intézmény elhagyására is fel kellett őket készíteni?*

¶ Ugyanaz a felkészülési folyamat volt. Az interneten és a szakirodalomból tájékoztunk, hol és hogyan készültek el jelentős múzeumi épületprojektek vagy -rekonstrukciók. Ezzel párhuzamosan azt is kutattuk, hol zajlottak nagy

múzeumköltözések, hol épültek nagy raktárbázisok, hol készültek új állandó kiállítások. Nemcsak a néprajzi tárlatokra fókuszáltunk, hanem társadalmi múzeumi küldetésünk folytán izgalmasak lehettek számunkra a science vagy az élettudományokkal összefüggő kiállítási projektek is. A szakirodalom és a jó gyakorlatok feltérképezésén túl nemzetközi tapasztalatszerzésre is lehetőségünk nyílt. Ez nem azt jelentette, hogy a főigazgató elutazott a világ minden helyére, hanem a lehető legtöbb helyre a lehető legtöbb munkatársunkat juttattuk el. Így például az állományvédelmi szakemberek a British Museum tervezés alatt lévő raktárbázisát, az építés alatt lévő raktárt, majd a már beköltözött raktár tapasztalatait is megismerhették. Nekem igazából koordinálnom kellett a munkát, és megtalálni, valamint felvenni a megfelelő szakemberekkel és külföldi intézményekkel a kapcsolatot.

¶ A személyes tapasztalatszerzés mellett igyekeztünk a kurrens nemzetközi szakirodalmat is összegyűjteni, megvásárolni, amelyre az új állandó kiállítás előkészítését támogató OTKA-pályázat is lehetőséget teremtett. Példaértékűnek tartom, hogy egy múzeumi állandó kiállítás előkészítése tudományos pályázat-ként kapott támogatást.

MC: *Mit éreztek most a legnagyobb kihívásnak, miután idén nyáron a gyűjtemények átköltözhettek a Szabolcs utcai Néprajzi Gyűjteményi Központba?*

¶ Még azért nem teljesen, csak a Kossuth téri épületet hagytuk el. Ez egy hatalmas mérföldkő, még akkor is, ha a törökbálinti, évtizedek óta meglévő raktárbázison most is zajlik a költözés. Ez is egy rendkívül bonyolult feladat, mert itt a nagyméretű műtárgyakat őriztük, és azok biztonságos mozgatását kell megoldanunk. A mai adatok alapján minden túlzás nélkül állítom, hogy a legnagyobb múzeumi műtárgykollekció költöztetése zajlott le Magyarországon. Ehhez föl-mértük a gyűjteményeket, a helyigényüket, és megterveztek a mozgatásukhoz szükséges rendszereket, mert itt bizony nagyon gyakran a logisztikai feladat része volt az is, hogy a restaurátorok speciális hordozóeszközöket gyártsanak az érzékenyebb tárgyakhoz.

MC: *Eddig hány tárgyat költöztettetek át, és hánynak kell még útnak indulnia?*

¶ Eddig 224 ezer tárgy kapott új helyet, és még tízezer tárgy várja Törökbálinton, hogy elköltözzön. De van olyan része a gyűjteményeinknek, ami még egyszer fog költözni. A Kossuth térről kiköltözött ugyan a teljes könyvtár és a teljes archívum több millió oldallal, üvegnegatívval, viaszhengerral, nitrátos

negatívval, filmgyűjteménnyel, valamint a kerámiagyűjtemény több mint harmincezer darabos kollekciónak, de ezek majd csak az új főépületben kerülnek végleges helyükre. Tehát ez azt jelenti, hogy a jövő év elején még egyszer költöznek a jelenlegi ideiglenes raktárakból.

MC: Hogyan hatott a költözés az olyan, kevésbé látható, ám annál nagyobb precizitást igénylő munkafolyamatokra, mint a digitalizáció?

¶ A Néprajzi Múzeum már az elmúlt két évtizedben is élen járt a digitalizációban. Fejős Zoltán főigazgató elődöm felismerte a jelentőségét, és minden akkor rendelkezésre álló eszközzel próbálta fejleszteni a területet. Amikor el tudtuk indítani az először néhány tíz-, majd néhány százmillió forinttal finanszírozott költözés-előkészítési programot, lényegesen javultak a digitalizáció feltételei. Mivel minden tárgyat megmozgattunk, revízióztunk, ebbe a folyamatba a digitalizációt is bekapcsoltuk, miközben arra is törekedtünk, hogy a leendő kiállításokban szereplő tárgyakról akár publikálásra alkalmas fényképek is készüljenek. De ezzel nem zárult le a digitális munka, mert a tizenöt-húsz évvel ezelőtt, az akkori eszközökkel készített digitális tartalmak ma már nem versenyképesek. Úgyhogy ezzel még elég sok munkája lesz a Néprajzi Múzeumnak, főleg miután a rendelkezésünkre álló forrásokra támaszkodva az ország egyik legjobb eszközparkját szereztük be. A honlapunkon keresztül már most nagyon komoly gyűjteményi adatbázis érhető el, de az sem titok, hogy ennél lényegesen nagyobb a belső használatban lévő digitalizált állomány, amit szakmai igényesség miatt nem teszünk azonnal elérhetővé.

MC: Egy időben folyt tehát az épület, az állandó és időszakos kiállítások, a költözés tervezése, a költözés megvalósítása, a műtárgyak előkészítése, digitalizálása, szállítása...

¶ Miközben a tervezés és a költözés mellett működtünk is! Három olyan dolgot csinált párhuzamosan a Néprajzi Múzeum, ami külön-külön is elég egy közgyűjteménynek. A hozzánk hasonló nagyságrendű intézményeknél ez a folyamat – általában zárvatartás mellett – minimum öt, de inkább hét évig tart, és a költözés után egy-másfél évvel nyitnak új állandó kiállítást. Mi ezt a három megterhelő feladatot különböző okok miatt kénytelenek voltunk párhuzamosan megoldani. Egészen 2017 decemberéig például nyitva tartottunk, sőt még időszakos kiállításokat is hoztunk létre. Az utolsó időszakos tárlat „az útra kelünk, elmegyünk” üzenettel a múzeum lábbeli gyűjteményéből a *Bocskor, csizma, paduka*

című cipőkiállítás volt. Amikor megnyílt, az időszaki kiállításaink egy másik szinten lévő tereiben már munkaállomások sorakoztak a költözés miatt. Azért kellett bezárni a múzeumot, mert a raktárak csordultig voltak, és ahhoz, hogy a költözésre felkészítsük a tárgyakat, és az imént röviden vázolt revíziós, digitalizációs, állományvédelmi és csomagolási feladatokat megvalósíthassuk, terekre volt szükség. Ez pedig a Kossuth téri épületben csak a korábban a látogatók által is használt közösségi terekben, az aulában, illetve a folyosókon és a kiállítóterekben volt biztosítható. Tehát be kellett zárunk ahhoz, hogy kiköltözhessünk.

MC: Ilyenkor gyakran megfélemezünk azokról az emberekről, akik ezt a munkát elvégzik. Jól emlékszem, hogy amikor a költözés folyamata elindult, a Néprajzi Múzeumban száz ember sem dolgozott?

¶ Amikor ez elindult, akkor nyolcvanhatan voltunk.

MC: Ma már magasabb a létszám, de az eddig elhangzottak azt is jelentik, hogy ők évek óta folyamatosan, rendkívüli terhelés alatt dolgoznak. Hogyan lehet őket motiválni?

¶ Nagyon sok óvatosság, rengeteg kérdés és kétely merült fel a munkatársakban a program elindításától egészen napjainkig. Csak most, amikor a költözés utolsó szakaszánál tartunk, hiszi el néhány munkatárs, hogy tényleg kiköltözünk a Kossuth térről. És hogy az újba bemegyünk, még mindig kérdéses némelyek számára. Nyilván lehet nagyszerű beszédekkel, inspiráló összmunkatársi értekezletekkel, lendületes főigazgatói szózatokkal egy-két napig, egy-két hétig, jó esetben egy-két hónapig motiválni a munkatársakat. Évekig nem. Ha ezek az imént elsorolt eszközök párosulnak azzal, hogy részeredményei vannak a programnak, azaz van győztes épület, elkezdődik a kivitelezés, sokat segíthet. Mert sajnos a Néprajzi Múzeum százötven éves történetében nem volt szokatlan az, hogy volt győztes épület terve, csak nem épült meg. Így sokat jelentett, amikor már nemcsak győztes tervpályázat volt, hanem már egy munkagödör is. De a kételyek akkor sem múltak el: mi van, ha itt igazából mélygarázs épül? Vagy pláza?

¶ Szóval igen, motiválni kellett a munkatársakat, még úgy is, hogy ezzel párhuzamosan szinte egy generációváltás is lezajlott az intézményben. Amikor beléptem a Néprajzi Múzeumba, és tájékoztam az intézmény helyzetéről, bekértem az intézményi dolgozók korfáját is. Elég aggasztó volt a munkatársak kor szerinti megoszlása, ami következetes fejlesztési program megvalósítására ösztönzött. Úgyhogy ha ma valaki találkozik a Néprajzi Múzeum munkatársaival,

azt látja, nagyon sok a fiatal. Szerencsések voltunk például a muzeológusok és a gyűjteményeket kezelő szakemberek esetében azzal, hogy egy-egy néprajzi múzeumi gyűjteményért felelős kolléga a nyugdíjba vonulása előtt egy-két vagy három évig együtt dolgozott az utódjával. Amióta kultúrstratégiai intézményi státusba kerül a múzeum, már könnyebb, de amikor elindult ez a folyamat, nagy bűvészmutatvány volt megteremteni ennek a pénzügyi feltételeit. Pedig ha valami, ez megtérülő befektetés: nem felejtődhet el az a tudás, amelylyel a gyűjteményekben évtizedeket eltöltő kiváló szakemberek rendelkeznek. Jelen pillanatban is számos nyugdíjas kolléga segíti különböző munkakörben a költözéssel járó feladatok megvalósítását. A fiatal munkatársainknak pedig hatalmas lehetőség, ahogy a költözés, a kiállítások előkészítése során megismerhetik a gyűjteményt.

MC: Milyen megoldásokat talált az intézmény, hogy ezekben a projekteken, főleg a leendő kiállításokban a különböző szaktudások, szempontok egyszerűen megjelenhessenek?

¶ A Néprajzi Múzeumnak 1991-ben nyílt meg az utolsó állandó kiállítása, tehát számos olyan munkatárs dolgozik itt, akinél idősebb volt az állandó kiállítás, és nem volt tapasztalata arról, miként kell állandó kiállítást készíteni. Ezért is mertünk belevágni egy egészen új típusú kiállítás-tervezési programba a magyarországi múzeumok körében szokatlan módszerrel. Azaz nem egy kurátori koncepció mentén, hanem közösségi tervezéssel fogalmaztuk meg a gyűjteményi kiállítás koncepcióját. Létrejött a belső szóhasználatban „kiscsopinak” nevezett tizenkét-tizenhárom fős közösség a múzeumon belül, akik az irányító feladatait végzik a nagy projektnek. Van persze projektvezető, Szarvas Zsuzsa korábbi főigazgató-helyettes, az állandó kiállítás felelős vezetője, de ez természetesen nem az ő egyszemélyi állandó kiállítása, nem is a közvetlen két-három munkatársáé. Az ő átgondolt és elkötelezett munkája nyilvánvaló módon elengedhetetlen ennek a sajátos közösségi tervezéssel zajló programnak a sikeréhez. A projekt a Néprajzi Múzeum közösségéé, mert a „kiscsopi” is úgy tud hatékonyan működni, hogy az egyes tematikai egységeket képviselő szereplők mellett ott van további kettő, három, négy, öt vagy még több, gyűjteményben dolgozó szakember. Túlzás nélkül megfogalmazhatjuk, hogy a teljes szakembergárdát érinti a gyűjteményi állandó és az ifjúsági kiállítás vagy a Kerámiatér komplex programja. Ez persze a generációváltás és következetes létszámbővítés nélkül elképzelhetetlen lett volna.

MC: *A generációváltás mellett egy másik nagyon fontos változás is tetten érhető a Néprajzi Múzeumban, ez pedig a léptékváltás. Egy közepes méretű múzeum nagy alapterületű intézmény lesz. Milyen változásokat, szervezeti fejlesztéseket idéz mindez elő?*

- ¶ A Néprajzi Múzeum – leszámítva történetének kezdeti évtizedeit, amikor még irányokat keresett – az utóbbi száz évben nem a közepes kategóriába tartozott. A gyűjtemény jellege, minősége és később a mennyisége is a nagy múzeumok közé pozicionálja. A magyar, a Kárpát-medencei és nemzetközi gyűjtemény komplexitása adja azt a fantasztikus erejét és értékét a gyűjteménynek, ami messze kiemeli a közepes kategóriából. Minden túlzás nélkül azt lehet mondani, hogy Bécs és Szentpétervár között, ami egy elég széles sáv Európában, a Néprajzi Múzeum egyedülálló méretű és jelentőségű intézmény.
- ¶ Az már más kérdés, hogy sem a Könyves Kálmán körüli volt iskolaépület, ahol az intézmény a leghosszabb időt töltötte, sem a Kossuth téri egykori igazságügyi palota, ahol több mint negyven éven át székel, nem volt alkalmas egy korszerű, 20. századi, nemhogy egy 21. századi múzeumi funkció megvalósítására. Nemcsak a múzeumpedagógia lehetőségei, de a kiállítási terek elrendezése, a raktározás körülményei sem voltak megfelelők.
- ¶ Azon túl, hogy megismertük a nemzetközi tapasztalatokat, azt is fel kellett tárunk, mi volt rossz, mit nem tudtunk a múltban jól megcsinálni. Mik voltak a saját tapasztalataink? Meg kellett ismernünk magunkat, meg kellett ismerünk a gyűjteményünket, a képességeinket és adottságainkat, hogy megfogalmazzuk, mi korlátozott minket eddig, miért nem tudott a gyűjteményéhez, az itt dolgozók szakmai kvalitásaihoz mérhető ismertségre szert tenni a múzeum. Nem tudok visszaemlékezni olyan időre, amikor a múzeum szakemberei ne a hazai néprajztudomány és muzeológia meghatározó szereplői lettek volna. Fejős Zoltán, Hofer Tamás, Hoffmann Tamás főigazgatók mellett olyan jelentős etnográfusok dolgoztak itt, mint Fél Edit vagy Kresz Mária. Ez utóbbi kutató nemcsak azért fontos, mert a kerámia tipologizálása terén elért eredményei a régészet számára is megkerülhetetlenek, hanem mert a kutatómunkája, gyűjteményfejlesztései, muzeológiai tevékenysége nélkül az új épület Kerámiatere sem jöhetne létre.
- ¶ Az új épület ugyanakkor több munkatársat is igényel. De nemcsak azért, mert nagyobb lesz a múzeum, hanem mert új feladatokat is vállalunk. Bátrabban nyúlunk például az ismeretátadás területéhez, a kommunikációhoz és a tudományos tevékenység kibontakozásának számos korábban kevésbé hangsúlyozott elemét kívánjuk fejleszteni. Így a konferenciák (hazai és nemzetközi egyaránt),

a képzések, a komplex múzeumi rendezvények és nem utolsósorban az átgondolt marketing segítségével kibontakozó „termékeink” előállítására és értékesítése új szerepköröket igényel. Szerkesztőség fölállításával az online és a papíralapú publikációs stratégiánk is új lendületet vesz, amihez nagyszerű alapot nyújtanak az utóbbi évtizedben készült, elismerten sikeres kiadványaink, gyűjteményi katalógus sorozatunk. A Néprajzi Múzeum a néprajzi-antropológiai filmezés komoly bázisaként kíván működni, amelyhez az új épületben minden infrastrukturális feltétel is adott lesz már.

MC: *Hogyan fog mindez jelentkezni az új időszaki és állandó kiállítások struktúrájában?*

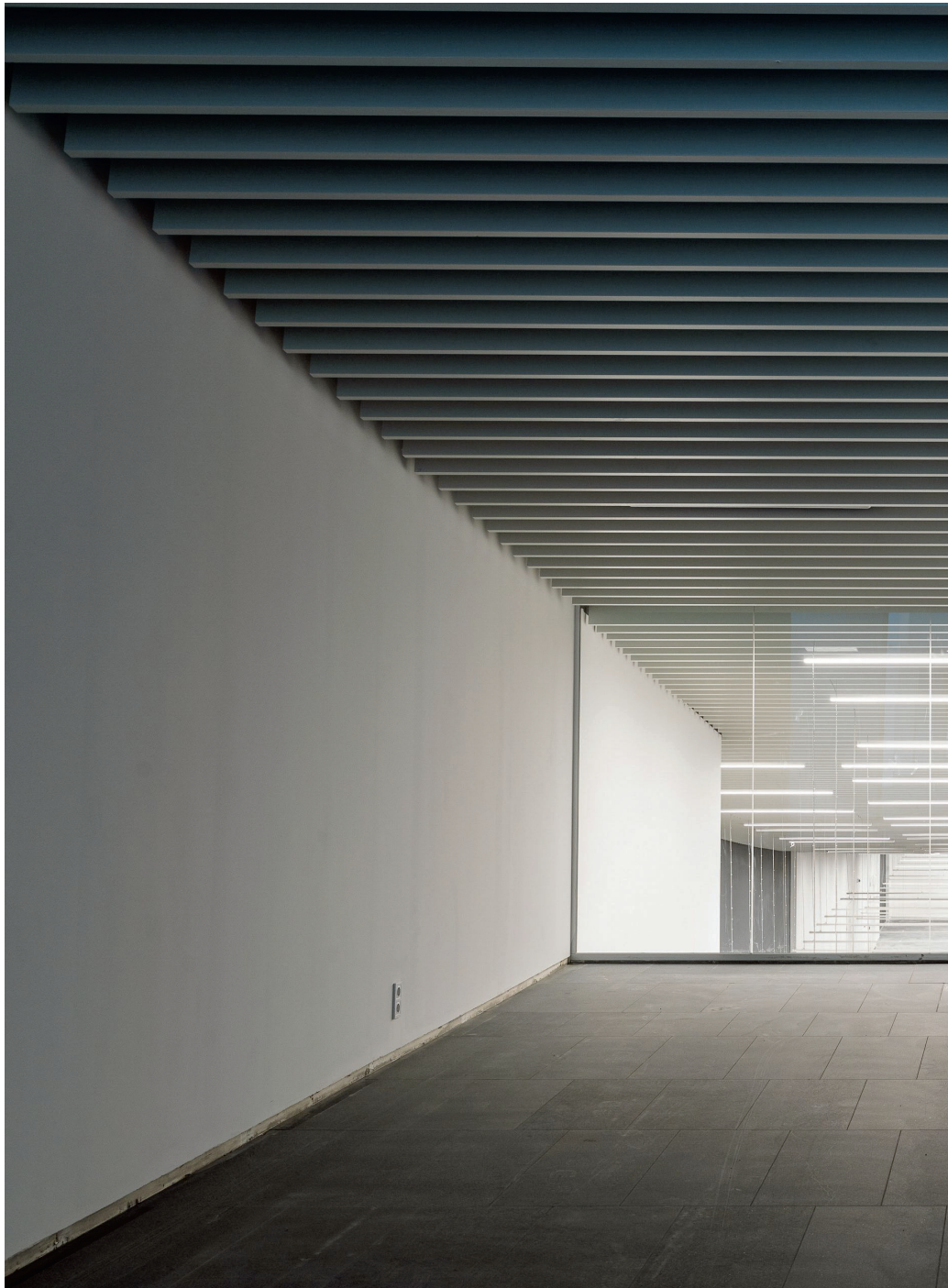
- ¶ Bizonyos szempontból szerencsés, hogy 1991 óta nem nyílt új állandó kiállítás a Néprajzi Múzeumban: korábbi beidegződések nélkül, új módszertannal dolgozhatunk. Csaknem háromszor akkora alapterületen, és ha a Kerámiatér tárgyait is odaveszem, akkor négyszer-ötször annyi tárggyal kalkulálunk az állandó kiállításokban, mint korábban. Hasonló kihívás az időszaki tárlatok rendszere, hiszen az időszaki kiállítóterek mérete is több mint két és félszeresére nő. Ezek nagyon korszerű, osztható, egybenyitható terek – számtalan lehetőséget teremtve akár a külföldi, befogadott, akár a saját kiállítások szempontjából.
- ¶ Az intézmény előtt álló egyik legnagyobb kihívás, hogy saját tudásunkból, a gyűjteményünkre épülő szakmai ismeretünkből meg tudjuk tartalommal tölteni ezeket a tereket. Amikor idejöttem, a Néprajzi Múzeumba, azon túl, hogy a korfát megnéztem, és tájékoztam a költségvetés siralmas helyzetéről, a munkatársaktól több témával kapcsolatban is kértem be javaslatokat, ötleteket. A gyűjteményi katalógusokkal, kiadványokkal, tudományos kutatásokkal kapcsolatos elképzeléseken túl a legnagyobb érdeklődést az váltotta ki, amikor megkérdeztem, kinek milyen időszaki kiállítás ötlete van. Hogy egységes szempontok szerint áttekinthetők és összemérhetők legyenek a javaslatok, kidolgoztam egy iránymutató űrlapot. Volt, aki több tervet is beadott, és ha jól emlékszem, körülbelül negyven javaslat érkezett be. Hasonlóan bizakodásra adott okot, amikor az állandó kiállításra kérdeztem rá. A terveket nemcsak írásban adták be a kollégák, hanem szóban is bemutatták, majd mindet megvitattuk. Nagyon sok ötletről derült ki, hogy működőképesebb, és beépült az új állandó kiállításba, vagy önálló időszaki kiállítás lesz belőle. Ez a folyamat 2015 végén kezdődött, tehát hagyunk arra időt, hogy kiforranak, és meggyőzzenek arról, van elég muníciónk, tudásunk arra, hogy korszerű tartalommal töltsük meg az új tereket.

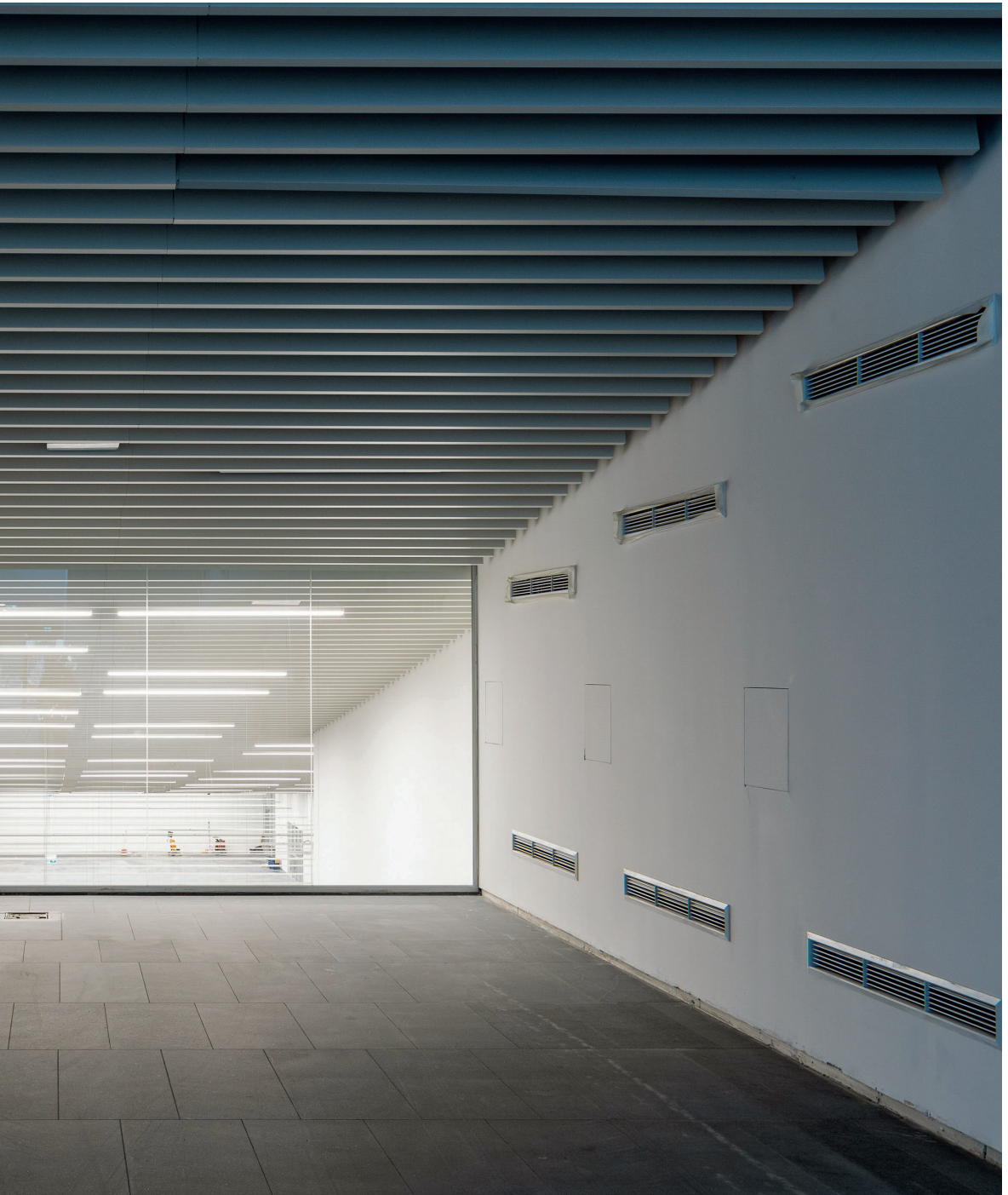
MC: *A leendő időszaki kiállítások rendszeréről, a tervezett időszaki kiállításokról milyen elképzeléseitek vannak?*

- ¶ Az intézményvezetőknek főleg a költség- és energiahatékonyság szempontjait kell szem előtt tartaniuk a minőség mellett. A finanszírozás kérdései mellett a humán erőforrással is kalkulálni kell. Még mindig költözünk, hiszen csak jövő tavasztól kerül minden a végleges helyére az épületben, ekkorra épül meg az állandó kiállítási egység első része. 2023 végére várható, hogy az archívumi kutatások, a könyvtár, a néprajzi filmfesztivál szervezése, az ismeretátadási, múzeum-pedagógiai workshopok programjai, a szabadtéri tevékenység, a nemzetközi konferenciaprogram is elindulhat.
- ¶ A Néprajzi Múzeum százötven éves fennállása alkalmából 2022 márciusától 2023 márciusáig tartó évadot hirdetünk. Március 5-én kelt az az okirat, amelyben Xántus Jánost a Magyar Nemzeti Múzeum Etnográfiai Osztályának órává nevezték ki, azaz hivatalba lépett a Néprajzi Múzeum első vezetője. Fejős Zoltánék ebből az alkalomból hirdették meg a „múzeum napját”. Azt gondolom, amikor akkora jelentőségű dolog történik egy intézmény életében, hogy végre új épületet kap új állandó kiállítással, számtalan új funkcióval kiteljesedve, azt érdemes nem egyetlen napon ünnepelni. Marketingszempontból is hiba lenne, ha egy akkora jelentőségű kulturális beruházás különböző attrakcióit nem tolnánk szét időben és térben. Először az állandó kiállítás és az egyéb épület adta lehetőségek jelentenek újdonságot, majd jönnek a befogadott tárlatok és a saját kiállítások is. S az évfordulós évad lezárását követően bontakozik ki a középtávú időszaki stratégiánk. Jelenleg a 2028-ig terjedő időszakra vonatkozó terveket és elképzeléseket dolgozzuk ki.

MC: *Az állandó kiállításokról már lehet tudni, hogy a korábbi hagyományokhoz képest formabontó lesz. A magyar, a Kárpát-medencei és a nemzetközi gyűjtemények anyaga különböző „magtémák” mentén egymás mellett, egymással kommunikálva lesznek láthatók. Milyen érvek szóltak emellett?*

- ¶ A nemzetközi szcénában nem ismeretlen a diskurzus arról, kell-e egy múzeumnak egyáltalán állandó kiállítás. A mi esetünkben ez nem volt kérdéses. Korábban a Néprajzi Múzeumban rövid ideig volt külön állandó nemzetközi gyűjtemény bemutató, és mellette a már emlegetett, '91-ben nyílt, a magyar népi kultúrát bemutató állandó tárlat. Ezek egymástól térben elkülönülve valósultak meg. Már beszéltem arról, mekkora lehetőség rejlik gyűjteményünk komplexitásában. A különböző témákat úgy tudjuk ábrázolni, hogy a magyar,

a Kárpát-medencei és a nemzetközi anyagot egyszerre vonjuk be elemzéseinkbe, ami nemcsak hatékonyabb, látványosabb és eredményesebb lehet, hanem a fiatalok számára is jobban értelmezhető. Azt kellett végiggondolnunk, hogy biztonsági játékra törekszünk-e, vagy élünk a gyűjtemény kínálta rendkívüli lehetőséggel. Ha semmi mást nem csináltunk volna, csak kirakjuk azokat a highlightokat, amelyek a magyar népművészet korszakaiból a Néprajzi Múzeum gyűjteményében megtalálhatók – gondoljunk a textilekre, a faragásokra, a bútorokra vagy a kerámiára –, önmagában gyönyörű kiállítás lenne. Ha csak annyit tettünk volna, mint néhány, egyébként nem túl régen megvalósult nagy külföldi múzeumi tárlat vállalása, hogy földrajzi egységekként (Afrika, Ázsia, Amerika stb.) kirakjuk a legszebb tárgyakat, akkor is sokan elégedettek lettek volna. De mi nem ezt választottuk. Sokkal inkább annak az útkeresésnek szerettünk volna részesei lenni, ami a múzeumok változó helyzetére jellemző. Régi tárgyakat őrzünk, világszínvonalú modern eszközökkel dolgozunk, és nagyon korszerű témákat kell feltárunk, mert erre van igény. Ezáltal válunk valóban hasznossá. A problémaérzékenység és a hitelesség két meghatározó elemként kell hogy jellemezze működésünket. Persze az is a rekreáció része, hogyha szép tárgyak között sétálunk, és az ethno chill élményét engedjük eluralkodni a látogatóinkon, de mennyivel többet jelent, ha a gyönyörködés mellett olyan kulturális ösvények rajzolódnak ki akár a fizikai térben, akár a látogató mentális térképén, amelyek valódi 21. századi élethelyzetekben segítenek neki. Lehet, hogy nem adunk pontos válaszokat, de legalább izgalmas kérdések megfogalmazására ösztönözhetjük a közönségünket. Lehet, hogy provokatívnak fog tűnni néhány témaválasztásunk, lehet, hogy elgondolkodtató lesz néhány megoldás az állandó kiállításban, de ez nem baj. A több ezer négyzetméteres kiállításon több ezer fantasztikus műtárgy lesz látható, ebben meg kell hogy találja mindenki azt, ami őt szólítja meg, ami neki számít üzenetként.

MC: Hogyan kapcsolódik ehhez az intézmény kultúrstratégiai szerepe, amit szintén nem olyan régen nyert el?

¶ A kultúrstratégiai intézményi lét kultúrpolitikai döntés eredménye. Törvénymódosítás rendelkezett 2019-ben arról, hogy létrejött a Nemzeti Kulturális Tanács, és több kiválasztott állami intézmény a magyar kultúra legkülönbözőbb részein iránymutató és egyben felelősségteljes feladatot tölt majd be. Azt gondolom, eleve egy nagyon komoly és elismerést jelentő döntés volt az, hogy a Néprajzi Múzeum ezek között az intézmények között szerepel. Úgy tűnik, az intézmény az új épületében és az új adottságaival a kultúrstratégiai létből adódóan

az emberi erőforrások mellett az anyagi erőforrásoknak is a birtokában lesz. Így leszünk valóban versenyképesek.

MC: Mindemellett egyéni szakmai pályafutásod is mérföldkő előtt áll: nemrégiben nyújtottad be Néprajz és muzeológia. Az elmélet és gyakorlat alakulása a 20–21. században címmel az akadémiai doktori értekezésedet. Hogy tudtad összehangolni a múzeumi feladatokat a tudományos munkával?

¶ Valószínűleg nem tudtam volna végigvinni a nagyberuházást, koordinálni az összes projekttel járó munkát és kezelni az ezekkel járó stresszhelyzetet, ha nem csinálok mást is mellette. Fontos, hogy az ember sportoljon, egészségesen étkezzon, fejlessze a humorérzékét, mert anélkül a magyar kulturális intézményvezető elveszett ember. Nekem viszont arra is szükségem volt, hogy tudományos és kutatói tevékenységet is végezzek. Körülbelül hat-hét éve volt rajtam egy nyomás a néprajztudomány szakmai irányítói, szereplői részéről, hogy – az egyéni ambícióimon túl – a Néprajzi Múzeum számára is üdvös lenne, ha a vezetője akadémiai doktori tudományos fokozattal rendelkezne. Hát ez már csak ilyen a tudományban, hogy ezek a fokozatok sajátos módon beszámítanak és számtalan módon összefüggnek, akár az intézményvezetői tevékenységgel is. Mivel lehetetlen volt eltűnni a feladataimból hosszabb időre, lopott negyed-órák, esték alatt készült el a disszertációm.

MC: Az új kihívások hogyan befolyásolják a tudományos érdeklődésedet?

¶ Például a témaválasztásban. Eredeti terveim szerint közlekedéskultúrával foglalkozott volna a kutatásom, ám néhány évvel ezelőtt ráébredtem, hogy a jelenlegi munkám mellett ezt nem tudom befejezni. Úgyhogy változtattam az akadémiai doktori disszertáció célján és témáján. Ebben egyébként a Debreceni Egyetem munkatársainak, Barta Elek rektorhelyettesnek és Keményfi Róbert dékánnak igen nagy szerepük volt, mert ők biztattak, hogy adjuk ki egy kötetben a szabadtéri muzeológiai tanulmányaimat. Utána beszélgettünk arról, érdemes lenne az új, „termes múzeumban” szerzett tapasztalataimat is feldolgozni egy disszertációban. 2020. augusztus elsején kezdtem el az új témához kapcsolódó értekezés véglegesnek szánt szövegszerű megvalósítását a korábbi években készült jegyzetek és elemzések felhasználásával, és az elkészült disszertációt idén, 2021. március elején nyújtottam be. Innentől aztán lassul a dolog, mert a Magyar Tudományos Akadémia fokozatszerzési rendszere nem a fürgeségről híres, de egyébként érdekes módon pont a mai beszélgetésünk délelőttjén

kaptam meg a tájékoztatást, hogy lezajlott az MTA Néprajztudományi Bizottság ülése, ami a fokozatszerzés egyik állomásaként a habitus vizsgálatot tárgyalta. Az értesítés szerint százszázalékos eredménnyel került az Akadémia illetékes osztálya elé a pályázatom. Ez azt jelenti, innen már lehet, hogy nem kell egy egész év, amíg eljutok a védésig.

MC: Ha meglesz a nagydoktori védésed, átadják az új épületet, az új kiállításokat, lezajlik a jövő évre tervezett nemzetközi konferencia, a százötvenedik évforduló eseményei, mi lesz az új célod? Nem feltétlenül mint múzeumvezető, hanem mint Kemecsi Lajos?

¶ Szeretnék megtanulni rendesen oroszul. Amit sose tettem, de most feltámadt bennem a vágy, hogy ezt a hiányosságomat kijavítsam. Azt hiszem, álszerénység lenne azt mondani, hogy nem vagyok kíváncsi arra, miként működik majd mindaz az új helyszíneken, amit kitaláltunk a kollégáimmal. És még van egy harmadik vágyam is. Amikor Tatán dolgoztam, rendszeresen tanítottam középiskolában történelmet, és nagyon szerettem. Azóta többször voltam előadó különböző egyetemeken. Nyilván egészen más, mint középiskolában, de nagyon jót tesz az embernek, ha egyetemistákkal dolgozik, mert frissen tartja a gondolkodását, és a problémaérzékenységre is pozitív hatással van. Ha fölszabadulok a mostani feladatcunami alól, szeretnék újra tanítani, és talán lesz is mit!

KEMECSEI LAJOS 1993-ban végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán történelem szakos középiskolai tanárként és etnográfusként. 1998-tól a néprajztudomány kandidátusa. 1993-tól a tatai Kuny Domokos Múzeum néprajzos muzeológusaként, valamint a tatai Eötvös József Gimnázium történelemtanáraként dolgozott. 2003-tól a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban muzeológiai osztályvezetőként irányította az intézmény Néprajzi Látványtárának megvalósítását és a Felföldi mezőváros tájegység kialakítását, elnyerve a Pulszky Károly-díjat. 2007-től az intézmény tudományos igazgatójaként a Skanzen muzeológiai tevékenységének felelőse; többek között a múzeum Észak-magyarországi falu tájegységének megvalósítását irányította. 2013-tól a Néprajzi Múzeum főigazgatója. Legfontosabb publikációi a magyar paraszti járműkultúrához, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum tájegységeihez, valamint elméleti és gyakorlati muzeológiai témákhoz kapcsolódnak.

Szilágyi Lenke felvétele

KARÁCSONY ÁGNES

„AZ ÉPÍTÉSZEZET KÖLTÉSZEZET - KÜLDETÉSSEL”

INTERJÚ FERENCZ MARCELLEL

TA Liget Budapest Projekt részeként – az Ötvenhatosok terén, a hajdani parkoló helyén – megvalósuló új Néprajzi Múzeum tervét előbb Európa, majd a világ legjobb középületének választották 2018-ban. Az International Property Awards történetében először esett meg, hogy kategóriájában egy magyar épület lett a világ legjobbja. Szerző tervezője Ferencz Marcel, a NAPUR Architect építésziroda vezetője. Az Ybl-díjas építész és csapata 2016-ban nyerte el a Néprajzi Múzeum épületére kiírt nemzetközi tervpályázatot. Interjünkban a kezdetek is szóba kerültek.

MC: *Inspirálta a tervpályázat nemzetközi mezőnye?*

¶ Egyáltalán nem. Viszont meg sem ijedtem tőle, pedig akár meg is rettenthetett volna a verseny a világ legjobb tervezőivel. Úgy voltam vele: ha folyamatosan olyasmit érez az ember – nagy szavak jönnek, közhelyesnek tűnhetnek, ám akkor sem tudom másként megfogalmazni –, hogy valamire született, valami jelentős létrehozására, megteremtésére, akkor kezdettől azon az úton halad, és valahogy természetessé válik az ilyen kihívás. Egyszerűen nem volt kérdés számomra, hogy ez az én feladatom, nekem kell rá a legjobb választ megtalálnom, még ha sokáig keresem is azt. Nekem sosem a struktúrák diktálnak, sokkal inkább az érzetek.

MC: *Tudta már az elején, mit akar csinálni, vagy éppen mit nem?*

¶ Nem tudtam. Csak azt, hogy felkészülten ért ez a feladat.

MC: *Mit ért ezen?*

¶ Sok mindent. Nyilvánvalóan kell egyfajta rálátás az adott város, az adott lokáció működésére. Hogy milyen eszközrendszerrel nyúl az építész a feladathoz, ahhoz pontosan éreznie kell, milyen válaszokat vált ki belőle a terület, a helyzetek, a környezet, az emberek, különféle kapcsolódások, bármi. Én a felkészültséget évtizedekben mérem, olyan tanításokban, amelyeket a mestereimtől kaptam,

*A nagy tervezőktől nem áll messze az országépítő szándék,
hogy az épületük jelentsen is valamit, része legyen
egy ország felemelésének.*

és össze is raktam magamnak egy saját gondolati rendszert. Számos tapasztalatot kell gyűjteni, jókat, rosszakat, amelyek alapján végül megtanulja az építész, milyen minimális és megfontolt mozdulatokat kell tennie ahhoz, hogy ebben az összetett városszövetben a leginkább adekvát választ adhasson egy feladatra. Követtem a hatalmas tetteket is, ez a követés bennem összekapcsolódott az ősök, az elődök iránti végtelen tisztelettel, városépítő tevékenységük csodálatával. Gondolok itt például Hauszmann Alajos műveire, köztük a Múzeumem fegyelmezett, eklektikus épületére, ahol tanulhattam. Mestereim azt mondták, ezeknek a tereknek nevelő hatásuk van az emberre, és figyeljem meg, nem attól leszek különb, mert jó tanárim vannak az egyetemen, az egy dolog, de hogy milyen térben vonulhatok végig öt éven át! És valóban, vonulás lesz a járkálásból, mert a belmagasság, a szélességek, az arányok, a tagozatok, vagyis minden, ami percepcionálisan, emocionálisan körbeveszi az embert, az hat rá. Nagy tisztelője lettem így Hauszmann-nak. Később végigolvastam mindent a századforduló más nagy építészeiről is, Steindl Imre eredeti országházi rajzait vagy Schickedanz Múcsarnokának, Szépművészeti Múzeumának a terveit szabad kézzel, vonalzóval, a régi hagyományos eszközökkel ugyanúgy fölszerkesztettem, majd kifestettem, hogy rajzolás közben ráérezek arra vagy átéljem azt, miként tudták a nagy léptékű ideáikat, műveiket egyszerűen és gyönyörűen csinálni. Ugyanilyen nagy hatással volt rám a korabeli szobrászművészet is, akár Zala György, Strobl Alajos munkái, és foglalkoztatott az is, hogy a kortárs építészet vajon miért hagyta el a díszítést. Másfelől megtanultam kicsit beszélgetni az épületekkel. Beszélgetni úgy, mint amikor az erdész a fákkal társalog az erdőben. Szerintem ez normális, minden művész kommunikál az anyaggal. Ebben a kommunikációban én nem pusztán nézek egy épületet, hanem érzem is azt. Kicsit összegezve ezt a felkészülést: ez egy húszéves szüntelen kereső-kutató-észlelő szakmai és emberi folyamat, ami érzékennyé, fogékonná tett ennek a feladatnak a megoldására. Minden szakmai csúcsteljesítményhez idő kell. Budapest építészetével, a Városliget történetével nem az új Néprajzi Múzeum tervpályázata előtt ismerkedtem meg.

MC: *Mi volt az egész koncepcióalkotás, architektúra alap gondolata? Tudatosan el akarta kerülni a múzeum mint „fehér kocka” tipológiát?*

¶ Amikor az építészet építészettörténeti nyomokon indul el, az egy labirintus, abban nem lehet célt érni, csak bolyongani. Nem voltak épületpéldáim és ellenpéldáim. Maradtam a helytörténetnél, a néprajzi műtárgyaknál, és az alkotásban bőven hagytam szabad helyet az érzésből fakadó és nem kikényszerített lelki áramlatoknak a racionális vonalak, szabványok, szabályszerűségek mellett. Persze az sem árt, ha az ember egy kiránduláson eljut holdbéli tájakra, s rábukkan egy olyan kráterre, amelynek a „tölcsérébe” be tud sétálni, és lent úgy érzi, a mélységből is lehet magasság, megtudja, hogy a kráter átmérője hány méter – nagyjából ennyi lett a Néprajzi Múzeum épületé is –, és áll egyedül a vulkáni kráterben, ahol megérinti a világ végtelensége. Aztán ez a kép rögzül, majd az alkotás valamely szakaszában befolyásolja a tervezést. Ahogy szoktam mondani: az építészet költészet – küldetéssel.

MC: Ugyanakkor azt is mondta már: az építészet nagy indikátora a társadalmi mozgásoknak.

¶ Így van, ebből a szempontból is van küldetése, és soha nem a küldetés nagysága számít, hanem hogy miként töltik be azt. Nálam a Néprajzi Múzeum küldetése megegyezik azzal, amit mindig is vallottam az építészetéről, a „térköltészetéről”, és mindezt most egységbe helyezi ez a városligeti épület. Nem külön a Néprajzi Múzeumért született egy küldetés, eleve volt már nekem. Elárulok még valamit. Olyan nincs, hogy egy ember kitalál egy házat. Tulajdonképpen csak történetek léteznek, és azok előhívják bennünk a műveket. Ha olvasunk egy regényt, megjelennek előttünk a szereplők, az adott környezet, az épületek, ahol a történet játszódik. Pedig a regényben nincsenek képek. Amikor a néprajzi kincsekkel kezdtem dolgozni, egyszerűen jöttek a képek bennem, szinte diktálták a tárgyak a saját történetüket, törzsekről, kis közösségekről, ahol és ahogyan keletkeztek, éltek tovább, majd értékékként megmentették őket az utókornak gyűjtők, múzeumok. És akkor ez csak az egyik szál, a tervezési programhoz tartozó gondolati kötelék, amely összekapcsolódott bennem a Hősök tere spirituális atmoszférájával, a Városliget 19. századi kialakításával, amikor a szórakoztató pihenőpark még a város szélére esett. Ezzel mind tisztában voltam. De jött a legnagyobb kérdés, zakatolt szüntelen a fejemben: mit tudok én ezekkel kezdeni az üres papíron? Hogyan tovább? Mindemellé odasorakozott talán egy még fontosabb dolog. Mondhatom elhivatottságnak, ambíciónak is, ám egyik fogalom sem fejezi ki igazán a lelki erejét annak, amire gondolok. A nagy tervezőktől nem áll messze az országépítő szándék, hogy az épületük jelentsen is valamit, része legyen egy ország felemelésének. Fiatalkoromtól azt mondtam: én arra teszem fel

a szakmai életemet, hogy eljussak egy olyan épület létrehozásáig, amely már azt a pluszt is tudja, hogy egy nagyobb közösség erejét is kifejezze. Ha nincs meg a cél, értelmetlen időt tölteni bármivel is.

MC: Törekedett arra, hogy ikonikus építményt hozzon létre?

¶ Nem lennék őszinte, ha azt mondanám, hogy nem. Sokat gondolkodtam azon, hogy a hősiesség mellett mi az a másik nemes gesztus, amit én tehetek hozzá a Hősök teréhez, amely számomra az emlékezettörténet szellemi, szakrális origója. Én a mindennapi ember, a városlakó origójának képzeltem el a Néprajzi Múzeum épületét. Befolyásolt az 56-os emlékmű is. Azt rögtön tudtam, hogy emlékmű, emlékhely fölé én nem fogok tetőt tenni. Valamiféle békességet akartam elhozni oda, de azért a dinamizmussal együtt, mert én sosem nyugszom. Kell nekem az a tűz!

MC: Rögtön megjelent ez a forma?

¶ Nem. Folyamatosan rajzoltam, és egyre többet. Rengeteget. El sem tudja képzelni, mennyi rajz születik fejben, papíron. És akkor az ember szem előtt tart tanításokat, hogy például a test az elménél okosabb, figyeld a légzésedet, a szívverésedet. Nekem ez beválik, ha jól figyelek erre, akkor elég pontosan érzem, hogy nem sikerül egy rajz, még nincs meg az idea, és szelektálok. Már-már ott tartottam, hogy föladom, visszavonulok, ezt a feladatot nem lehet megoldani. Kicsit elengedtem az egészet. Majd egyszer csak jött az a bizonyos pillanat, megszületett, előttem volt a papíron a korong forma, az óriási ív két szárnyal, a kettéhajtott zöld felület, láttam közöttük a hatalmas közösségi teret, ahol megfér az 56-os emlékmű is, láttam alatta a „mesterséges völgyet” a műtárgyakkal. Aztán építész édesapám, Ferencz István ránézett a skiccre, leült, levette a kalapját, és azt mondta: „Ez az, igen. Megvan. Megtaláltad.” Pedig ő nagyon kritikus. És akkor belekezdtem, milyen legyen belül, hogy a múzeum két íves szárnya szétváljon a közösségi és múzeumszakmai funkciók mentén, hogyan lehet föl-ékesíteni, díszíteni az épületet, milyen legyen a „land art” struktúra, hogyan

Ha már az elején kizárólag a tárgyakhoz igazítottam volna a tervet, valószínűleg dobozszerű teret csináltam volna tökéletesen hermetikus sík mennyezettel, tökéletes technológiai rendszerekkel, és akkor csak a műtárgy van.

ültetjük be növényekkel a tetőt, hogy az szabadon bejárható, parkosított közösségi tér legyen, miként vájjuk ki a föld alatti tereket, és így tovább. Az épület mintegy hatvan százaléka a térszín alá került, itt kaptak helyet a kiállítóterek is csaknem hétezer négyzetméternyi alapterületen, ami több mint háromszorosa a korábbi múzeumi kiállítási lehetőségnek.

MC: *Használta az épületére már a „kultúrkehely” kifejezést is. Mitől az?*

¶ Arra akartam ezzel utalni: maga a néprajz is egy őriületes mélységű, rétegzett világot tár elénk, és ezt a rétegzettségét nekem „csak” folytatni kellett az épületben.

MC: *A MúzeumCafében sokszor foglalkoztunk már azzal, hogyan változtatja meg a múzeumtervező építész szerepét is a múzeumtipológiák átalakulása – legyen szó akár az épület identitásának meghatározásáról, beemeléséről a lokális összefüggésrendszerbe. Mario Botta, a San Franciscó-i Modern Művészetek Múzeumának tervezője pár éve a Budapesten megrendezett nemzetközi építészkongresszuson tartott előadásában feltette a kérdést: „Miért építünk egyáltalán múzeumokat?” Ő azt a választ adta: „Kivonunk az életből egy teret, hogy közvetlenül találkozhassunk az értékkel.”*

¶ Fordítva látom: bevonunk az életbe egy teret, hogy még közelebb jussunk a műtárgyakhoz. Ugyanakkor a Néprajzi Múzeum épülete nem lesz „kísérője” a gyűjteménynek, sem fordítva, a kollekció a komplexumnak. Nincs alá- és fölrendelt viszony. Ha már az elején kizárólag a tárgyakhoz igazítottam volna a tervet, valószínűleg dobozszerű teret csináltam volna tökéletesen hermetikus sík mennyezettel, tökéletes technológiai rendszerekkel, és akkor csak a műtárgy van. Csakhogy a műtárgy nincs önmagában. Nem szeretek olyan múzeumokba járni, ahol unalmas terekben vannak izgalmas tárgyak. Úgy egyszerre érdektelenné válnak. Az viszont a tervezéskor végig ott volt bennem, nagyon is mozgató, hogy tudok-e olyan teret csinálni, amely ugyanabból a természetes szándékból fakad, amiért a néprajzi tárgyakat is elkészítették a természetes közegükben. Mert azt gondolom, hogy egy maszk, egy hímzett párna, egy faragott szék és sorolhatnám – a közösségek közös kulturális kódjai. Ezt is ki akartam fejteni ezzel az épülettel, amelyben a műtárgyak eredeti önvalója fog érvényesülni. Az én építészeti tematikám a teljes összekapcsolódás. A Néprajzi Múzeum épülete és műtárgyai szellemi értelemben reflektálnak egymásra, a párbeszédet közvetíti a perspektíva. Úgy is mondhatnám: a tér szolgálja a múkincseket, de a múkincs is szolgálja a teret.

MC: *Ez a „semleges” megközelítés? Amikor az építész nem kerekedik felül az épületben lévő műtárgyakon?*

¶ Nagyon meghökkentő lesz, amit mondok, de az építészet magasiskolája mégis csak az, hogy egy felelős építész nem a funkciónak tervezi a házat. Elmagyarázom, mire is gondolok. Ami a zenében az A hang, az egységes hangolás legfőbb referenciahangja, az építészetben az maga a tér. Itt a tér egy óriási, egy kilométeres átmérőjű korong, amely fölfelé áll. És mindegy, hogy holnapután esetleg más tartalmat kap a tér, mert mindig valamiről fog szólni, és ami ide bekerül, az ebbe az erőkörbe kerül. Egy nemzetközi konferencián elmondtam, hogy én nem a formai megjelenésre hajtottam, hanem arra, amitől egy épület plusztöltetet tud adni az embernek. Végig ezt a pluszt kerestem, a „több dimenzióját”, ami nálam a béke, békesség építészete, s ez most végre megjelent ebben az épületben. És egy kicsit úgy mondtam, hogy a kétszárnyú angyal nem tűri a vitákat, és a szárnyai alatt sok mindenki elfér. De van, aki kitárt karnak látja az épület íves homlokzatát, ami ugyancsak egy befogadó, egy vendégváró gesztus. A saját építészeti felfogásomban az építésznek olyan épületeket kell emelnie, amelyek az ünnep érzetét váltják ki az odaérkezőből. Azt látom, a 21. század elfelejti, hogy az élmény nem mindig a külső világban születik meg társas kapcsolatok révén, a belső elmélyülésből is születhet élmény. Én ezzel az épülettel mindkettőt kínálok, bent és kint egyaránt. Ha valaki felül a homlokzati ívek füvesített, panorámás tetejére – mondhatom úgy is, hogy felkapaszkodik az angyal szárnyaira –, belátja a Ligetet, és talán megérez valamit abból a szabadságigényből, amely engem inspirált erre az épületre, és ő is megtalálja a szabadság felé vezető utat önmagában.

MC: *Beszélt arról is különböző fórumokon, hogy az épület üvegfalait muszáj volt a hővédelem miatt leárnyékolni fényrácsokkal, de kezdeni akart valamit ezekkel, és így találta ki az épület díszítését.*

¶ Identitást akartam adni az épületnek, hiszen egyik nagy múzeum sem anonim épület. Sokat gondolkoztunk a kollégáimmal azon, hogyan lehet ezt az árnyékolást úgy megcsinálni, hogy dísz is legyen, de jusson be rajta fény a dolgozóknak, meg ki is lássanak. A fényösszegyűjtő rácsnak, a Lightgitternek az a trükkje: ahogy rásüt a nap, a vízszintes alumínium lapocskákon megugrik a fény. Fölpattan a mennyezetre, s kétszer fényesebb lesz a belső tér. Ez a napfény reflexiója. Ahogyan az opeion megtölti fénnel a római Panteont, és a tér visszarágyogtatja a fényt a padlóról, ugyannerre képes a Néprajzi Múzeum is. De hogy is lett

*Minden héten többször is kijárok az építkezésre,
és folyamatosan vívom a kis harcaimat magammal
és magamban, hogy mit kellene másképp csinálni, tényleg
el kell-e engednem bizonyos dolgokat.*

ebből díszítés? Mindenképpen szerettem volna, ha néprajzi motívumok megjelennek a homlokzaton, de sokáig kerestem a megoldást, hogyan lehetne a világ számos népművészeti mintáját felvinni a homlokzatra úgy, hogy egyik se kerekedjen a másik fölé, hogy egységes sordíszítést adjanak ki, kapcsolódjanak össze akár a matyó, az eszkimó, a norvég, az afrikai és egyéb minták. A Néprajzi Múzeumnak nagyon sok anyaga van a Föld minden tájáról. A múzeum által kiválasztott nyolcvan műtárgy fotódokumentációját megkaptam – volt köztük kucsma, fonott kosár, terítő, minden –, elemeztem a mintákat, amelyeket aztán a kettős varrottas hímzés formanyelvére átültettem, vagyis digitális láncsorokra kódoltam ezeket, majd pixelizáltam az összeset, végül az alumíniumhálóba helyeztem a „pixelekből” kirakott motívumokat. Látni kell. Olyan, mintha az egész világ körbefonná az épületet ezekkel a jelzésekkel, kulturális mintagépekkel.

MC: Mennyit változott az épület a megvalósulás szakaszában az eredeti tervekhez képest?

¶ Minden héten többször is kijárok az építkezésre, és folyamatosan vívom a kis harcaimat magammal és magamban, hogy mit kellene másképp csinálni, tényleg el kell-e engednem bizonyos dolgokat. Ez egy olyan zenei mű, amelynek ha a kottájába leírok egy F hangot, hirtelen megszólal vele másik négyszáz hang is, pedig én csak az F hangot jegyeztem le. Szokták is mondani, hogy az építészet a kompromisszumkötés mestersége is, egyensúlyozni kell egy hatalmas energiamezőn, s ha valakinek nincs ritmusérzéke, a gondolkodása korlátozott, nem látja meg a másik emberben az eredendő jót, akkor nagyon gyorsan meg tud rekedni egy ekkora épület története, vagy nem tudja átütni azt a falat a másikban, hogy ez jó lesz, mert mindenki aggódik, az új dolgoktól meg aztán félnek is. Nekem különösen nagy segítségemre van mindenben – és nem lehetek ezért elég hálás – Baán László, a Liget Budapest Projekt miniszteri biztosa és Kemecsi Lajos, a Néprajzi Múzeum főigazgatója. Tisztelem őket. De ha valami hiba van, a kockázat az építészé, senki másra nem lehet rákenni, hiszen ez tokkal-vonóval az építész feladata. Az ember amúgy rájön arra, hiába törekszik a végtelenségig szépre, ez tévedés, mert mégiscsak a való világnak épít, és valós költségek határozzák meg a munkát. A legnagyobb titkaimat addig őrzöm az épületről,

amíg nincs átadva. Egyébként az elmúlt évtizedekben sokszor hallottam magam körül, hogy csak akkor fogják a terveimet megépíteni, ha mások is ugyanúgy átélik az épületeimet. Tapasztalom, és ez rendkívül fontos nekem, hogy akik a Néprajzi Múzeumon dolgoznak, azt érzik, hogy nem csak „úgy” építenek valamit, hogy ez más lesz, és már most hatással van rájuk az épület ereje, lelke.

MC: Létezik befejezett épület?

¶ Nem. Nem is szabad ilyesmit sugallni. Azt ugyanakkor vallom: amennyiben a múzeum lehet tárháza a múltnak, maga a múzeum épülete a jövő kivetülése lehet. Csakhogy ez óriási teher egy múzeumépítőnek. Nem kevesebb, mint egy váteszes költőnek lenni. Egy jó építész tényleg látnok, több évvel előrébb kell járnia gondolatban, hogy terve még a megvalósulása után is a legmodernebb legyen. Nyolc éve terveztem meg ezt az épületet, és 2022-ben fog először „megszólalni”, akkor kell tudnom újat adni vele a világnak. Pier Paolo Pasolini filmrendező mondta: „Modernebb vagyok a legmodernebbnél, mert ősbibb vagyok a legősbibbnél.” Régóta tetszik ez a mondat.

FERENCZ MARCEL DLA 1970-ben született Miskolcon. A BME Építészmérnöki Karán 1997-ben Diploma Díjjal diplomázott. 2000 óta tagja, majd 2007 óta ügyvezetője a NAPUR Architect építészirodának. 2010-ben a 12. Nemzetközi Építészeti Kiállítás – La Biennale de Venezia – Magyar PAVILONJÁBAN rendezett kiállítás vezető építésze és társkurátora. 2013-ban munkásságáért Ybl-díjat kapott. 2014-től a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. 2015-től a Szent István Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Karán egyetemi tanár. A Duna Aréna szerző építésze, amelyért 2017-ben megkapta a FINA ezüst fokozatú emlékérmét és a Tierney Clark díjat. A 2016-ban nemzetközi tervpályázaton irodájával I. díjat nyert új Magyar Néprajzi Múzeum, valamint a 2017-ben I. díjat nyert Budapesti Atlétikai Stadion vezető tervezője. 2018-ban a Néprajzi Múzeum elnyerte az International Property Awards European Best Public Building és a World's Best Architecture díjat, valamint 2019-ben a Tér/Erő II. Építészeti Nemzeti Szalon Közönségdíját. 2018-ban elnyerte a Nemzeti Atlétikai Stadion országos tervpályázat I. díját, 2021-ben pedig a Mathias Corvinus Collegium központi épületére kiírt országos tervpályázatán nyert megosztott I. díjat.

Szilágyi Lenke felvétele

GRÉCZI EMÓKE

„HA A GYŰJTEMÉNYT NEM GYARAPÍJTJUK,
A MÚZEUM NEM FOG FEJLŐDNI”

BESZÉLGETÉS BERECZKI IBOLYÁVAL

IA néprajzi muzeológiára számos nézőpontból tekinthetünk. Bereczki Ibolya személyében olyan interjúalanyt választottunk, aki egyszerre intézményi háttérrel és intézmények feletti perspektívából is szemlélheti az utóbbi évek, évtizedek folyamatait.

MC: Arra gondoltam, hogy az interjú apropóján neked is feltenném az intézményvezetőknek elküldött kérdéseket. Két részből állt a kérdéssor. Az első felével kezdenénk ezt a beszélgetést, a másodikkal zárnánk. Tehát: miként látod saját intézményeden keresztül a néprajztudomány és a kulturális antropológia mai társadalmi és tudományos szerepét és lehetőségeit?

IA Szabadtéri Néprajzi Múzeum nagyon nagy utat tett meg az elmúlt két évtizedben, és egy erősen kortárs értelmezésű témákat felvető múzeummá vált. Elkezdődött mindez a kilencvenes évek közepén, még Füzes Endre vezetése alatt, majd markánsan megerősödött Cseri Miklós irányításával, és talán az én 1997-es idejövetelemnek is van része a folyamatban. Már akkoriban is fontos volt, hogy kortárs folyamatokra is reagáljon a múzeum. Ez elsőként az élményszerűségben, a múzeumi tartalmak prezentálásában jelent meg, és ehhez kapcsolódott a praktikus tudás közvetítésének szándéka is. Korábban, amikor a néprajzosaink, építészeink egy épületet kiválasztottak, a kutatás fókusza annak az épületnek a bemutatási korszakára vonatkozott. Nem hoztak el a kiválasztott időmetszetenél későbbi tárgyakat, és ez a gyűjtemény gyarapításán is meglátszott. A Fel-földi mezőváros és a Dél-Dunántúl tájegység építése idején, az ezredforduló környékén párhuzamosan zajlott egy négy évig tartó kutatási program a Debreceni Egyetem néprajzi tanszékével, melynek célja a jelenkori történések, események dokumentálása is volt. Ezen az úton haladva a kutatások fókuszába az életmód, nem pedig egyedül az épület került, és ennek szellemében akkoriban több publikációban megfogalmaztuk, hogy milyen tájegységeket szeretnénk a meglévő tervek befejezését követően elkészíteni. Ezek voltak: Erdély, a középkori és a 20. századi falu, a diaszpóra. Ez a folyamat, mint ahogy kel a tészta, egyre nőtt tovább. A 2006-ban az Erdély-kutatásokról rendezett konferencia lényege az volt, hogy a hazai és határon túli szakemberekkel közösen határozzuk

A kutatások fókuszába az életmód, nem pedig egyedül az épület került, és ennek szellemében akkoriban több publikációban megfogalmaztuk, hogy milyen tájegységeket szeretnénk a meglévő tervek befejezését követően elkészíteni.

meg a legfontosabb céljainkat: milyen területeket akarunk bemutatni, de azt is, hogy milyen időmetszeteket és társadalmi státusokat akarunk megjeleníteni. Már az akkori terepkutatásaink alapján úgy határoztunk, hogy nem állhatunk meg a néprajzos ifjabb Kós Károly által kutatott időhatárnál, hanem tovább kell jönnünk. Az erdélyi kollégáink egy része akkor még úgy gondolkodott, hogy meg kellene állni az 1940-es évek végénél, mi viszont már ott tartottunk, hogy nem egy kolozsvári skanzen kell itt, Szentendrén felépíteni. Abban teljes volt az egyetértés, hogy el kell készülnie a tájegységnek, és ehhez minden támogatást megkaptunk az erdélyi múzeumi és egyetemi szakemberek részéről. Ez megmutatkozott a terepmunka szervezésében, a tárgygyűjtésben, bizonyos témák felvetésében egyaránt. Közben eltelt tizenöt év, és a mostani egyeztetések során látjuk, hogy már elfogadják, a mi időmetszeteink között vannak 1920 vagy 1945 utániak is. Ebben szerepelnek nagy történelmi események egészen az 1990-es évekig. Tehát ez a szemléletváltás volt a legfontosabb fordulat az intézményünk esetében. És mindez nemcsak a kutatást, hanem a bemutatás módját is meghatározta. Időközben lezajlott a kollégák körében egy generációváltás is itt, a Skanzenben, a 2010-ben megnyílt Észak-magyarországi falu tájegység pedig már az új szemléletet tükrözi. Az erdélyi épületegyüttes esetében a dizájnerekkel a vizualizáció legújabb megoldásaival készülünk a látogatói igényekre.

MC: Mit gondolsz erről – rálátva az egész magyar múzeumi rendszerre a Pulszky Társaság elnökeként?

¶ A Néprajzi Múzeumnak is kulcsszerepe van abban, hogy a kortárs szemlélet lábra kapott a hazai néprajzi muzeológiában. A folyamat motorja a MaDoK-kutatás volt, felvázolva a nagyon komoly elméleti háttérrel a jelenkori vizsgálatokhoz. Tudom, van, akit ez eltávolít, és olyan is, aki ettől érzi, hogy van értelme továbbmennie a saját kutatásában. Inspiráló megközelítésnek tartom.

MC: Jász-Nagykun-Szolnok megyéből és Szolnokról indult a pályád. Mekkora szerepe volt a megyei múzeumokban egy-egy személynek, vezetőnek vagy múzeumi szakembernek abban, hogy az adott korszakot a néprajzi muzeológia szempontjából sikeresnek

vagy aranykornak nevezhessük? Itt Szabó Lászlóra gondolok elsősorban, aki a ma is mintaként emlegetett Tiszazug-kutatásokat összefogta.

¶ Örülök, hogy feltetted ezt a kérdést. Sok fórumon fel szoktam idézni ezeket a példákat. Tizenöt évet dolgoztam Szolnokon, de már elsőéves egyetemista koromtól ebben a körben mozogtam. Valóban Szabó László volt a meghatározó, de ott volt mellette az öccse, Szabó István történész, egy csapatban dolgoztak Bellon Tiborral, a Győrffy István Nagykun Múzeum vezetőjével, és ebbe a körbe sorolom Barna Gábort is, aki egyetemi tanszékeken dolgozott ugyan, de kun-szentmártoni gyökerei miatt szerepe volt az ottani gyűjtemény létrehozásában. 1989-ben jelent meg a *Néprajz a magyar múzeumokban* kötet a Magyar Néprajzi Társaság századik évfordulójára, Szolnokon adták ki, Szabó Lászlónak, Selmeczi Kovács Attilának szerkesztőként fontos szerepe volt ebben. Áttekintést nyújtott arról, hogy milyen szerepet kapnak a néprajzi gyűjtemények a megyei múzeumokban. Jó volt látni, hogyan alakultak a gyűjtemények. Sok esetben Szolnok is ilyen: volt egy kezdeményezés, gyűjteményépítés korábról, de az anyag a háborús viszonyok között vagy teljesen megsemmisült, vagy egy része elpusztult. Új gyűjteményt kellett létrehozni, ami Szolnokon el is kezdődött Kaposvári Gyula igazgatása alatt, majd ez erősödött tovább a hatvanas évek második felétől, a Szabó testvérpárhoz is köthetően. 1997-ben a múzeum évkönyvébe írtam egy tanulmányt a gyűjteményegyüttesekről, és ebben végignéztem, milyen módon történtek a gyűjteménygyarapítások. Például a túrkevei Dani Szabó-gazdaság ikonikus példája ennek, amikor egy nagy életformaváltás kellős közepén, az 1970-es évek elején Szabó tanár úr felvállalták, hogy egy tanya összes tárgyát beviszik a múzeumba. A helyszínen leltározták, adatolták, és viszonylag nagy részletességgel megírták, kiállítás is rendeztek belőle a Szolnoki Galériában. Az egységben és együttesben gondolkodás nagyon fontos, ezt kétségtelenül ott tanultam. Van olyan is persze, amikor nem a gyűjteményezés áll az első helyen, hanem például a tudományos publikációk, reprezentatív kiadványok megjelentetése, a kutatás. Szolnokon erre is volt megoldás, mert amikor hosszú évtizedes felállványozás után elkezdődött a múzeum épületének rekonstrukciója, stratégiai célkitűzés volt, hogy mivel nem tudunk éveig kiállítást rendezni, nem tudunk a raktárakba behozni tárgyakat, mindenki érjen el tudományos eredményeket. Az egész megyében mindenkinek minimum kandidátusi fokozatot kellett szereznie, és ez teljesen rendjén való volt. De vallom, hogy a gyűjteménygyarapítás kulcskérdés. A múzeum a gyűjteményen alapszik, ha a gyűjteményt nem gyarapítjuk, a múzeum nem fog fejlődni, és égető hiányok keletkeznek. Van egy bútorgyűjtemény, benne ácsolt ládával, festett ládával, még

talán komód is, de az 1940–50-es évek falusi bútorkultúráját már nem reprezentálja semmi, mert nem került be a múzeumba. Az ötvenes éveket nem egyszerű begyűjteni.

MC: *Versenyfutás az idővel?*

¶ Igen, de vannak egészen szerencsés lehetőségek. A hetvenes évek még gyűjthető, sőt sokszor az a gond, hogy ha befogadunk egy tárgyegyüttest, a következő két-három felajánlás esetében, például ha ugyanolyan nagykanizsai szekrény-sor bútorral kínálják, akkor biztosan szelektálni kell. Vannak az egyes korszakokra jellemző darabok, mint például a pilleszék. Nagyon nagy a valószínűsége annak, hogy már van belőle a múzeumokban. Mondanék egy példát. Az idei Az Év kiállítása pályázaton volt jelölt a cigándiak A Múltkor Háza. Az 1945 utáni időszaknak a nyolcvanas évekig terjedő részét mutatja be a kiállítás, helyben gyűjtött tárgyakkal, nagyon tudatos gyűjtés eredményeképpen, a miskolci múzeum szakmai segítségével. A sokszor hányatott sorsúnak tekintett Bodroglőz ebből a szempontból szerencsés vidék, mert nem volt tömeges modernizáció, ezért az emberek nem szabadultak meg a tárgyaiktól. A helyi közösséget be tudták vonni, így nem a személtre kerültek a tárgyak, hanem adatolva, a tulajdonos által meghatározva ma egy új, korszerű állandó kiállítás részei.

MC: *Veszített teret a néprajztudomány a múzeumi rendszer egészében? Egy volt megyei, ma városi múzeum helytörténeti kiállítása jellemzően inkább várostörténeti.*

¶ Kérdés, milyen a helyi hagyománya a néprajztudományi szakág megbecsültségének. Az a jó, ha körülbelül arányos a néprajz szerepe a többi területhez képest. Hosszú időn keresztül a régészek számára mindig több forrás jutott, volt egy régészeti dominancia is a múzeumok irányításában. Hogy miért, ezt ne kérdezd tőlem! Aztán pont a hetvenes–nyolcvanas években állt elég sok néprajzos igazgató a megyei múzeumok élén. Egerben, Kecskeméten, de Tóth László Szolnokon történészként is nagyon komolyan vette a néprajz szerepét. Most úgy látom, mintha hiányozna egy erős középgeneráció a néprajzos igazgatókból megyei szinten. Területi szinten nem állunk rosszul, de nem látom a negyvenes korosztály kiemelt szerepét néprajzsként a megyei posztokon. Debrecenben 2000 óta tanítunk éppen azzal a céllal, hogy a saját utánpótlásunkat is kineveljük a szabadterei muzeológia specializációval, és ma már van alkalmazott muzeológia tanszék itt, a Skanzenban. Úgy tűnik, a néprajzosnak az adott vidékhez való kötődése egy kisebb múzeumban tud jobban kibontakozni. Ilyen Jászberény vagy

Az első néprajzi terepmunkán középiskolás diákként Vezensenyen, a nagyszülőknél, Takács Krisztinánál és Bús Imrénél
A felvételt 1975-ben Szabó László készítette
Forrás: Damjanich János Múzeum

Elsőéves egyetemi hallgatóként egy állattartó gazdaságban Tiszakürtön, 1977 őszén, a Tiszazug állattartását bemutató konferencia résztvevőivel, balról jobbra Szabó László, Földes László, Benkó József, Paládi Kovács Attila
Forrás: Bereczki Ibolya

Új gyűjteményt kellett létrehozni, ami Szolnokon el is kezdődött Kaposvári Gyula igazgatása alatt, majd ez erősödött tovább a hatvanas évek második felétől, a Szabó testvérpárhoz is köthetően.

Mátészalka, hogy példákat is mondjak. Már egy Kaposvár esetében a néprajz jelen van ugyan, de nem meghatározó a szerepe. Az utóbbi tízegynéhány évben az OTKA, most már NKFI forrásai oly mértékben beszűkültek, hogy majdnem esélytelen egy vidéki múzeum néprajzosának OTKA-pályázatban részt venni, vagy témavezetőjének lenni. Ez szomorú, a pályán és a kinevelő múzeumban való maradás esélyét is csökkenti a legtehetségesebbek esetében.

MC: Még Szolnokon részt vettél a helyi honismereti egyesület életében. Hogy látod, ma milyen szerepe van a helyi múzeumok életében? És úgy egyáltalán: a civil közösségeknek?

¶ Nyilvánvalóan áttevődnek a hangsúlyok. 1989 előtt néprajzosként ráláttam a honismereti és helytörténeti pályázatokra. A jászkiséri Csete Balázs Honismereti Szakkör tagsága felnőtt és idős emberekből állt, ők minden évben egy bizonyos témából megírták a saját életüket. Fontos forrásértékű szövegek készültek. Ennek a gyűjtőmunkának az adott közösségben nagyon nagy szerepe volt. Dienes Erzsébet szolnoki középiskolai tanárként hosszabb időn át tartott fenn szakkörököt, diákjai sikeres diákpályázatokat írtak, és nem egy néprajzos lett közülük, Nagy Janka Teodóra, aki most Szekszárdon van, vagy Nagy Varga Vera, aki Cegléden dolgozott hosszú időn keresztül, de Dienes Erzsébet maga is szép publikációkat készített. Annak idején civil szervezet a tudományos ismeretterjesztő társaságokon kívül nem létezhetett, néhány kivétellel: a TIT, a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat meghatározók voltak a szakma számára is. A megyei honismereti egyesületek 1990-ben jöttek létre, de idővel annyi más lehetőség adódott a civil szerveződésekre, kezdeményezésekre, hogy a szerepük csökkenni kezdett. Melyiknek jobban, melyiknek kevésbé. A közösségi életnek rengeteg új színtere lett, és annak, aki közösséget dolgozni vágyott, nem feltétlenül a honismereti körökhöz kellett csatlakoznia. 2016-tól az Országos Széchényi Könyvtárral és a Nemzeti Művelődési Intézettel együtt a Skanzen konzorciumvezetőként részt vett abban a hároméves programban, amelynek *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* volt a címe. A tapasztalatokat több kötetben publikáltuk. Megnéztük, milyen

Van egy bútorgyűjtemény, benne ácsolt ládával, festett ládával, még talán komód is, de az 1940–50-es évek falusi bútorkultúráját már nem reprezentálja semmi, mert nem került be a múzeumba.

a közösségek és a múzeumok kapcsolata. Ez messze több, mint hogy a múzeum odafigyel a fémkeresős civilekre. A múzeum a közösségeket bevonja a működésébe, ezzel a működését magasabb szintre emeli. A közösségi múzeum nagy lehetőség, akár a tudományos kutatás, akár az anyaggyűjtés, akár a források feltárása szempontjából. Korábban találtam rá egy ceglédi közösségre, amely a régi ceglédi képeslapok meghatározását végezte. Nincs az a tudósi kapacitás, amelyik egy ilyen felérne. A magángyűjtők a személyes érdeklődésükkel olyan többlet ismereteket szedhetnek össze, amikre nem biztos, hogy képes az a régész, történész, néprajzos, aki a múzeumban a kutatás mellett még számtalan feladatot el kell hogy végezzen. Szerintem ez a jövő.

MC: *Másik szintje a közösségi kezdeményezésnek: a tájház. Egy tanulmányodban azt írod, hogy a tájházaknak alig fele muzeális intézmény. Megéri ezt a címkét viselni? Mennyiben köti meg a helyiek kezét vagy segíti a ház fenntartását?*

¶ A 2017-ben a Skanzenben létrejött Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága adatbázisában 564, a mi tájház fogalmunknak megfelelő intézményt tartunk nyilván. Nem véletlenül használom így, mert meggyőződésem, ha egy fenntartó úgy dönt, hogy nem kér a működési engedélyből, sokféle okból, attól még megfelelhet a tájház fogalomnak. Kétszáz körüli a muzeális intézményi működési engedéllyel rendelkezők száma. Ezek nagyrészt muzeális kiállítóhely kategóriába esnek, kisebb részben a közérdekű muzeális gyűjtemény kategóriába tartoznak. Maga a fogalom: népi építészeti értékkel rendelkező épület, amelyben a településre, a hagyományos kultúrára jellemző gyűjtemény található, és kiállítást is fenntart. A tájháznak legalább egy meghatározó helyisége enteriőrként van berendezve. A korábbi fogalom csak és kizárólag azt tekintette tájháznak, amelyik enteriőr. Ezt nem azért mondjuk, hogy arra ösztönözzünk mindenkit, hogy fűt-fát összehordjon, és egy kamrát berendezzen enteriőrként, hanem teret engedünk, és bátorítjuk azokat, akik nem csak enteriőr kiállításban gondolkodnak. A Tájházi TudásTárban közzétett forgatókönyvek közül az egyik az algyői tájház kiállításáé, amely már közelít a helytörténeti gyűjteményhez is, és vannak termes múzeumi megoldásai is. Az én olvasatomban attól, hogy

két időmetszetet, 1939-et és 1978-at mutat be, még tájházként értelmezhető. A kötetben egy másik példa Hosszúhetényé, ami majdnem teljesen klasszikus enteriőrös megoldást alkalmaz, és a kiskőrösi Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum is az. Az algयी azért is más, mert eljövünk 1978-ig (Vass Erika kolléganőm volt a néprajzosa), ami a helyi közösség számára is közelebb hozza a bemutatott kort. Ha ezt néprajzi szempontból hitelesen tudjuk megtenni, akkor, úgy vélem, megfelel a fogalomnak, ugyanakkor közelít egy modernebb múzeumi bemutatási módhoz is a többféle eszköz, módszer használatával. A működési engedély által garantált minőséget azért tartom fontosnak, mert a tárgyak a múzeumi szabályoknak megfelelő módon kerüljenek nyilvántartásba, számolják a látogatókat, olyan programokat valósítanak meg, amelyeknek nyomuk is lesz. A statisztikai adatszolgáltatási kötelezettségnek azért is van értelme, mert akkor ők is tudják, más tájházakhoz, muzeális kiállítóhelyekhez képest hogyan állnak. Bizonyos pályázatokat a kismúzeumoknak is megnyitott az NKA közgyűjteményi és múzeumi kollégiuma. A Batai Tájház fantasztikus, 18. századi szövöszéke restaurálásra várt. Újjászületésére nem kerülhetett volna sor nyertes restaurálási pályázat nélkül, hiszen egy falusi önkormányzat nem tud ekkora összeget erre áldozni. A Kubinyi Ágoston Program is elérhető volt a működési engedéllyel rendelkező intézmények számára, a Népi Építészeti Program esetében viszont nem feltétel a működési engedély, mert az épületen van a hangsúly. A Teleki László Alapítvány gondozásában sikerült kialakítani egy olyan építész-mentori rendszert, amely a hiteles helyreállítást biztosítja, és most azon dolgozunk, hogy a tájházak megújulásakor a kiállítások újrendezéséhez néprajzost vonjanak be.

MC: Mennyire látható ma, hogy milyen tárgyi anyag gyűlt össze a tájházakban? Hogy áll a gyűjtemények digitalizálása, nyilvántartása?

¶ Jól haladunk, de nem eléggé. Most készít elő egy felmérést az igazgatóság, megkérdezzük a tájházakat a gyűjteményeik méretéről. Korábbi becslésem ötszáz-hatszáz ezer tárgyról szólt, tájházanként nagyjából 150 és 400 között van a szám. A működési engedéllyel rendelkező intézményeknél tudjuk, mennyi

A magángyűjtők a személyes érdeklődésükkel olyan többlet ismereteket szedhetnek össze, amikre nem biztos, hogy képes az a régész, történész, néprajzos, aki a múzeumban a kutatás mellett még számtalan feladatot el kell hogy végezzen.

A Néprajzi Látványtár berendezésének előkészítése a megnyitóra. Kemecsi Lajossal. 2003. augusztusában.
Fotó: Deim Péter

tárgyat őriznek, még akkor is, ha nincs minden bejelentőzva. 2008 és 2010 között lehetett pályázni digitalizálásra is. Egyetemi hallgatókat és fiatal néprajzozókat bevonva úgynevezett „leltározó kommandók” indultak, Szonda István volt a projekt vezetője. A Skanzen által használt MONARI rendszerben készültek az adatbázisok, az akkor elérhető legkorszerűbb módon. Amikor a források elfogytak, törvényszerű, hogy a tájházak nem fogják a saját erejéből folytatni. Az utóbbi évek fejlesztése a MúzeumDigitár, amely német állami támogatásból német nemzetiségi tájházakban végez leltározási feladatokat. A MONARI-ban az volt a cél, hogy egy tájház összes tárgya legyen bejelentőzva, digitalizálva és közreadva. Ez belső hálózaton elérhető nálunk, de aki igényelte, kitehette a saját oldalára. A MúzeumDigitár szemelvényeket ad ki, de ennek is nagyon tudok örülni. Sikerült összehangolni, hogy a múzeumi nyilvántartási szabályzatnak megfelelő módon történjen az adatmezők kialakítása és kitöltése is. Bízunk benne, hogy a kultúrstratégiai intézményi feladatokkal új lendületet tudunk adni a tájházi műtárgyállomány szakszerű leltározásának és digitalizálásának is.

MC: Ahogy ígértem, a beszélgetésünk végén a körkérdés második felét is felteszem: milyen szerepet éreznél ideálisnak a megújuló és új épületbe költöző Néprajzi Múzeumnak?

¶ Nagyon jó, hogy már láttam a raktárakat a Szabolcs utcában a Pulszky Társaság elnökségével és választmányával. Fontos dologról van szó. Amikor Szentendrán 2003-ben megcsináltuk a Néprajzi Látványtárat, elég sok európai példát megnéztünk előtte. Korábban nem volt arra mód, hogy egy múzeumi raktár építésére állami támogatást kapjunk. De a Néprajzi Látványtár mégis valami más volt, amit fel lehetett építeni, majd megmutatni a benne lévő tárgyakat a közönségnek. Ebben a projektben az akkori kulturális miniszter, Görgey Gábor abszolút partner volt. Megcsináltunk valamit, ami minta lett a hozzá kapcsolódó digitalizálással együtt az első európai uniós támogatási ciklusban, ahová a köznevelés címke alatt sikerült a múzeumoknak is bekerülniük, az akkori több mint harmincmilliárd forint nem volt kis összeg, és ennek egy részéből jutott a látványtárakra és a hozzájuk kapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkoztatókra is.

Ha ezt néprajzi szempontból hitelesen tudjuk megtenni, akkor, úgy vélem, megfelel a fogalomnak, ugyanakkor közelít egy modernebb múzeumi bemutatási módhoz is a többféle eszköz, módszer használatával.

Ez a program számos vidéki múzeum raktározási gondjain segített, és nagyszámú tárgy restaurálását, rendbetételét is eredményezte.

¶ Visszatérve a Néprajzi Múzeumra vonatkozó kérdésre: a múzeum most olyan korszerű műtárgykörnyezetet tudott kialakítani, ahol a restaurátor-műhely, a raktározás mikéntje világszínvonalú. A múzeumban dolgozó néprajzos több és más, mint egy kutatóintézet munkatársa: muzeológus kell hogy legyen. Hihetetlenül nagy felelősségem van abban, hogy amit gyűjtök, kutatok, publikálok, annak a tárgyasult része mások számára is hozzáférhető legyen. Fejős Zoltán zöld könyve (*A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*) szerintem korszakalkotó volt. Fellebbentette a fátylat a néprajzi kánontól távol álló gyakorlatokról, a gyűjteményképzésről, a gyarapodás forrásairól, a nepperektől a szuvenir-árusokig. A gyűjtemények állapotának felmérése az egyik kiindulópontja volt annak, hogy a múzeum merre menjen tovább. A *Nyitott Múzeum*-kötet tovább vitte a MaDok-programot is, egy más összefüggésrendszerbe helyezte, továbblépett a közösségi múzeum felé. A másik, amit mindig szerettem a Néprajzi Múzeum tevékenységében, az épülettel való kommunikáció és a kiállításához való viszony. Számos példát tudunk arra, hogy egy-egy nagymúzeum szempontjából mit jelent az épület ikonikus jellege, Berlinben, Bécsben mindez nagyon markánsan látható. Biztos vagyok benne, hogy ezzel a lehetőséggel ezúttal is jól élnek majd.

BERECZKI IBOLYA (1959) néprajzos muzeológus, múzeummenedzser. Kutatási és tevékenységi területei: hagyományos táplálkozás- és lakáskultúra, a paraszti életmód és változásai, múzeumi tudásmenedzsment és stratégia, a múzeumok, tájházak modernizációja, közösségépítési folyamatai. Történelem szakos középiskolai tanár és etnográfus (1982), a történettudományok (néprajz) kandidátusa (1994), a Szabadtéri Néprajzi Múzeum ágazati feladatokért felelős főigazgató-helyettese, a Pulszky Társaság és a Magyarországi Tájházak Szövetsége elnöke, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének meghívott oktatója (2000–2018), Jankó János-díjas (1987), Bátky Zsigmond-díjas (2003) Móra Ferenc-díjas (2008), a Magyar Érdemrend lovagkereszt polgári tagozat elismerés díjazottja (2015). Munkahelyei: Kunszentmártoni Helytörténeti Gyűjtemény (1981–1982, egyetemi hallgatóként), Damjanich János Múzeum (1982–1987, 1988–1997), Szolnok Megyei Levéltár (1987–1988), Szabadtéri Néprajzi Múzeum (1997 óta).

múzeumcafé 86

2021/6. november–december

Szerkesztőbizottság: Baán László, E. Csorba

Csilla, György Péter, Martos Gábor,

Rockenbauer Zoltán, **Török László**

Főszerkesztő: Gréczi Emőke

Szerkesztő: Basics Beatrix, Berényi Marianna,

Karácsony Ágnes, Magyar Katalin

Lapterv, tipográfia: Pintér József

Korrektor: Szendrői Árpád

E számunk szerzői: Berényi Marianna, Foster

Hannah Daisy, Földessy Edina, Fülöp Hajnalka,

Gréczi Emőke, Gyarmati János, Hajdú Ágnes,

Karácsony Ágnes, Katona Edit, Kerezsi Ágnes,

NM forgatókönyv-fejlesztő Csoport, Odler

Zsolt, Sedlmayr Krisztina, Tasnádi Zsuzsanna,

Tumpek Eta, Vörös Gabriella

Fotó: Szilágyi Lenke

Szerkesztőség: 1068 Budapest, Szondi u. 77.

E-mail: muzeumcafe@szepmuveszeti.hu

Kiadó: Kultúra 2008 Nonprofit Kft.,

1146 Budapest, Dózsa György út 41.

Lapigazgató: Lévy Zoltán

Lapmenedzser: Bacsa Tibor

bacsatibor.hatvan@gmail.com

Szerkesztőségi koordinátor: Sarkantyú Anna

Nyomdai munkák: EPC Nyomda, Budaörs

Felelős vezető: Mészáros László

ISSN szám: HU ISSN 1789-3291

Lapnyilvántartási engedély száma:

163/0588-1/2007

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

A szám megjelenését az Emberi Erőforrások
Minisztériuma támogatta.

www.muzeumcafe.reblog.hu

www.facebook.com/muzeumcafe

www.muzeumcafe.hu

Árusítóhelyek:

Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti

Galéria, Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti

Múzeum, Néprajzi Múzeum, Magyar

Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum,

Múcsarnok, Magyar Fotográfusok Háza/Mai

Manó Ház, Művészetek Palotája, Kieselbach

Galéria, Írók Boltja

Kedvezményes előfizetési díj a 2022-es évre:

7140 Ft/év, vagyis 1190 forintért/lapszám
juthat hozzá a lap kinyomtatott változatához
úgy, hogy még ki is postázzuk az Ön részére.

Egy másik lehetőséget is szeretnénk felkínálni:

fizessen elő lapunkra 5340 Ft/év, és akkor
digitális úton juttatjuk el Önnek az újságot,
azaz pdf-állományt kap, és ugyanúgy
lapozható formátumban tudja elolvasni
a tartalmat, és lementeni számítógépére,
archiválva azt. Így egy szám ára Önnek csak
890 forintba kerül.

A kiemelt árusítóhelyeken, valamint
a nagyobb múzeumok shopjaiban a kiadványt
1690 forintért lehet megvásárolni a 2022-es
évben lapszámonként.

Mindhárom felsorolt lehetőség esetén a közölt
összeg már az áfát tartalmazza.

Kedvezményes előfizetés:

elofizetes@muzeumcafe.hu e-mail címen.

Tilos a kiadvány bármely fotójának, írott
anyagának vagy azok részletének a kiadó
írásbeli engedélye nélküli újraközlése.